Ett liv

Bokutgåva

Stockholm. Albert Bonniers förlag. 1925

ETT LIV

FÖRFATTARENS FÖRORD

Min boks innebörd och mening ligger nedlagd i skildringen av en människa, ett i sig slutet själsliv. Och denna huvudperson, som suveränt gestaltar händelseförloppet, uppvisar ett förhärskande karaktärsdrag. Han är självupptagen, egocentrisk, inspärrad i sitt jagmedvetande. Arten av detta med sig självt sysslande psyke har betingat att verket iklätt sig en jagboks form.

Av samma förutsättning följer att den handlande personens samhällsomgivningar betraktas inifrån enligt hans betingelser att förstå dem och hänsynslöst tecknas så, som han subjektivt uppfattar dem. Tendenserna, i fall sådana skulle anses föreligga, äro bundna vid de själsliga tillstånden hos bokens jag. Och vid författarens inlevelse i denna boks värld har alltså icke häftat något uppsåt att låta egna åskådningar och omdömen komma till synes i huvudpersonens åsiktsbekännelser.

I VÅRDAGJÄMNINGEN

JAG ÄR EN ENSAM MAN. MITT UTSEENDE är vanligt, mitt uppträdande färglöst, min typ obestämbar. Om jag försökte att kort karakterisera mig själv och det liv jag lever, skulle jag säga: se här en obetydlig människa, en obemärkt tillvaro! Men kanske jag i nästa ögonblick — mycket lågmält — bifogade att jag likafullt en gång i tiden har gjort mig ett namn, att min röst har talat till tusenden, vädjande till deras rättsmedvetande och skänkande dem en förkunnelse.

Jag må låta det vara sagt, i fall jag skyndar att understryka hur begränsad till sin bärvidd, hur tids- och omgivningsbunden min själsliga kraftutveckling i det förgångna numera ter sig för mig själv. Min stämma ropade högt men nådde icke långt. Min verksamhetshåg sträckte sig mot det vida, min upptäcktslystnad mot det fjärrbelägna, men jag levde under ett tungt tryck av ofrånkomliga tidsförhållanden och det omgivande samhällets karaktär betingade och begränsade mina handlingsmöjligheter. Jag kan ge en antydan om arten av denna bundenhet genom att kort och gott uppgiva tiden — de första åren av nittonhundratalet — och nämna mitt hemlands namn: Finland. Men bestämdare och djupare fattat, var min omgivning den andliga atmosvären i Finlands svenska kustbygd, där jag är född, och i detta lands havomslutna huvudstad, där min ungdoms verksamhetsfyllda dagar förflöto.

Mitt yrke är publicistens. Emellertid, min fordom omstridda signatur har redan länge varit ställd på avskrivning i allmänna medvetandet. Den skymtar fortfarande då och då i tidskrifterna, men vadhälst jag tar itu med och hur väl jag än lägger ut min mening, bära mina frambringelser en allmän prägel av otidsenlighet, efterblivenhet, osamstämmighet med omvärldens stämningar och livets rytm. Jag kan icke längre gripa in i skeendet, jag är en ensam, jag blir med åren allt mer obetingat en okänd. Frivilligt och avsiktligt har jag själv påskyndat en sådan utvecklingsgång genom att efter ett mångårigt kringflackande i främmande länder slå mig ned i min undanskymda fädernebygd, där jag givet blir stående på sidan om händelserna och förlorar känningen av denna oupphörligt fortgående opinionsbildning, som sysselsätter de med världsförloppets gestaltning stretande och strävande mänskorna.

Jag är några och fyrtio år gammal. Mer frigjord ur nuet än någonsin, ser jag mina forna, för länge sedan döda jag träda mig till mötes. Jag betraktar mig själv i barnålderns gestalt och återskådar i skarp tydlighet bilden av den unge man, som engång har burit mitt namn. Och med en till visshet gränsande sannolikhet kan jag slå fast i vilken gestaltning jag kommer att framträda, när jag närmar mig gubbåldern. Endast mitt jag i nuet förmår jag icke gripa. Det är så personlighetslöst, så blackt! Framdeles blir det utan tvivel ändå opersonligare, men då skall mitt väsens färg djupna, allt eftersom jag mer och mer oinskränkt innesluter min livskänsla i en intresselös strävan att uppdaga tingens sammanhang och förklara världsbilden i min själ. Och jag skall förnimma tillvaron som en annan verklighet än den, som nu omger mig — helt avskild från mina instinkters och känslors, mina fröjders och sorgers världar.

Att jag nu samtidigt kan se perspektiven framåt och bakåt beror icke på någon tillfällig stegring av mitt jagmedvetande. Det är min ålders hemlighet. Ännu förnimmer jag allt med den unges omedelbarhet, men de första, kyliga fläktarna, som förebåda ålderdomen, ha dragit genom min själ och jag dömer redan allt med den gamles lugn.

Jag befinner mig i mitt arbetsrum. Det har ett stort fönster åt söder och just nu står rutan mättad med förmiddagsljus. I dag har jag ännu icke blickat ut genom den men ser ändå hur allting ter sig, eftersom jag bär landskapsbilden inom mig och omedvetet upplever dess förvandlingar under årets kretslopp. I detta ögonblick ligga fälten nedanför mitt hus så bländande vintervita de någonsin kunna bli. De gråa ladorna och gärdesgårdarna ha just ingenting att säga till om; de få lov att underordna sig solen och krympa samman i ringhet. Och det naggiga granskogsbrynet i bakgrunden fyller icke längre sin bestämmelse att tjäna som stängsel för blick och tanke. Hela det trånga landskapet får vidd i vårdagjämningsveckan, tänjer sig och formar sig efter det unga, starka ljuset.

Jag författar en tidskriftsuppsats vid det manuskriptlastade skrivbordet, som står mitt på golvet i mitt enkla, fattiga rum. Framför mig och på sidorna och bakom mig har jag ett otal bokryggar. De oroa mig ofta och nu mer än någonsin. Som en tryckande olust förnimmer jag det kaotiska i denna röra av osamhöriga väsen, denna sammanpackade, hyllsatta bokmassa. Så många instängda, fängslade liv, som vilja ut! De äro till för mig, allesamman, och leva endast då jag låter det ske, men jag hinner så sällan med dem och där finns hundratal, som i årtionden förgäves bidat att bli ihågkomna.

Gammal lyrik håller sig gömd någonstans högt uppe under den kalkaktiga takranden. Tänk att den hamnat i detta fjärran! Jag har engång älskat den. Vad den för resten är värd, är alldeles likgiltigt. Jag vill icke ha någon mening därom. I fall jag letade fram den, skulle den förmodligen brista i händerna på mig. Men jag har älskat de dikterna och kunnat dem utantill! Det är Tavaststjerna och Jacobsen och Vilhelm Krag och Ola Hansson och Emil Kléen. Någonting mycket, mycket ungt ligger dolt i det tunna häftet Helg och Söcken:

I dina ögon drömmer våren, dess dag af sol och safve full, dess natt med månsken öfver snåren — —

Nej! jag vill icke läsa om det.

På skrivbordet står en hög behållare av ärglupen koppar, som jag har släpat med mig från något medelhavsland. Vad den tjänat för ändamål vet jag icke, men jag ställer kvistar i den, björkkvistar, grankvistar med den förtrollande röda blommen och askkvistar, när det härliga trädet om våren tindrar i gyllne skiftningar. Nu är videts tid. Jag kom hem med vide i söndags på morgonen, när kyrkklockorna ringde. Alla mänskor jag mötte gick och bar samma sorts vitgråa kvistar i händerna och därför kände jag det så starkt: det våras!

Och var gång jag i dag gör ett uppehåll i mitt arbete och låter mitt öga vila på det gamla kopparkärilet, märker jag efteråt att sinnets jämvikt är störd. Det står en osynlig glans kring videt. Jag kan icke uthärda den. Till sist kapar jag huvudet av min oefterrättliga sentimentalitet genom att ålägga mig att icke vidare

betrakta några föremål alls.

Beslutsamt fortsätter jag att skriva. En tankeföljd tvinnar ut sig ur hjärnan, pennan snappar den, orden krypa över papperet. Men plötsligt står den framåtglidande meningen stilla och jag har upphört att fatta dess verklighet.

En strimma har sänkt sig ned över mig, en bred, gnistrande gata, byggd av detta svävande stoft, som alltid dallrar i luften i ett bokfyllt rum, fast ögat siktar det bara i mycket starkt solljus. I dag erfar jag det icke rätt och slätt som damm. Driven av en svindlande förnimmelse av tingens och min egen overklighet, reser jag mig och vankar kring i rummet och får upp fönstret utan att längre veta vad jag förehar, var jag befinner mig, vem jag är.

Någon skrev en ändlös, svart mening på ett vitt ark och kvaldes av bokdamm och öppnade en ruta. Men någon annan, som också var jag, upplevde samtidigt ett sömngångaraktigt äventyr, ett språng genom en tom rymd från en värld till en annan. Och när jag efter ett obestämt antal minuter återfinner mig själv sittande i skrivstolen med strimman dallrande över mitt huvud, har en förvandling fullbordats. Våren har dragit in i min själ — min levnads flydda vår. Han har kommit strömmande som smältsnödoft genom det öppna fönstret, han har kommit flödande som ett i alla rägnbågsfärger upplöst ljus. Mitt hjärtas rytm går upp i hans, mitt blods melodi blir ett med hans. Jag känner med ens ett sällsamt tryck mot tinningarna: det är min pannas lustförnimmelse, som härrör sig av att jag för första gången har satt studentmössan på mitt huvud. Jag andas in en svag, skön doft, som inga andra dofter tillnärmelsevis likna. Den har samma ursprung. Den strömmar ut från min nya, vita mössa.

Men under detta vårliga rus känner jag på mig att det nu ändå på något sätt är vinter. Bjällror klinga på någon väg, som vindlar över snöbäddade fält. Jag ville de hölle upp en sekund, men de ringa oavbrutet i mina öron i en och samma rytm. Och det måtte vara någonting ödesbestämt, som den enformiga tongången gömmer inom sig, för jag är på väg någonstans, dit jag längtar med min ungdoms pockande otålighet, men dit jag fruktar att verkligen nå fram. Jag vill att det skall gå fort och jag hyser ett hemligt hopp att det skall dröja länge, eftersom jag anar att när jag väl är framme, så upphör min lycka och — min ungdom.

Och plötsligt öppnar verkligheten sina omätliga vidder omkring mig. Det dunkla skeendet, i vilket jag är inkastad, övergår i en på varje punkt uppenbar och livsfylld händelsekedja. Mitt fyrtioåriga jag spökar icke vidare med i upplevelserna. Det är borta. Mitt unga jag rör sig icke längre i ett tillstånd av oklara livsförnimmelser. Det har tagit mig i full besittning, ser med mina ögon, hör med mina öron, förnimmer med min hud, tänker med min hjärna, talar med min tunga. Jag är till i en ynglings hamn och berättar hans upplevelser, sådana han själv förnam dem, när han före sin bortgång ur livet höll fast deras sammanhang i en enda, lång tillbakablick.

I min alldagliga tillvaro mellan dessa bokuppfyllda väggar är den unge, som nu begynner att tala, död. Men i min berättelse lever endast han och jag står utanför. Jag företager ingen eftergranskning av det som har skett. Det har icke timat i den värld den fyrtioårige känner och jag vidgår det icke som mina erfarenheter. Jag är den unge, så länge jag berättar. När jag slutar, skiljas vi. Han återger mig åt mitt liv och jag honom åt döden.

Detta är ingen lek med livets och dödens begrepp. Jag förnimmer icke avståndet mellan den unge och den åldrande som någon obruten livslinje, efter vilken en och samma människas utveckling har skridit fram. På en viss punkt skärs linjen av med ett tvärstreck. Och det strecket betecknar den unges undergång — hans död.

ETT HEM

SÅ VÄGEN VAR LÅNG OCH SÅ FÄRDEN förlöpte hastigt! En enda dag tog min skickelsedigra resa i anspråk, en decemberdag kort före jul, när det icke blev riktigt ljust förrän vid nietiden och redan tre vid lag började på att skymma.

Jag åkte genom snötung granskog, som tid efter annan glesnade och gav rum åt en liten kullig slätt för att till sist ändå alltid dyka upp igen och sluta mig i sin famn. Landskapen voro mig välbekanta sedan min barndom och därför gled alltsammans så självklart fram för min blick och blev lika självklart borta bakom mig. Det var en ständig växling och likväl ett enahanda: bygd och ödemark, bygd och ödemark, snöig bygd och snöig ödemark.

Jag hade redan hunnit mer än halvvägs till mitt åtrådda mål: hemmet. Jag behövde icke längre läsa ut avstånden på de röda kilometerstolparnas vita trätavlor, för jag hade varenda enskild stolpe i huvudet: hans läge, hans små egenheter, som gjorde honom olik den efterblivna grannen i öster och den bidande grannen i väster. Och hans glada förkunnelse kände jag till på förhand: så och så långt har du kvar och sedan — är du hemma!

Det muntert löpande, bruna stoet ingav mig samma trygghetskänsla. De välskodda hovarna trampade snabbt och säkert i sina givna takter liksom bjällrorna ringde i sin. Det hade artat sig till en händelse rentav, om den trogna dragaren tagit sig för någonting ovidkommande. Hon var grundligt inne i allt, som rörde tjänsten, förstod allt, förutsåg allt — det märktes minsann på hennes sätt att taga backarna.

En gång har jag åkt efter henne genom snöfyllda ödemarker och över frusna sjöar längs en sällan anlitad vinterväg, som hon aldrig förr hade trampat. På hemvägen började det att snöa, alla spår täcktes, det blev nedmörkt i skogen, jag tappade väderstrecken och kände mig till sist så bortkommen att jag vid vägskälen lät tömmarna ligga lösa och slumpen bestämma, vart det bar hän. Men min kloka dragare var ingen slumpens leksak. Hon tog sig fram utan att ett ögonblick tveka om leden. Och i dag — jag har icke rört vid tömmarna, men hon fattar mycket väl att vi två åter färdas i varandras sällskap. Jag har ju klappat henne och språkat med henne och givit henne havre på gårdsplanen i staden. Och det är nog! Gud vet, om hon icke har reda på att vi sätta i väg hem till jul nu och att jag är glad åt det.

Och så följde ju även en annan levande varelse med på färden: körsvennen, gamle statdrängen, som har skjutsat mig hem till många glada jular. Jag kände mig på något sätt på väg redan kvällen före resdagen, när det runda, rödflammande gubbansiktet med vita frostbeläggningar över skägg och ögonbryn plötsligt dök upp i min tambur och en stor och sträv labb sträcktes emot mig till hälsning. Vi började naturligtvis genast att språka. Jag sporde hur det stod till hos oss och hur han själv mådde och om hans gumma hade hälsan och vad hans söner och döttrar hade för sig, envar på sitt håll. Han svarade kort och färglöst efter vanligheten och sen slog han plötsligt om och begynte att sätta mig in i händelserna, som tilldragit sig i stall och ladugård, på fält och vägar, under de månader jag hade vistats i staden. Och det blev långt, det, och innehållsrikt och fullt av liv och rolighet. Det kunde icke pratas slut på en kvällsstund. Vi fortsatte på morgonkvisten, medan han packade sakerna i släden och konstförfaret virade och vred och knöt det gröna resskärpet kring min pälshöljda gestalt. Men i samma ögonblick han fattade tömmarna och gav till sin oefterhärmliga smackning, tog den förtroliga meddelsamheten ett brått slut. Samvaron med unge herrn var ett ändat kapitel och nu började knoget i lag med hästen.

Den gamle drängen begynner alltså att köra. Ingen företeelse, som har med hans värv att skaffa, får undgå honom. Han är den tänkande hjärnan och styrande viljan i ett skeende, som beror av honom, mittpunkten i en värld, sammansatt av de kända delarna: vägen, hästen, släden, donen, lasset av levande och döda ting samt därtill allt det växlande och oberäkneliga, som väglagets skiftningar och de mötande i varje ögonblick ha att uppvisa. Vem som hälst, som kör, har icke samma undermedvetna känsla av sin betydenhet och sitt ansvar. Men just de förnimmelserna utmärka min kusk och behärska honom. Han är mannen vid tömmen i

samma mening som en lots är mannen vid ratten. Han är den verklige körkarlen, som kapslar in sig i sin vaksamhet, sin plikt, sitt viktiga kall: att köra.

Jag tänkte nog icke omedelbart att det låg någon dylik märklig orsak bakom den hastiga övergången från livlig underhållning till ihängsen tystnad i samma ögonblick det bruna stoet lunkade i väg. Min upptäckt var ett av dessa otaliga hugskott, som sysselsatte mig under dagens lopp, medan hovar klapprade, bjällror klungo och medar gledo och gledo. Omkring mig vinterlandskapets växlande enahanda i svartgrönt och vitt! Framför mig den breda körkarlsryggen, ett oföränderligt enahanda i grått — vadmalns slitstarka gråhet, tingens bottenfärg här i landet!

På den punkten löpte tankeräckan ut. Det skedde, när vi körde in i en by med mörkröda gårdar utefter vägen, vilkas ålderdomliga namn döko fram i mitt medvetande. Och jag tror icke att min uppmärksamhet i fortsättningen ens för ett flyktigt ögonblick togs i anspråk av den gråa ryggen jag hade framför mig på kuskbocken.

Nu slingrade landsvägen uppåt och slutligen bar det rakt till väders mot ett backkrön, som lyste i solskenet mellan vägbräddarnas granrader. Jag kastade av mig pälsen och pulsade en stund i snön bredvid min dragare, tills jag fick nog av den slöa takten och tog hela långa backen i stormande språngmarsch. Det satte fart i blodet! Uppe på krönet vaggade granarnas spiror i stark vind, snölaget lossnade från de böjda grenarna, än här, än där, och rutschade ner i små ljudlösa skred och solen sken mig rakt i ansiktet. Jag upptäckte henne med ens, den bortkomna julmånadssolen, som nu hade klättrat upp för backe så högt det gick, alldeles som jag själv, och tog sig för att stråla mig i synen. Jag log mot henne som ett gott barn och sprang tillbaka till mitt knogande sto och stegade bakom släden och sköt på. Och så bar det åter nedåt, utför långa, vindlande, sakta sluttande backar. Fimmelstängerna guppade, snöklumpar rägnade över mig, släden krängde i svängarna, bjällrorna ringde sin muntraste melodi. Själva vägen tog del i fröjden; det lät som om snön hade sjungit under de susande medarna. Och när blåsten högg i nere på nästa slätt och den rödgröna ryan, som hängde över ryggstödet, började att vaja — då kände jag mig till mods som en ung härskare, när han drar in i sitt rike med flygande fanor och klingande spel.

Och en sådan var jag ju! I ett huj hade jag ilat förbi gamla, gråa råstenen av granit, som stod i snön under en hundraårig storgran och förkunnade att här tog min hemsocken vid. Och ur en silverskimrande björkdunge steg fädernebygdens första stugrök mot vinterhimlen och välkomnade mig. Och bort i väster vidgades slätten och jag kunde ana alla herrgårdarna. Där skall dansen gå i hälgen! Jag känner mig hemma i dem och även i allmogens stugor är jag husvarm. Välkomnande ansikten, glada blickar: nej se, studenten har kommit! Det blir jul, det bakas, det bryggs, det städas, det skuras, det huggs julgran, det viskas hemligheter i alla vråar, det doftar lack i alla rum, fiolerna tas fram i bondgårdarna, gamle, krumme pianostämmaren från småstaden, som ser ut som en hackspett, gör sin rund i herrgårdarna och studenten är anländ!

Solen kröp ned i en molnbädd och hastigt föll en mörkerbådande dager över fält och byar. Min hemlängtan hade blivit mättad och lagt sig till ro. Fast dagen och resan närmade sig slutet, kände jag det nu som hade jag haft oändligt långt igen till det ögonblick jag äntligen skulle få höra hovarnas ekande slag på den röda bron över ån och se framför mig den sista vägbiten med vår ladugård på höger hand och våra mjukt sluttande åkrar till vänster och i bakgrunden det långa, låga, gula, vänliga boningshuset, som stod på sin vintervita kulle och väntade mig. Med varje ny famnslängd väg, som försvann under medarna och var borta bakom mig, flyttade sig den röda åbron, den gråa ladugården och den gula manbyggnaden ett motsvarande stycke hädan i något ovisst fjärran. Och bjällrornas enkla låt: hem, hem, hem, byttes i något annat, något svårmodigt, något, som i översättning till det ofullkomliga språkets grova ord skulle lyda: på väg nånstans, på väg nånstans. Och de två mänskorna, som väntade mig där hemma, tycktes mig mer och mer skugglika. Ack, de hade bidat någon, som skulle åka in genom grinden med den stora julglädjen i följe. Men det blev nog så till slut, att han icke kom. Visst skulle jag i kväll träda över den låga förstugans tröskel, jag, den

efterlängtade. Men jag var mig så olik mot förr att den gula gårdens glada och spännande bidan måste upplösas i tomhet vid mitt inträde, liksom en löftesrik dröm bleknar bort och lämnar kvar hos den drömmande en oklart fattad besvikelse. Jag kände hur osamhörig jag var med mitt hem — trots min längtan dit! Nej, jag var icke bara studenten på ferier, en munter fyr, som tar all världen i famn! Jag hade levat ett liv, som andra studenter icke leva, jag hade utfört handlingar, som de andra icke våga, jag befann mig i ett tillstånd av jäsning, jag var en själ i uppror, mina tankar voro laddade med sprängsatser.

Jag halvlåg mellan fällarna och höll ögonlocken slutna så bara en aning av gråblå, döende vinterdager smög in genom springorna. Allt vad tankar hette försvann till sist ur medvetandet. Stjärnor tändes utan att jag visste av det, månskärans blanka spets stack upp över bakgrundens svarta granskog och jag märkte fortfarande ingen förändring. Men med ett förnam den dåsande hjärnan att någonting stod på. Det var bara det att stoet började att taga ut stegen i en livligare takt och bjällrorna ringde en ny melodi. Min dragare hade fått något slags känning av stallets närbelägenhet. Hon sköt fart, eftersom krafterna räckte, och hennes lust att skynda tog till ju mer den väntande krubbans ljuvlighet begynte att öva sin lockelse.

I nästa nu vaknade jag fullständigt ur min domning och satte mig till rätta i släden. Vi susade förbi ett gärdsgårdsled och ögat fångade ett virrvarr av skidspår och fotmärken i den breda öppnan. Ja, här gick stigen, den första jag tultat på som liten pys, genstigen, som band samman mina forna lekars skådeplatser, hembacken och den väldiga Himmelsbacken, utför vilken vi ilade ned mot ån, medan fimmelstängerna vippade och bjällrorna stormringde. Men denna kära tummelplats, detta backmirakel, skänkte mig nu ingen glädje. Vi guppade i skvätten, vi svängde, vi skyndade vidare utefter ån och i nästa stund mötte min blick klockstapeln med sin dystra huva och gråstenskyrkan med sin branta, mörka takås.

Det tycktes mig så jättelikt, det åldriga paret, så vördnadsbjudande och allvarstyngt i sin vinterensamhet. Jag skalv och slöt ögonen. Vad var det för en värld: kallande, manande, dönande klockor, brusande orgelspel, bönviskande, salmsjungande människostämmor, höga, klara, stilla altarlågor, tystnad, och så — predikarens ensamma röst, talande ur tystnadens djup — —? Min faders röst!

Jag frös. Kyrkan under vinterstjärnorna bekräftade att jag befann mig i omedelbar närhet till min resas mål och mitt hjärta fylldes med obeskrivliga känslor av undran, vördnad, fruktan. Det var bara en sinnesvilla att den gula prästgården, mitt hem, hade glidit undan i ett fjärran, medan jag ilade fram över slätterna. Han stod där han stod. Och jag åkte in på tunet, där den ensamma gamla asken höll vakt, sträng och bister i sin vita klädnad av frost. Och i nästa stund steg min fot över hemmets höga tröskel. Det var kallt i den halvbelysta förstugan. Jag huttrade. Mina stela fingrar knåpade mödosamt med pälsknapparna, medan jag hemvant rörde mig i rummet och slutligen hängde pälsen på dess knagg.

Huset föreföll tomt. Men det överraskade mig icke alls att far och mor icke syntes till och häller ingen av tjänstfolket. Min själ var någonstans långt borta, kanske i mitt närmast förflutna liv, som under hela denna färd på ett oförklarligt sätt plånats ut ur medvetandet, fastän just det var det viktiga och maktpåliggande, som tankarna bort befatta sig med! Kanske också i det kommande, som nu stod hotfullt nära och gjorde mig förvirrad och modstulen!

Jag trädde in i salongen. Ännu ser jag levande tydligt framför mig de fem lågorna i vår takkrona, som jagade mörkret i vråarna men icke förmådde att fullständigt lysa upp det vida rummet. För resten hade dessa vaxdankar icke något långt liv kvar. Min moder hade visst tänt dem för att bli av med dem och få sätta på nya ljus till jul. Och när jag i skumrasket överfor salongen med blicken, upplevde jag flyktigt att empiremöblemanget och de höga, mahognyramade väggspeglarna, som sträckte sig från golv till tak, voro kvar på sina platser och att julgranen allaredan hade blivit insläpad och bar sin silverstjärna i toppen och litet pynt här och var och ljus i klykorna. I detsamma slocknade tvänne av kronans tynande lågor, det skumnade, dagern i rummet påminde mig om skogens vinterskymning och jag kände återigen att jag frös ända in i

själen. Men med ens lyste det till i dunklet, samtidigt vid båda kortväggarna: en lång, fin, lodrät strimma på vartdera hållet. Det kom sig av att dörrarna till de närliggande rummen, det ena min faders arbetsrum och det andra min moders, icke voro ordentligt slutna och att ljuset, som hela tiden silat sig in hit, nu plötsligt stack mig i ögonen.

Min hjärna fattade instinktivt innebörden av denna stund. Jag stod i hemmets mittpunkt, på gränsen mellan de tvänne världar det alltid hade rymt och alltid skulle rymma: min faders och min moders. Och jag skred sakta framåt över golvet och öppnade varsamt dörren till min moders rum.

Från den lilla taklampan föll ett blååaktigt ljus över möbler och föremål. Jag insåg genast att jag företog någonting olovligt, för här rådde alls icke den vanliga, prudentliga ordningen. Julstöket behärskade rummet och på golvet varseblev jag pärtkorgar med paket uti. Min blick snuddade naturligtvis bara ett ögonblick vid det hemlighetsfulla och fann sig i det nästa till rätta, när den upptäckte lackviolerna, som min moder återigen med sina trollkonster hade förmått att blomma i juletid. Och från blommorna gled den till det lilla skrivbordet med de två fotografierna: det ena av min fader som ung, det andra från i fjol av mig själv. Blixtlikt slog det mig: det var ju en och samma människa! Jag hade aldrig förut med vakna ögon betraktat denna ungdomsbild av min fader. Nu skylde jag mitt eget porträtt med handen och blickade oavvänt på hans.

Ja, det var jag! Ögonens uttryck, den vida, bakåtlutande pannan, det bakåtstrukna, vågiga håret. Och slutligen ett drag kring den tunna munnen, som var nära att le men ändå icke log.

Längre kom jag icke i dessa överväganden, för jag tyckte mig höra steg. Men jag tog fel. Hela huset var fortfarande moltyst. Och jag stod kvar vid skrivbordet och tänkte på min moder. Varav kom det sig att jag aldrig i hennes rum sett någon annan bild av min fader än denna? Var det med kärlek i hjärtat till den unge, som icke mer fanns till, hon skänkte allt hon ägde kvar av ömhet åt honom, som nu åldrades vid hennes sida? Hur förnam hon livet? Vem var hon?

På ett bord mitt i rummet låg nu som alltid en bok: Gustave Dorés nya testamente. Jag tog detta tunga, svarta band i handen; tänk, sedan min barndom hade jag icke rört dess blad! Och varför skulle jag ha gjort det? När? Det slog mig hur sällan jag beträtt min moders ensliga arbetsrum och hur respektlöst jag förhållit mig till den bok, åt vilken hon givit en hedersplats. Nu tittade jag på första planschen: De vise männen, ledde av en underbar stjärna. Och min reservation mot Dorés konst förstummades inför den bildens höghet. Men medan jag bläddrade vidare, inställde sig kritiken och jag hade så när slagit igen verket av leda vid det ständigt återkommande och nästan alltid torftigt uppfattade Kristusanletet, då med ens den ljusblå silkesfransen av ett bokmärke föll mig i ögonen. Jag slog upp stället och återfann en bild, som på något hemlighetsfullt sätt lockat mig i min barndom. Och jag förstod att dess tjuskraft hade legat i den mystiska belysningen, som från bakgrundens palmlandskap föll in i förgrundens bostadsinteriör och gav liv åt frälsarens anlete.

Jag föll i tankar över bilden: Kristus besöker Martha och Maria. Han har stannat vid ingången till systrarnas boning och sitter med ryggen vilande mot stenmurens tjocka kant. Samma ljus, som höljer honom, medan hans ansikte och händer uttrycka hans andes visdom och godhet, sveper också den knäböjande, lyssnande Maria. Vid Martha snuddar det bara. Hon står i beråd att avlägsna sig. Man ser icke hennes ansikte och hela företeelsen behärskas av den stora, tunga vattenkrukan hon håller i händerna och just nu måste skynda att fylla vid brunnen, fastän hon så gärna hade lyssnat litet längre till nasaréens ord och låtit Maria bära arbetsbördan denna gången.

Den slog mig med ett: Marias fägring, det hängivna lyssnandets skönhet, som lånade sin innerlighet av förkunnelsen hon hörde. Om den äldre systerns ansiktsuttryck fick jag ingenting veta. Men ingenting kom

häller an på anletet hos den, som skaptes för händernas verk.

Vad var det för tankar, som svävade kring i detta rum med den mörka bibeln och de glada lackviolerna? Vem var hon, min moder? Var hon skapt för Marthas gärning? Eller hade hon tvungit sig att göra den till sin? Var icke varje kvinna en värld av ande, trängtande att lyssna, som Maria lyssnade? Hade Marias lott blivit min moder förmenad, fastän Marias själ bodde inom henne?

Jag erfar en mångfald av förnimmelser, där jag sitter med den uppslagna bibeln framför mig, omgiven av tystnaden. Jag hör en vävstol gå och gå, ett enformigt dunk — det är min moder. Jag hör rispningen av nålsudd mot tyg, ett svagt, knappast fattbart ljud, som inger mig föreställningen att något oändligt obetydligt sker — det är min moder. Jag hör en symaskin surra, entonigt, oavlåtligt. Det ljudet har bosatt sig i mitt medvetande för länge sedan, ja, för så länge sen jag kan minnas någonting av livet. Det följer mig, när jag är en femåring, en tioåring, en femtonåring, det har med mig att göra, det betyder att någon lagar mina kläder och håller vård om mig. Men jag bryr mig icke om det. Jag tänker icke efter vad det är. Och nu — jag anar det entoniga surret i tystnaden. Och jag förstår: detta levande något är någon. Det är min moder.

— — Åter befann jag mig i den skumma salongen, där takkronans sista dank höll på att brinna ned och en lysande dörrspringa visade väg i mörkret. Jag behärskades av tanken att jag ville se min moder. Och i nästa stund stod jag lutad över stora bordet i min faders rum, omvärvd av en arbetslampas lugna sken, och framför mig höjde sig bland skrivbehör och böcker och manuskriptbuntar bilden av en ung kvinna. Jag varsnade icke att flisor av ramens förgyllning fallit av och att hon omgavs av en gammal, pressad krans av lager, brun som rost. Hon levde, hennes mun log, hennes stora ögon strålade och hela anletet lyssnade till någonting sällsamt och lyckligt och hemlighetsfullt, som var så dyrbart att det aldrig skulle få förrådas till någon människa. Våra blickar möttes. Och jag sjönk ned i skrivstolen och brast i gråt.

Jag kom till mina sinnen igen, trött, söndertrasad, kvald av något obestämbart obehag, som kanske bara berodde av rummets starka pipröksdoft. Min faders gestalt föresvävade mig, sådan den i forna tider präglades in i min hjärna, när jag som liten pys stal mig till att titta på honom genom nyckelhålet. Han var naturligtvis då en ganska ung man, men i mitt tycke förfärligt gammal, och hans jobb med skrivdonen och pappersarken och de svartpärmade böckerna föreföll mig hemlighetsfullt och skrämmande och han själv blev till slut ett ofattligt och fjärran väsen med något slags anknytning vid begreppet gud. Det intrycket gjorde han, där han satt och skrev, rökande en pipa mer än halvt så lång som min egen värda person, ibland tydligt skönjbar, ibland skymd av de bolmiga, gråa, underligt doftande molnen, som stego upp ur det lustiga piphuvudet. Samma doft av holländsk knaster fyllde hans arbetsrum i denna stund och ingav mig en förnimmelse av långt avstånd i tid mellan hans värld och min. Jag tror knappast att hans nötta bibel, som låg framför mig på bordet, lika ofelbart kunde mana fram den känslan. Och den ökades blott, när min blick snuddade vid ett uppslaget Franzénband med det glesa, stortypiga örebrotrycket. Det var studentvisan av år 1801 min fader suttit lutad över i dag:

Student! om du, det namnet värd, Vill klinga med oss alla: Så topp! att lika rask, som lärd, För sanning stå och falla.

Sanning! Sanning! Medan ordet lopp genom hjärnan som ett ihåligt eko av ett intetsägande ljud, skymtade jag bland min faders papper ett tidningsurklipp, som till största delen doldes av ett tomt vitt ark. Jag tog mig för pannan. Raderna mitt öga kom åt att se inledde en välkänd uppsats. Men jag hade icke väntat att anträffa den här. Och jag blev sittande i skrivstolen, fullständigt oförmögen att företaga någonting, och ständigt tvangs min blick att återvända till ett ord, som i skrikiga typer bredde ut sig som rubrik över den urklippta artikeln, ordet Uppror!

Min fader har omfamnat mig. Min moder har kommit inspringande i pälskappa och ytterkängor, vitmenad

av det begynnande snöfallet där ute; kinderna högröda, ögonen strålande. Hon har slutit mig i sina armar, kysst mig, skrattat, gråtit av glädje och torkat tårarna med sin våta hand så hela ansiktet har fått en fuktig glans. Båda ha pratat, frågat, berättat. De hade tagit fel på ankomsttiden — förklarligt, eftersom min fabelaktiga farhastighet icke kunnat beräknas. De hade givit sig av efter genstigen över ån för att möta mig vid avtaget bortom Himmelsbacken och väntat där förgäves och vänt om längs landsvägen. Nå, efter dessa förklaringar har jag blivit dränkt i en ström av frågor om min resa, mitt befinnande, mina studier.

Vi ha slutligen hamnat i matsalen och druckit te och jag har äntligen fått mål i munnen och talt om någonting i nyhetsväg, som jag visste skulle göra föräldrarna glada. Och min fader har tagit mig under armen och fört mig med sig in i arbetsrummet, där en nytänd brasa flammar i gråa ugnen.

Nu satt han i sin skrivstol och jag vid bordsänden i den ena av rummets tvänne läderbeklädda länstolar. Min beklämning hade givit vika, hjärnan arbetade lugnt, jag gav oavlåtligt akt på mig själv och samtidigt formades i mitt medvetande en bild av den grånande, snart femtioårige mannen, som hade börjat att språka om sin församlings angelägenheter men därunder allt emellanåt sände mig en varm blick. Han hade åldrats snabbt under de gångna höstmånaderna. Så snart det innerliga uttrycket vek från blicken och hans tankar helt riktades på mellanhavandena med klockare och kyrkoråd, förvandlades hela ansiktsbilden. Han blev gammal, korrekt och torr. Ögonens gråa färg föreföll sliten och de bågformiga rynkorna kring mungiporna åto sig djupt in i det avmagrade anletet. Men det kanske i grunden bara var min egen hjärnas inbillning att en så stor förändring ägt rum, för när jag tänkte efter hade jag ju själv hastigt blivit äldre under dessa få månader, som förflutit sedan vi sist sågo varandra, och mina själsförmögenheter hade vuxit ut ur den första ungdomens omedvetenhetstillstånd och min iakttagelseförmåga hade blivit skärpt.

Men likafullt — intrycket av ett snabbt åldrande behärskade mig utan att jag fördenskull erfor någon sonlig känsla av deltagande. Och jag åhörde vaket och skenbart intresserat hans långa utläggningar, oberedd på ett språng i samtalet.

— Kommer du ihåg Franzéns studentvisa? sporde han plötsligt.

Jag hajade till. Jag kände på mig att det icke kunde ligga någon lust till ett litterärt meningsutbyte bakom denna fråga.

— Läs den! fortfor han kort och räckte mig det uppslagna bandet.

I nästa ögonblick hade jag fattat ett beslut. Jag reste mig och slog igen boken.

— Pappa, yttrade jag i en ton av ansträngd förtrolighet, säg, vad gömmer pappa för hemligheter under det där arket?

Hans förvånade blick riktades på det vita bladet och han gav till ett hjärtligt skratt:

— Du har sannerligen ett gott spårsinne. Ja, det är en hemlighet. Jag håller på att författa. Jag ämnar ge mig in i en polemik.

— Ämnar du — —

— Javisst. Varför lägger du tonvikt på »du?» Det är gunås inte första gången jag tar på mig obehaget av en tidningssträta.

Hans ansikte bistrade till och han sköt papperet åt sidan. Där under låg tidningsuppsatsen jämte några brevpappersark, fullskrivna med hans fina, stappliga handstil.

— Jag är en gammal man, fortfor han, och den här skribenten — han gav mig urklippet — en slyngel! Så

det blir ett ojämnt spel. Kanske lite löjligt i det hela. Men jag gör mig hällre löjlig än jag längre härdar ut med att tiga.

Våra blickar möttes. Medan han talade hade ett oväder dragit upp i hans sinne. Jag hade aldrig sett min fader i ett sådant tillstånd av tungt sjudande vrede. Och ju längre jag blickade honom i ögonen, dess mer omotståndligt grep mig en sällsam känsla av samhörighet mellan honom och mig. Det var icke den åldrande mannen jag nu såg, nej, det var någon annan, någon yngre, någon, som liknade mig, som ett anlete liknar sin otydliga avbild i en bjonk spegel. Och samma ögon, som nyligen hade tyckts mig så trötta, så slitna, stodo fyllda med sprudlande liv och jag skådade in i dem med jagets underliga förnimmelse att känna igen sig självt i ögats uttryck, när detta plötsligt möter en i det egna anletets bild. Ja, jag var ställd inför mig själv, så visst som jag stod inför min fader.

Han ryckte till sig de fullskrivna brevpapperen:

— Här behövs större författargåvor än mina! Men jag skriver ändå. Läs det där eländet du har i handen, får du se och döma! Det måste motarbetas, det måste bli en utryckning av alla goda krafter, ett fälttåg, ett korståg.

Han tystnade och lutade sig bakåt i stolen.

Jag sade:

— Jag har läst det, jag känner mycket väl till det.

— Nå!

— Ja, pappa, jag har tänkt över det mer än en gång, för det är jag, som har författat det.

Tiden rann bort. Jag stod vid bordsänden. Han satt i sin skrivstol. Vi sågo icke på varandra. Till slut började jag vänta. Ett ord från honom. Vilket som hälst.

Det kom inget.

Jag stod kvar och lyssnade. Någon gång måste denna tystnad taga slut. Och den bröts till sist av ett krasande ljud. Min fader rev sitt manuskript i stycken.

Jag kände att mina ögon tårades. Men innan jag hann tala, öppnades dörren och min moder trädde in.

— Vad har ni för er? — Säg! — Vad går åt er?

— Jag har gjort pappa förbittrad, sade jag med en röst, som lät ansträngd och främmande.

Min fader gick ut ur rummet. Trött och slö sjönk jag ned på långa lädersoffan, som fyllde väggen mot salongen. Dörren hade blivit stående på glänt, jag hörde steg bakom mig, tramp, som pågick oavbrutet. Jag fick uthärda det, eftersom jag icke mäktade hindra min fader att vanka av och an och häller icke ville lämna min moder, som satt i länstolen och läste mitt verk.

Uppror!

Detta är skrivet av någon, likgiltigt vem, vars enda berättigande att träda fram följer av att han tillhör det unga släktledet och skådar världen, tingen och sig själv med dess öga. Det är riktat till de unga. Det är åtkomligt endast för dem och kan en gång för alla icke motbevisas med gamla hjärnors argument. Riktigt eller oriktigt, klokt eller oklokt, respektingivande eller löjeväckande, uttrycker det hänsynslöst sin egen verklighet och kan lika litet jävas av tjatande gubbstämmor som vårens verklighet låter sig bortförklaras av

höstens röster.

Vi unga äro icke en krets bland andra kretsar, en grupp bland andra grupper. Vi äro ett lager, lika skarpt avskilt från det underliggande som från det kommande i det eviga skapelseverkets upptorning av skikt på skikt. Nu ligga vi överst. Himmel, sol, stjärnor, dag, natt, varat med alla dess härligheter tillhör oss och det angår oss icke vad som fanns förut och vad som kommer efteråt. Vi förverkliga oss själva; det är vår rätt och vi strida för den rätten.

Vi ha två makter att bekämpa, båda lika fientliga och lika blinda i sitt oavlåtliga motstånd. Den ena: det föregående släktledets anda, den hänsynkrävande, befallande, härskande gubbandan — låt oss nämna den fäderna. Den andra: vår egendomliga natur- och samhällsomgivning, som besitter en särskild, inneboende kraft att kväva det växande och unga. Låt oss kalla denna andra fientliga makt för fosterlandet.

Vårt land är ett kärrland. Vårt land förhåller sig till kulturens lyckliga svartmyllebälte som kärrmarken i utkanten av ett vidsträckt gods till domänens stomme av bördiga fält. Vårt land är Europas frostiga, gråmenade utjord, ett territorium för nybyggare, vars enda förmån ligger i att det är så kallt och hårdarbetat och fattigt på varje slag av dyrbarheter att det aldrig har övat någon lockelse på conquistadorer och pack. Det öppnar sig för en diktares öga likt ett ungdomsland i sin vintervita oberördhet och med sina sommargröna oändligheter, men denna ungdomlighet är ett sken. Under det vita snöskimret och den dunkelgröna skogsskymningen lurar en grå verklighet: gråa rullstensåsen, där landet höjer sig, gråa kärret, där det sänker sig, gråa svepet av frostens andedräkt, där ödemarken viker undan och en bygd försöker sig på att le och vinka: här bor människor! Ja, i detta land har det verkligen bott mänskor sedan en tid tillbaka. Och emedan de anpassat sig efter omgivningen och tillägnat sig en skyddande likhet med den, så äro de naturligtvis frostiga, hårda och gråa. Deras egendomlighet besticker sig i stelheten, tyngden, oföränderligheten: den kärrbundna, gråskäggiga granskogens oföränderlighet. Vem fäster sig vid att också granarna hylla våren med litet röd blom här och var på grenändarna? Det leendet är omärkligt och har icke kraft att lysa upp en skog. Ja, så är det. Vi leva i granens ohyggliga land. Här dukar våren under, liksom dess träd, björken, förjagas av granen. Och här är ungdomen biltog.

Eftersom människorna äro karga och få, så har deras samhälle blivit ogästvänligt och dess anda en ensamboaranda. Här finns övernog av rum för kropparna att röra sig i men bara trånga, unkna hålor för själarna. Säg, min själ: vad bjuder dig fosterlandet? Jag hör dig svara: något ger det, något av håvorna, som andra fosterland skänka sina barn, men varje nypa så njugg att jag icke mäktar att leva på den.

En gud! befaller fosterlandet, en kyrka, en tro: den är oföränderlig, gjord att slukas hel — tänkande i saken förbjudet. — Ett språk fastslår fosterlandet med darrande stämma, uppbragt på historien, som belamrat det med tvänne, och retat av sin egen oförmåga att ögonblickligen göra sig av med det umbärligaste av de två, som dessutom vidlådes av felet att vara talat och förstått i andra länder. — En filosof! Det är ofrånkomligt. Fosterlandets filosof är en, han med pekstickan, som förkunnade att ett folk, vars ena del talar ett språk och den andra ett annat, icke är ett folk. Och eftersom ett icke-folk är ett oting och vår uppgift här på jorden är att utgöra ett folk, så måste flertalets språk bli allenarådande, och om verkligheten ställer sig i vägen — dess värre för den! — En skald! Här har levat flere förr och ett par förekomma ännu. Fosterlandet jagar icke bort dem. Det förmanar dem bara: tänk som Han, dröm som Han, älska ditt fosterland som Han och skriv som Han!

Sådan är arten av den andlighet fosterlandet tvångsmatar i sina barn. Men fosterlandet är icke allenast det knotiga, styvmoderliga väsendet, som en fadd fantasi har trollat om till en god och ömhjärtad kvinnlig genius och gjutit i brons och ställt upp vid sockeln av skaldens stod. Det avslöjar sig för den seende också i en annan hamn än den hårda moderns. Vad namn skall den ondskans, grymhetens, orättfärdighetens ande få bära, som engång levandegör fosterlandstanken i gestalten av det sociala system den innefattar? Folkets

övervägande flertal, som består av jordlösa torpare, utsugna statare och utom samhällslagarna ställda legohjon, känner varken guden, filosofen eller skalden och omedveten om sitt fosterland talar denna arma massa ännu mångenstädes det förbjudna språket. Men den anar ett motsatsförhållande mellan fosterlandets outredbara begrepp och sin egen dunkla föreställning om ett samhälle bortom nuet, i vars hägn livet vore värt att levas. Och omedvetet gör den fosterlandet liktydigt med de rikes värld. Det samlande tecknet, varmed vårt land ger sig till känna för massan, är icke nationalsångens livande melodi utan fabrikstutan, som tjuter samman duvna hopar till en hård arbetsdags möda, och ranglet av herrgårdars och bondgårdars matklockor, som ringa ut ett folk av proletärer till måttlösa dagsverken på en jord, varav det självt icke besitter en enda teg. Med de signalerna tvingar fädernas fosterland ett tungt och bistert människohav att röra sig och utveckla sin väldiga kraft för ändamål det icke vidkännes som sina.

Vi äro unga. Vi bära ungdomens symbol: den vita mössan med en lyras gyllne tecken, strängars löfte om någon melodi, som hör vårt väsen till. Stanna, kamrat, och lyssna! Du hör intet. Det är tyst omkring dig. Ingen sjunger, ingen talar, ingen tänker. Ingen av oss! Och luften står kvav och tung och frän av fädernas gamla, ruttnande tankar.

De betyda mindre i sig själva än vi tro, fäderna. Deras härskarmetod besticker sig i konsten att mynta ut en ärvd ideologi i slagord. Deras styrka ligger i envetenheten, varmed de truga på oss som levande sanning, vad de själva i sin ungdom anammat som en sådan utan att fatta att varje sanning dör med det släktled, som har sett den födas. Huvudorden i våra fäders register äro Plikten, Uppoffringen och Saken: den goda Saken, den stora Saken, den enda nödvändiga Saken. Annorstädes uppfostras studenten att själv skapa fram något ur sitt liv, men våra fäder plita in i oss vår plikt att uppoffra oss för en i förväg fastslagen sak. Antagom att vi godkände pliktens härskarställning och underkastade oss uppoffringens nödvändighet: saken, ändamålet, får likafullt icke bestämmas av livet, som omger oss, ty då skulle endast pliktideologiens och offervillighetens anda förbliva gemensam för våra fäder och oss, men uppgifterna, som kräva offret, bleve andra och nya, såsom livet självt för ett ungt släktled är ett annat, ett nytt. Men detta erkänna fäderna icke. De stjäla ifrån oss rätten att själva välja det ändamål, vid vilket vi viga vårt verk.

De jämra att tiden är ond. De föra krig mot materialismen. De ha så länge öst över oss sitt älsklingstillmäle, materialist, att de till slut inbillat oss att vi stå till halsen i materialism. Och likväl — i detta nu och i detta land är materialismen bara en betydelselös mask för tidens anlete. Ryck bort den! Men gör det utan illusioner! Var beredd att icke få möta ett tidsanlete du känner igen med din sökande själs jubel över att hava funnit nyckeln till sin gåta! Du skall rysa till i det ögonblicket och en våg av köld skall svepa dig. Din blick skall varsna ett länge sedan förgånget, ett mumiestelt, ett ishavskallt, ett anlete, i vilket ungdomen aldrig har skimrat. Du skall lära känna andan, som fyller dina fäder och levandegör landet, vars symbol är den stela granen, när du dröjer i tankfull skådan inför det anletet och upptäcker dragen av åldringen från Königsberg.

Och du skall erfara att man kan beundra och hata honom på samma gång. Och du skall hålla med mig, när jag ropar: jag erkänner honom icke! Jag lever icke för att förbehållslöst åtlyda buden av en sedelag inom mig. Jag har trätt in i tillvaron för mera vittfamnande och ovissa ändamål, jag är en ung värld, jag underligger en oöverskådlig mångfald av lagar och mitt problem är att hålla dem alla lika heliga. Jag är en värld och varje värld är sig själv nog. Jag vägrar att låta behandla mig som länk i en kedja. Jag är själv en kedja av tillvarelseformer från min födelse till min ändalykt och kräver att få göra bruk av dem alla. Jag finns till för mig själv. Jag föds ur mig själv, jag dör och är borta — spårlöst. Men mellan födelsen och döden ligger glädjen, smärtan, lyckan, olyckan, kampen, strävandet, verket, allt, som gör livet, och det är mitt, mitt!

Jag fattar det självklara i ordningen att inga livsvärden vinnas utan uppoffringar. Jag är redo att offra ett lägre för att nå ett högre. Men mina offers ändamål är jag själv. Jag offrar fosterland, hem, trygghet,

tillgivenhet, vänskap, det och det och det för att förverkliga mig själv. Jag ropar ut min längtan, min tro, min vilja: det är mitt offers förberedelse. Och jag omsätter mitt rop i handling, jag lever, som det lyster mig att leva, när jag lyssnar in i mig själv. Och om grunden, som hem och samhälle byggt för min tillvaro, fördenskull brister under mig och jag stöts ut ur de minas krets, då är mitt offer fullbordat. Vem jag var betyder intet, blott jag fyllde min uppgift som rebell i det nödvändigaste av alla uppror: sönernas uppror mot fäderna.

Min moder lade bort tidningsurklippet utan att säga mig ett enda ord. Därpå blev hon sittande med händerna i skötet, huvudet nedböjt, anletets uttryck dens, som länge har undrat över en sak och börjar att fatta att det ingenting leder till att grubbla vidare. Jag tänkte: så gammal du har blivit! I min frostiga sinnesstämning såg jag icke den minsta skymt av det ansikte i ansiktet, som trädde fram, när hon var glad och lycklig, och vars åsyn tvang mig att glömma de enskilda dragen för en strålande glans, som bodde i ögat, en hemlighetsfull, drömbunden själslighet, som lik en förtrollning låg dold i munnens veka linjer. Anblicken av min moder gav mig nu endast ett allmänt intryck av någon som åldras. Det gråa håret var mer obetingat, uteslutande grått än jag egentligen hade föreställt mig det och kinderna mer vissnade och de röda fläckarna, som alltid funnos på dem, mer brinnande, höstliga, lönnlövsröda.

Jag såg allt detta med mitt sinnestillstånds känslolöshet. Jag iakttog att hon sträckte ut handen över bordet och grep sitt glasögonsfodral, som hon just hade lagt ifrån sig, och satte på glasögonen och förvandlade sig till en vanlig, ful gumma. Ämnar du verkligen läsa min artikel en gång till? tänkte jag retad. Men det gjorde hon icke. Hon steg upp och gick med knyckiga steg i riktning mot en vrå, som fladdrigt belystes av skenet från brasan. Ska också du börja på att vanka omkring? undrade jag plågad. Men hon fattade tag i en karaff, som stod på ett litet bord i vrån, och skred vidare till fönsterhyllan och begynte vattna min faders blommande kaktéer. Hennes beteende gjorde mig förtvivlad. Minuterna flöto bort, gränslöst långsamt, och långsamt förflyttade hon sig utefter kaktusraden, tills sista krukan hade fått sitt och karaffen var tom. Då vände hon tillbaka till sin plats, tog av glasögonen, strök med handen över ansiktet, böjde huvudet lätt framåt och betraktade mig med en undrande blick. Den förebrådde mig intet — uttryckte blott en enda, enkel fråga: Vem är du?

Jag gav henne inget svar. Jag visste ännu icke vem en moder är. Jag hade i dag blott oklart och aningsvis förstått mig själv i mitt förhållande till henne. Men likväl kunde jag ha sagt: »Vem jag än må vara, så gömmer mitt hjärta kärlek till dig. Och vad det än må bli av mig, så upphör inte hjärtat att minnas dig. Tror du inte jag känner vad det innebär att jag är ditt enda barn!» Och hon skulle ha svarat: »Då förstår jag dig inte.» Och jag: »Jag fattar mig inte häller själv. Jag är en dubbel människa, mångdubbel; sådan är förmodligen även du och alla, men jag mer avgjort, mer uppenbart. Jag går och bär på en oupphörlig längtan till mitt hem; den faller över mig, så snart jag har rest härifrån. Men jag jagas på samma gång av en lika omotståndlig drift att bryta mig ut ur hemmet, att färdas, att upptäcka, att skapa någonting av ett kaos, som härskar inom mig. Jag längtar bort, när jag är hemma, och hem, när jag är borta. Jag vill vara trogen mitt sökande jag och sviker mitt hembundna jag. Eller jag bjuder till att gå upp i det senare och förråder det förra. Giv mig tid att utvecklas så att jag finner vägen!»

Och min moder skulle ha svarat: »Jag har aldrig känt dig förrän nu.»

Och jag: »Jag var lycklig nyss, när jag ensam vankade omkring i huset. Jag satt i ditt rum och betraktade bilderna i din bibel och tänkte på dig. Låt mig behålla den lyckan! Du anar inte vad den betyder för mig, för du vet inte vad jag går till mötes. Jag kan inte säga det. Det är så stort och så rikt men på samma gång så svårt att rå med.»

Vi skulle ha talat så till varandra! Men det blev annorlunda.

Min moder sade: Du gör din far en stor, stor orätt.

Jag: Du menar — alla fäder.

Hon: Jag menar vad jag säger.

Jag: Mitt angrepp har ingen personlig underton. Det gäller dem alla.

Hon: Och likafullt främst din egen far.

Jag: Nej, mamma, det förhåller sig inte alls på det viset.

Hon: Du tycker jag ingenting begriper.

Jag: Som du vill ta det! Jag håller för — —

Hon, avbrytande: Du växer oss över huvudet, det fattar jag åtminstone.

Jag: Tag det inte så!

Hon: Jag tar det som det är.

Jag, vädjande: Säg, mamma, finner du alls ingenting i det jag har skrivit, som du kunde gilla eller åtminstone erkänna som gott och riktigt ur min synpunkt?

Hon: Jo, mycket, om jag såg på det utifrån!

Jag: Men så gör det! Det är enda rätta sättet.

Hon: Du begär det orimliga!

Jag: Hur kan du finna det orimligt att ta en sak för vad den är?

Min moder satt tyst ett ögonblick, anletets uttryck inbitet avvärjande. Hon bar en svart mantilj över axlarna. De långa, dystra fransarna gjorde gestalten spöklikt åldrig, oändligt avlägsen i tiden. Och hon knypplade på dem med sina tunna fingrar, medan hon talade — mer till sig själv än till mig:

— Vad en sak innerst är, det är frågan. Vad den här saken betyder? Det är det, som ligger bakom det som sägs, man alltid kommer att minnas efteråt. Det är det, som bygger opp samförståndet mellan en son och hans föräldrar eller förstör det. Det är — tonen.

Jag teg. Hon höll upp ett ögonblick och tillade:

— Dina åsikter må vara riktiga eller oriktiga! Och du må fatta det hela aldrig så allmänt, så är din ton en enda fortsatt kränkning av din far.

— Jag menar det inte så, brast jag ut.

— Men det är så!

— Är, är! Jag tappade behärskningen. Du är enveten, sade jag tölpigt.

— Än sedan! Du gör mig inte annorlunda. Du gör inte din far annorlunda. Men ont har du gjort oss.

Jag fortfor att ränna huvudet mot väggen. Jag satte mig i sinnet att få bukt på hennes envetenhet och såg icke hur rätt hon hade på sitt vis och att just det halsstarriga fasthållandet vid en punkt, som instinkten pekar ut

som det enda nödvändiga, ger en människa hennes resning, när det hon klamrar sig vid utgör själva grunden för hennes livsuppfattning. Jag blåste upp mig, jag kände mig som det rättas sakförare i kast med de gamla mänskornas småsinne och dumhet. Kort sagt: jag bar mig åt som en teaterhjälte i en uppgörelsescen. Tonfall från mitt mästerverk började att ljuda i mina repliker. Om jag fått hålla på länge, hade jag till slut sagt min moder någon otidighet.

Men vi blevo avbrutna. Med ett kände jag att hjärnan malde tomt och att någonting höll på att hända. Det var bara det att min fader hade trätt in i rummet. Jag stod med ryggen vänd åt dörren och märkte det icke, förrän han gled förbi mig och började att röra om i den nedbrunna brasan med sin tunga, korta eldgaffel. Han hade ännu icke yttrat ett enda ord i denna sak, som betydde mer än livet för mig! Jag bidade! Men han fortfor att syssla med eldgaffeln och spjällen. Jag tänkte: har jag alltså kränkt honom så djupt att han ämnar straffa mig med tystnad?

I nästa ögonblick vände han sig om och sade med en underton av vänlighet:

— Jag tänker det är bäst du får tid att vila ut och låta dina teorier klarna. Vi ska talas vid framdeles — inte nu.

Han lade sin hand tungt på min axel:

— Du förtjänar en näpst, ja, det gör du sannerligen. Och jag är glad att det blir jag, som ger dig den, för stod du nu i den ställningen att du fick lov att på allvar tas med livet, så gick det dig illa.

Han vände sig mot min moder och gav henne en varm blick. Hon smålog tillbaka men ville ingenting säga. En lång tystnad rådde i rummet och min fader bröt den till slut med ett tvärhugget: kom, så går vi och äter kväll!

Han gick ut i salongen. Min moder följde efter. Jag såg henne stanna en sekund i dörröppningen och skugga för ögonen med handen och ett gulaktigt sken mötte mig, när jag i nästa stund steg över tröskeln. Det kom från vår julgran, som strålade med alla ljusen tända, fast det icke var julkväll än.

Jag hörde min moder säga: »Nej, se, du har tänt granen!» Och min fader svarade: »Provtänt — — tycker du det blir bra så här?» Och medan de talade, stod jag kvar vid dörren utan att tänka på det besynnerliga i hans påhitt.

Det var min barndoms julträd jag såg: de silverfärgade papperskederna, de röda, blå, gula, violetta konfektskorgarna, det gyllne glittret, de många, många ljusen och den stora stjärnan. Det var den underbaraste av alla förtrollningar vi erfara i vårt liv. Och jag hölls fången i den och som ett stilla välbehag förnam jag i mitt väsens grund den trygga och lyckliga verkligheten: att jag var hemma.

Med ens märkte jag att min faders blick vilade på mig.

— Där har du granen, min gosse! sade han. Din dystra gran!

Den dånande nyårsstormen hade tagit bygden kring ån i sitt våld. Slättens vägar lågo fastsopade, gärdesgårdarna stodo inyrda, täta flor av flingor svepte kullarnas husgyttringar och kyrkan och klockstapeln uppe på den höga brinken. Prästgården, invallad i drivor, knakade som ett gammalt skrov i svår sjögång.

Jag satt vid det lilla fönsterbordet i min vindskammare och tittade ut genom den skallrande rutan. Där fanns ingenting konkret att förnimma. Bara en gråaktig världsundergångsdager och snögloppets våldsamhet, som tvang min inbillning att leka att yret fykte mig i ansiktet från väggens kopparstick, som föreställde slaget vid Narva. Ja, det var ett yrväder, som dugde till något! En i kamp mot tio, hastiga, susande anlopp, attacker i

omotståndliga stötar, seger, vår största seger, vunnen i förbund med snöstormen.

Jag satt i vindskammaren med dessa väldigheter omkring mig, när mitt väggur med tolv klingande slag gjorde ett slut på alla tankeutflykter. En väckarklockas helveteslarm kunde icke brutalare ha slagit ihjäl en stackars sjusovares drömmar. Ja, det var ofrånkomligt: min fader väntade mig om en halv timme i sitt arbetsrum och till dess skulle jag reda ut en tilltrasslad tankehärva och klara ett hopplöst förvirrat bokslut.

Mina upproriska stämningar hade dunstat bort i julfreden. Sammandrabbningen med min fader jag föregrep i inbillningen redan då jag skrev den stormiga artikeln och senare alltjämt motsåg i spänd väntan, hade i verkligheten helt enkelt uteblivit. Han avväpnade mig med sin undertryckt varma ton, medan han gav mig en läxa för mitt övermod och pekade ut gapande luckor i min kunskap om mänskorna och samhället. Allt han sade var förmodligen välgrundat i och för sig. Det tycktes mig endast på något vis obetydligt och smått — i det hela. Undvikande att röra vid de olösliga idékonflikterna, lät jag honom emellertid behålla sitt övertag.

Men jag blev icke kvitt förnimmelsen av en viss oro och spänning i mitt förhållande till min fader. Jag drogs till honom och på samma gång gjorde min självhävdelsevilja ett envist motstånd mot varje underkastelse under en faderlig överhöghet. Mitt liv liknade en bångstyrig flods brusande vattenåder, som känner sin kraft och skummar framåt på sin egen väg, men likafullt av ödet har blivit utsedd att vara biflod och tömma sig i en huvudflods mäktigare flöden. Jag anade att min faders ställning till sin son var mer invecklad och svårutredd än jag vant mig att fatta den. Han levandegjorde en princip, han betydde gentemot mig samma inbegrepp av allt vad fäder hette och allt nedärvt livsinnehåll, som jag i min tur skulle komma att på gamla dagar förkroppsliga inför min son. Och hans liv, som jag ur min begränsade synpunkt förliknat vid den starka huvudfloden, hade engång varit en biflod i sin förknippning med hans faders liv. Så hängde det ihop med liven och floderna och hela systemet förlorade sig för min blick i ändlöshetens disiga oklarhet och föll samman som en intig synvilla. Och innerst i allt bestod bara släktets fortvaro som ett gåtfullt faktum.

Men på den punkt, där förståndets röst upphörde att vägleda mig, började instinkten att tala sitt motsägelsefulla, tvetungade språk: »Ty dig till din fader, ni två är ett och ert väsens lag förverkligar sig omotsägligast i honom!» — Och på samma gång: »Fly din fader, ni är skilda världar och fientliga, han är starkast, därför suger han upp dig! Fly honom, förverkliga dig själv, väx, tills du blir starkast och hans makt över dig är förbrukad!»

Jag tänkte ofta på honom under dessa veckor, när jag sent på kvällarna satt vid lampan i vindskammaren och lät minnesbilder draga förbi. Intryck från julottan: den svarta gestalten i predikstolen, den skrudade framför altaret. Och stilla stunder i hemmet vid den fladdrande brasan. Och nu senast — vår nyårsbjudning! Många mortlar hade de dagarna skramlat i prästgården. Alla husets hjon hade haft bråttom så flänget stod som yr omkring dem. Och det blev en glad fest! Sorlet drog genom våningen som en munter rytm. Min moder satte sig vid flygeln och ledsagade pappa och hans gamle vän provinsialläkaren, som med anletena mysande av förnöjelse utförde sina tusen gånger sjungna Gluntar.

Men följande morgon märkte jag att något mystiskt retämne hade sipprat in i hemmets atmosvär. Det gav sig till känna i likt och olikt, smått och stort — i våra ord och ändå starkare i vår tystnad. Jag höll först alltsammans för den vanliga, stickande dagenefterstämningen, men de underliga kastningarna i min faders sätt att bemöta mig nödgade mig snart att misstänka att någonting obehagligt hade hänt, som i ett eller annat hänseende hade med min person att göra.

Men jag grubblade allt mer över hans förhållande till mig, allt mindre över mitt till honom.

Jag fann tre själar i honom.

Först prästsjälen! I ordets vackra mening! Han var kristendomsförkunnaren, förmanaren, tröstaren inför olyckan och sanningssökaren inom de gränser hans lära och hans eget väsen i innerligt samförstånd dragit upp.

Vidare ämbetsmannasjälen! När den tog sig för att regera, blev han den stränge väktaren. Lynnesmänniskan inom honom kröp ihop och gömde sig och pliktmänniskan fattade styret. Han blev statskyrkoprästen, mannen, som fyllde ett rum i statskalendern, den omutlige vidmakthållaren av en ordning han var satt att vaka över. Ingen lagiskhet, ingen gammaltestamentlighet, bara självklar, ämbetsmässig omsikt om hem och församling, gård och gröda, folk och fänad, alla och allt. Det draget låg djupt ingrott i hans väsen och tvang honom att vid min uppfostran begå de mest oändamålsenliga handlingar. Han ritade upp pliktens väg för mig med linjal och iakttog tillfredsställd min lydiga marsch på kritstrecket. Men i samma ögonblick han vände ryggen till hade jag hoppat av och nu växte konflikten hotfullt i höjden men löste sig slutligen av sig själv, så snart han medvetet eller omedvetet hade låtit ett hjärtligt ord undfalla sig. Och ett sådant avgjorde alltid till slut våra mellanhavanden efter hans vilja och till min momentana förbättring; det inställde sig lika säkert som amen efter predikan. Den blida själen drev ofelbart bort den stränga från valplatsen och — tvärtom. Lynnesmänniskan ändrade vad förståndsmänniskan hade ordnat upp och tvärtom.

Men han ägde ännu en tredje själ, min fader, som dvaldes någonstans bortom de två stridande själarnas tillvarelsekrets, och när han icke längre fanns bland de levande och mina saknande tankar sökte honom, såg jag hur lik den själen var min moders och jag böjde mig ned inför den i ödmjukhet och kärlek, som den kristne faller på knä för sin frälsares bild. Medvetet hade jag förnummit dess tillvaro endast i hemmets tunga stunder, då min ferie var utlupen och jag kysste föräldrarna till avsked för att anträda resan till staden, där skollivet bidade mig.

En höst, när ett dylikt uppbrottsögonblick förestod, låg min fader svårt sjuk. Min moder grät och fordrade att min skolgång skulle inställas, men min fader vidhöll envist sitt beslut att skicka mig i väg. Jag var upprörd. Jag begrep stort ingenting av liv och död och anade knappast faran, som svävade över vårt hem, men jag tyckte min fader var hård, när han icke lät min gråtande moder få sin vilja igenom. I denna ovänliga stämning stövlade jag fram till hans bädd för att taga avsked. Han klappade mig på axeln och mina läppar snuddade vid hans skäggiga, stickiga kind. Vid utgåendet vände jag mig om. Han halvsatt i bädden och följde mig med ögonen. I första stunden fattade jag blott det underliga i hans blick, men i den nästa hade ögonens glans förvandlats till någonting som liknade solen och jag erfor en obeskrivlig rörelse av undran och lycka. Han nickade tyst. Jag smög mig ut och hoppade upp i den väntande kärran och övertalade drängen att låta mig köra och hade snart glömt den sällsamma avskedsblicken.

Men jag minns den nu. Jag skall komma ihåg den, var gång jag sitter och undrar vem min fader är. Jag skall se dess hemlighetsfulla skönhet djupna, allt eftersom jag själv djupnar. Och om ett liv bortom döden är mig tilldömt, skall detta minne följa mig ut i evigheten.

Byarna hylade i spjället och täckte min ruta med allt tätare flor av flingor. Tiden led; minutvisaren började att närma sig halvtimmesstrecket. Jag hade irrat hit och dit men till slut blivit stående vid utgångspunkten. Ur stånd att vinna någon klarhet i det väsentliga, drog jag häftigt upp en bordslåda, tog ut en långsmal inkomst- och utgiftskladd, som liknade en katekes, och klatschade den i bordet. I detsamma märkte jag att stormen plötsligt hämtade andan. Jag fick en förevändning att skjuta upp mitt meningslösa arbete ett kort ögonblick för att titta efter hur det stod till på gårdsplanen, där drängarna skottade snö. De voro emellertid försvunna och deras mödosamt måkade väg likaså. Jag blickade ut över det tunga, vita drivhavet, som för de fallande flingornas skull var berövat varje perspektiv och därför föreföll att vältra sig över huset. I det tröstlösa döda och vita upptäckte min blick plötsligt något levande grått: en man, vadande mot prästgården efter landsvägens utplånade linje, stundvis ryckande framåt men ibland sjunkande till midjan i snö! Jag förstod icke varför synen genast väckte ett starkt obehag. Det kanske endast berodde av en omedveten

symboliseringsdrift, som drev upp i hjärnan någon halvklar föreställning om likhet med mitt eget stretande på en väg, som ledde ingenstans? Eller uppfattade jag denna anblick som en bild av vinterlandet och människan; en syntes, så god som en annan? I nästa minut stod det i alla fall klart att den klumpiga figuren gjorde sig denna möda av ett hårt nödtvång att söka upp prästen i något viktigt ärende. Sjukdom, skriftemål, begravning, liktal, inställde sig och därmed en kväljande olust.

Jag hajade till. På bordet framför mig låg min utgiftskladd öppnad: slarviga, hoppiga bokstäver, otydliga siffror, streck, plumpar! Naturligtvis hade jag själv i ett omedvetet ögonblick slagit upp eländet och nu skrek det mig i ansiktet: här är jag och står till tjänst! I detsamma kom en rasande snöby dragande genom rymden och störtade över huset, men yrvädrets väldighet löstes upp i ett löjligt virrvarr, rutan skallrade, spjället pep och jag flatskrattade åt ynkligheten i mitt bemödande att hitta på rimliga och för min fader tacknämliga förklaringar till vissa dunkla punkter i min redovisning.

Hade jag bort bedriva saken annorlunda? Öka på med ändå mer utgifter till nyttiga ting, som aldrig blivit köpta, och i stället göra avdrag i det uppseendeväckande nöjeskontot? Nej, hällre denna blandning av sanning och lögn med en liten ton av skämt över! Ljug, men hyckla icke!

Jag klampade ned för min trappa, kom ut i förstugan, drev genom salongen in i arbetsrummet. Det var tomt och den lilla tapetdörren, som ledde till min faders kansli, stod öppen. I detsamma upphovs där ute en gäll, påträngsen karlröst:

— Det ska vara ett mirakel ti fruntimmersperson ti ta sig fram i såna drivor.

Min faders stämma föll in med sin skarpaste ton:

— Vet du med vem du talar?

— Jo. Och jag säger det, att hon kommer int ti prästgåln förrän vägana ä plogaga. Hon tränger int komma alls, ifall att int hon vill. Och vad själva saken angår, så säger jag mig loss från kyrkherrn.

— Tig!

Ett ögonblicks tystnad. Och återigen min faders röst:

— Jag väntar er båda i övermorgon. Samma klockslag. Och nu får du gå.

En dörr slog igen. Min fader trädde in, eldröd i ansiktet:

— Där har vi frihetspredikandets frukter.

— Vem var den lymmeln? sporde jag.

Han ryckte på axlarna och begynte att vandra av och an mellan skrivbordet och salongsdörren:

— Karlen vägrar att låta viga sig vid ett kvinnfolk han har levt samman med i flere år. Inte på grund av något verkligt motiv — i största allmänhet bara — för tredskandets egen skull. »Jag säger mig loss från kyrkherrn», kväker han mig rakt i synen. Bara vi väntar en tid, så får du se det kommer någon, som säger sig loss från Gud. Ja, ja, en tendens i den riktningen ligger bakom alltsammans. En primitiv instinkt inger de stackars hjärnorna föreställningen att i fall Gud och kyrkan inte fanns, så vore samhället och lagen inte häller så bärgfasta.

Han avbröt sig och stirrade ut i yrvädret med hopknipna läppar.

— Slagorden, slagorden! fortfor han, de ha satt i gång en fatal process i massans själ. Man predikar social

rättvisa, men hos de här objekten väcker man bara en kittlande aning om nävrättens förmåner.

— Pappa har säkert det riktiga greppet, föll jag in. Jag menar psykologiskt taget. Men samhället håller ju proletärerna nere med sina tvångslagar. Deras begrepp borde klaras opp och deras föreställningsliv intellektualiseras. Och det kan ske bara genom att man respekterar deras goda rätt och ger dem frihet.

Det flammade till i min faders blick, när jag med ett högtidligt tonfall uttalade ordet frihet. Men han betvang sig och sade avledande:

— Du får lov att göra distinktioner mellan rätt och rätt: rätt i teorien och rätt i levande livet. Friheten till massorna ska delas ut i små doser, en för var generation och jämnt så drygt tillmätt att den kan smältas.

Jag teg. Han blickade långt på mig och tillade:

— Du, min gosse, har själv en viss likhet med mannen, som säger sig loss från kyrkherrn.

Mitt hjärta började bulta. I ett blixtljus såg jag för mig en bild av mig själv, av mitt för min fader okända jag, av mitt liv under den förflutna terminen och dess stora upplevelse, som jag höll hemlig.

— Vad menar pappa? stammade jag fram.

— Du drivs av primitiva njutningsinstinkter. Du är glupsk på livet och tar tappert för dig. Men du har kultur, du, och skulle vämjas vid att handla som du handlar, om du inte bedrog dig själv.

— På vilket sätt menar pappa att jag — —

— Jo, du diktar in din njutningslystnads ingivelser i klingande teoremer om individens rätt.

Medan han talade, kom jag plötsligt ihåg att jag befann mig i hans rum för att ge honom förklaringar över den misstänkta redovisningen. Han syftade naturligtvis på mina dyra vifter och det lugnade mig för ett ögonblick. Men innan jag fick ett svar ur munnen, fortfor han:

— Jag menar nu inte, bara de enskilda, besynnerliga posterna i din utgiftskolumn.

Oron grep mig på nytt:

— Jag förstår inte, vad pappa vill komma till.

— Jo, jag tänker på det, som ligger bakom.

— Bakom?

— Ja, just det.

Nu skulle granskningen börja och jag beslöt att kasta yxan i sjön. Han hade bett mig redogöra för mina stora bokköp och jag kände mig, när det kom till kritan, fullständigt oförmögen att ge honom till livs några tidigare påtänkta lögner. Jag var helt enkelt icke i det lynnet. Vidare hade jag trasslat in mig i ett »återbetalat lån», som sanningen att säga var en skylt för utgifter, som till varje pris måste maskeras. Också på den punkten var jag hågad att uppge försvaret.

Men den tillämnade kapitulationen fick ett annat förlopp. Det fanns en annan räcka fingerade utgifter i denna olycksaliga kladd: de feta nöjesposterna. De hade icke oroat mig, eftersom det faderliga ögat omöjligt mäktade genomskåda deras falskhet och de alltså endast kunde ådraga mig en välförtjänt upptuktelse för slöseri. Emellertid högg han in just på dem.

— Det går annorlunda till i studentlivet nu för tiden än i min ungdom, begynte han. Vidlyftigare! Jag undrar, om det blir roligare på det sättet. Men — lika gott. Det skulle trots allt ha glatt mig, om du hade tagit en livligare del i din nations samkväm.

— Pappa kan ju läsa ut ur kladden, hur det förhåller sig med den saken, mumlade jag.

— Verkligen?

— Ja, naturligtvis.

Han granskade oktoberposterna. Gick vidare in i november. Där lyste granna summor för samkvämsdagarna — vecka efter vecka. Han pekade på en: 8 nov.

— Se på den här posten!

— Ja, jag ser.

— Den är falsk.

— Nej, sade jag hastigt, bestämt.

— Jo.

— Nej, pappa.

— Du ljuger!

— Jag försäkrar — —

— Du ljuger!

— Jag talar sanning.

— Nej, säger jag, för jag vet hur det hänger ihop med det här. Du har försvunnit från din kamratkrets, dunstat av, plötsligt, i slutet av oktober. Du har inte alls synts till på nationen vidare.

Skakande av sinnesrörelse, tryckte han handen mot pannan:

— Ja, så är det. Du har förändrat levnadssätt. Du har inte slutat opp med att leva om, men du har givit dig in i tvetydiga kretsar. Du har sjunkit.

Han vandrade av och an i rummet. Stormen bedarrade och hans anlete blev gammalt och sorgset.

— Pappa, sade jag varmt, tro mig, den rätta förklaringen hittar du aldrig på, men likaväl — — det hänger inte så ihop som du förmodar.

Han böjde sig ned över kladden, pekade på novembersidan och sporde med låg röst:

— Är den här posten sanningsenlig eller inte?

— Den är inte sanningsenlig.

— Du försäkrade motsatsen för några minuter sen.

— Ja.

— Alltså — —

— Pappa, det förhåller sig så att — — att under den här förvecklingen ligger någonting, som är mer dyrbart för mig än alla sanningar i världen. Och det är min handlings motiv.

— Ditt motiv? För att först strö ut pängar till suspekta ändamål — —

— Suspekt är inte ordet.

— Misstänkta ändamål! Och sen en förfalskning. Och sist en lögn.

— Och först och sist bevekelsegrunden.

Det lågmälda ordbytet rörde sig i en cirkel och nådde tillbaka till utgångspunkten. Min fader satt tyst några ögonblick. Och därpå sade han befallande:

— Låt höra motivet då!

I fall han bett mig om förklaringen som ett förtroende, hade kanske alltsammans blivit sagt. Men hans ton var hård och hans blick kall. Jag minns oss båda plågsamt tydligt, som man kommer ihåg skarpa reliefer av människoanleten. Jag, stående framför ugnen, envist stirrande ut i yrvädret. Han i skrivstolen, svept i den gråa dagern; gestalten rak, ögonen trängande som sylar i mitt ansikte.

Jag kände mig aldrig mer ödmjuk till sinnes än när våra konflikter gåvo mig anledning att finna att jag hade gjort honom orätt. Även denna stund var en sådan och mitt skuldmedvetande tryckte mig hårt. Men min stolthet var starkare än min ödmjukhet. Jag var inget barn längre, jag levde mitt eget liv och handlingen, som hade drivit mig ned i detta gungfly av oärlighet och oredbarhet, var min levnads största. Jag trotsade på min rätt till den och höll den för mig själv som en dyrbar, helig hemlighet. Ja, jag hade sagt ett sant ord, när jag förkunnade att jag var redo att övergiva mitt hem och mista de minas tillgivenhet för att förverkliga mig själv i en handling.

— Svara! befallde min fader.

Jag teg. Hans ton kom mig att skälva till, som när en främmande hand berör ens nakna kropp. Till slut yttrade jag med tung vikt på vart ord.

— Jag försäkrar dig att min bevekelsegrund har varit god, men jag yppar den inte.

Han svarade:

— Låt mig då erkänna att jag vet mer om dina hemligheter än du tror mig om att känna till.

— Så säg det då!

— Jag vet, må jag säga, vad jag bestämt anar. Du har kastat loss från din ankargrund — inte bara trons, men levernets. Du vräker redlös omkring i grumliga farvatten. Du ger dig hän åt otukt.

— Du tar fel! ropade jag till.

— Det tror jag inte jag gör.

— Jo, du tar fel!

— Det — tror — jag — inte, — han skruvade och tryckte på orden.

— Så slutar vi då det här samtalet, pappa!

— Det gör vi, när jag har talat ut. Kort och gott: jag befarar att min son begår samma slags otuktsbrott jag har straffat i dag i min egenskap av präst.

— Pappa, jag tillåter inte — —

— Tig!

— Nej! Jag tiger inte. Jag låter inte likställa mig med dina ruskiga delinkventer. Det finns ingen likhet mellan det slags kyrkolagsbrott, som du syftar på, och ett fall jag kunde tänka mig vara mitt. Du gör mig orätt! Hör du det! Du gör mig orätt!

Han hade slutligen tystat ned mig. Jag visste icke hur det gått till, men på något sätt hade jag brutit mig ut ur hans rum. Jag befann mig på flykt, likgiltigt vart, jag tog vägen upp till min vindskammare, eftersom alla vägar voro lika framkomliga och lika oframkomliga, jag blev sittande vid fönstret, eftersom alla ställen på jorden voro lika gästvänliga och lika ogästvänliga, och omkring mig utbredde sig en grå ödslighet, fylld av irrande flingor.

FÖRVANDLINGAR

TÅGET ILAR SÖDERÅT ÖVER DEN VIDA slätten. Gröna rutor på mörka fält: det är rågbrodd, som spirar. Vitt och åter vitt, så långt ögat kan tränga in i de knoppande dungarna: det är sippor, som blomma. En smutsgul, bubblig, svällande vattenstrimma: det är en å i sin stormaktsmånad, nyligen frigjord ur isens fång och visande mig riktningen av alla lössläppta vattendrags väg mot havet. Jag är själv en ton i denna brådskande upptakt, som ljuder i waggonernas slammer och dunk och understryks av skumflagornas dans i åvattnets virvlar. Jag är äntligen på väg till staden. Och jag är fri.

Hela långa vårdagen har jag befunnit mig på resa. Jag har varit nödd att åka i menföre till en järnvägshållplats, åtskilliga mil från prästgården, och därifrån taga en tålamodsprövande omväg och göra ändlösa uppehåll, innan jag nått ett snälltåg. Men det har icke kunnat undvikas. Stora landsvägen hade ju också varit svårframkomlig just nu efter tjälbrytningen och vårrägnsflödet. Den gamle drängen plöjde och fick icke göra skjutstjänst. Lika gott — jag är på väg till staden efter fyra månaders olustfyllt knog med kursböckerna i en trist vindskammare.

Det skulle ju vara ett straff — och det var det. Ett nyttigt straff, naturligtvis! Men likafullt meningslöst. Ty jag är innerst densamme som förr — mer tillknäppt bara och frostig i uppsynen jag består mina föräldrar. Jag har anat deras lidanden, orsakade av mina verkliga och inbillade förvillelser och alltjämt ökade genom min tilltagande inbundenhet. Men ingenting har jag mäktat göra för att lätta stämningen och ställa sakerna till rätta. Tvärtom har jag egenvilligt ökat avståndet mellan dem och mig genom att skaffa mig sommaranställning vid en tidning. Det innebär att de efterlängtade, ljusa månaderna bli fattiga på glädje för de två gamla i prästgården. Och icke endast det! Hela förehavandet bjuder dem båda emot. Min fader anar oråd. Han spår att jag skall bryta nacken av mig med nya brandartiklar, som på längden icke komma att avfärdas med axelryckningar och glömmas som den första, vars betydelselöshet underströks av faktum att bara en anonym någon stod bakom den. Jag blir ertappad, tänker han, jag avslöjar för resten mig själv, förr eller senare. Hans ämbetsmannasjäl våndas inför den utsikten och hans prästsjäl sörjer över mig och min sinnesriktning.

Tack vare någon förvandlingsprocess jag icke mäktar att klarlägga, rör jag mig nu uteslutande i en värld, som är skarpt avgränsad från hemmets. Min teori om frånvaron av varje kongruens mellan de skilda släktledens livskretsar har förverkligat sig. Någon särskild glädje över denna självhävdelse erfar jag

visserligen icke, men den röjer sina påföljder i varje enskild livsyttring och i ett allmänt kroppsligt och själsligt välbefinnande. Resan kännes icke längre långtråkig, nej, den tjusar mig mer och mer. Fart, rassel, gnissel, dunk, visslingar förnimmer jag som företeelser i min egen själ. Tankarna glida som ett ändlöst tåg av granna skyar i en viss riktning, dit de skola och vilja hän, och när jag tittar ut genom kupéfönstret fångar blicken en skymt av sträckande tranor högt uppe på fästet. De höra med i våren, jag hör själv med i våren, allt, som finns till, är till som vårlighet. Och innerst inne i varje ting och händelse anar jag det ljusa, det enda, det, som lockar mig och för vars skull jag lever. Men jag tänker icke på det. Jag låter inbillningen leka med vadhälst den får tag i: ett åbäke till byggnad invid banvallen, vars förfärande anskrämlighet formar sig till någotslags karikatyr av en indisk pagod, eller en stenhop, som blir en pyramid, som någon gång i tiden har höjt sig vid någon ökenrand och stuckit spetsen i ett moln av stjärnor. Men mina fantasier snudda icke ens i en tillfällig och flyktig beröring vid det ena och enda.

Tidigt på morgonen har jag satt mig i kärran och skakat i väg med blicken riktad mot närmaste, dimsvepta by på hemmaslätten. När tåget äntligen glider in i stadens stationshall, lider det mot eftermiddag. Himlen har blivit molnig, milt, grått ljus höljer torg och gator och duggrägn faller. Man har i dag ingen känning av det bistra klimatet, som annars om vårarna sveper den stora kuststaden i bitande havsköld och rå mist. Den första värmen har kommit till dessa backiga, blåsiga, vågspolade uddar, som ursprungligen ha behärskats av skrovliga granitryggar och vridna martallar och nu med sina svarta, gråa, röda takmassor göra ett överraskande avbrott i den dystra kustlinjen. Jag anländer norrifrån, från inlandet, men likafullt upplever jag staden som samma synbild, vilken så mången gång har dykt fram för mig när jag har befunnit mig söderpå — ute i öppna sjön. Endast i det perspektivet blir han ett levande väsen och en helhet.

Jag andas in den rägnljumma luften med litet frän sälta i — inlandsvår och havsvår mängda i varann. Den lena vätan berör ansiktet som en smekning, droppet från gatans svarta träd knäpper i öronen som en lekande rytm, folkvimlet förtrollar mig. Ljuden av mänskornas steg bli betydelsefulla för att de äro lätta och glada som ekot av mina egna, men vad det är för ena, som stryker förbi och försvinner i duggrägnet, angår mig icke alls. Jag bara glider mot mitt mål. Min vandring är sorglös för att den löper ut i en glädje, som väntar mig, och lycklig i hågen viker jag in i portgången vid det välkända, bruna tvåvåningsträhuset och stiger upp för den halvmörka trappan, som leder till min dörr. Hjärtat börjar bulta. Jag får fram nyckeln, träder in i tamburen, i rummet.

Det är tomt.

Liknöjt erfar jag att den enkla kammarn befinner sig i mönstergill ordning, uppvärmd, städad, sängen i alkoven bäddad, böckerna på vägghyllan dammtorkade, kuddarna min moder sytt till soffan på sina platser. Medan jag står kvar i tambursdörren, iklädd min nötbruna ulster och hållande en liten kappsäck i handen, iakttar jag allt detta med en tom blick, lik en resande, som tittar in i en gästgivargård, där han blir nödd att övernatta.

Mitt studentrum tar emot mig med fullständigt likgiltig uppsyn. Ingen väntar mig där!

I nästa minut skyndar jag utför gatan. En meningslös vandring! Jag har ställt kursen på måfå i riktning mot en av de små planteringarna, som dyka upp här och var i södra stadens stenöken. Där har jag förr tillbragt mången lång stund i väntan. Nu går jag dit igen, fast jag vet att jag ingen har att bida, eftersom ingen bidat mig. Och från denna gamla mötesplats, som blickar emot mig mänskotom och ogästvänlig i ett ökande rägn, återvänder jag med feber i blodet och ångest i hjärtat. Men när jag andra gången går upp för trappan till mitt rum, blir jag plötsligt stående under en fönsterglugg, som silar in ljus i dunklet. Jag är nära att skrika till av glädje. Någonting har hänt. På de branta stegen har en fot nyligen lämnat efter sig ett par små våta spår.

Hon satt i soffan, när jag trädde in. Hennes ansikte lyste vitt som snö i rummets gråa dager och hon flyttade

sig icke från stället. Men jag lade icke märke till denna orörlighet och hörde icke tystnaden. Jag tog hennes viljelösa, kalla händer i mina och utan att förnimma deras skygghet och hjälplöshet, lät jag dem falla ned igen i skötet. Jag kysste hennes panna, hennes ögon och mun, medan den jublande tanken att vi åter tillhörde varandra blev borta i mina sinnens berusning som en våg i sitt hav. Min varelse genomstrålades av ett främmande och älskat väsen som en varm, bördig mylla av våren; livet grodde, spirade, knoppades, blommade. Att det skygga, vita ansiktet betraktade mig genom en slöja av tårar och att läpparna, som besvarade mina kyssar, voro kalla, ingav mig ingen klar tanke — det var för avlägset och overkligt.

Jag vaknade till slut till medvetande om den underbara vårdagern och rägnet, som spelade på rutan. Himlen hade plötsligt ljusnat upp före kvällen; solrägn föll. Och hennes skygga, tunna stämma bröt sig sällsamt mot de glittrande dropparnas klang. Dess uttryck påminde om ett ensamt, vilset fågelrop i skymningen på havet.

Hon sade:

— Jag trodde inte att du skulle komma mer.

Det lät så beklämmande och overkligt. Jag yttrade någonting om mina brev — de många breven. Och om det sista — det stora, rika brevet, tänkte jag för mig själv, medan jag tillade:

— Det sista har du ju fått, efter du är här nu.

Ja, hon hade erhållit detta brev i dag. Och likväl hade hon icke känt sig viss om att mitt löfte att återvända till henne skulle bli infriat. Trodde hon icke på mig? Hon smålog: jo, det gjorde hon, men hon förstod att hon icke var den jag skulle ha.

Åter höll jag henne hårt sluten i mina armar.

— Jag älskar dig! brast jag ut. Vem skulle jag ha, om inte dig? Vem skulle du tro, om inte mig? Tror du inte, säg?

— Jo, jag tror.

— Kan du inte känna dig lycklig som förr?

— Nej, inte som förr.

— Vad går åt dig?

— För mig känns ingenting numera, som det var förut.

— Har det hänt dig något?

— Ja.

— Vad?

Hon brast i gråt.

— Säg det, bad jag.

— Det är ingenting att säga. Det är bara det att jag inte härdar ut hemma och ingenstans har att gå och ingenting kan ta mig för, om jag försökte att komma till rätta på egen hand.

Jag satt tyst en stund.

— Då har det ju i alla fall ingenting hänt, sade jag till slut.

— Jo, det har det. Far har förbjudit mig att träffa dig vidare. Han vet för mycket om oss.

— Och förstår för litet, bekräftade jag häftigt.

Men hon skakade på huvudet och drog sin hand ur min:

— Förstår gör han väl nog — på sitt sätt. Han begriper naturligtvis att jag har låtit dig slösa pängar på mig. Det måste han tänka — så som vi har roat oss. Och att han tar sig illa vid kan en fatta. Och att han fordrar att det ska bli slut mellan oss! Eller också jagar han mig bort — på gatan. För dit hör jag, efter hans mening, i fall jag inte för ett hedersamt leverne — efter hans mening om vad heder är.

Hon höll upp och såg sig omkring med en hjälplös blick. Och med en varm skiftning i stämman tillade hon:

— Far menar att eftersom jag inte vill ta tjänst nånstans, så får jag vara hemma och göra nytta och vara mor för mina små systrar.

Jag nickade förståelsefullt.

— Och då, fortfor hon, blir det han, som befaller över mig. Men om jag ämnar bli en gatlöperska, efter hans mening, så får jag också stanna på gatan.

Jag satt tyst och tänkte efter vad det till slut kunde spåras för sammanhang mellan min egen faders begrepp och dennes, den småborgerlige hantverkarens. Han är en hyfsad, stillsam änkeman. Jag har aldrig talt vid honom och bara en enda gång sett honom. Emellertid: han har ett vanligt ansikte med en sorgsen blick, som strider mot dragens själlöshet och förråder att han grubblar över tillvaron. Men just den blicken motsäger antagandet att han någonsin skulle sätta ett sådant hot i verket.

Hon missförstod min tystnad. Hon trodde att jag icke hade fattat allvaret i hennes ord och tilllade hårt:

— Jag får lov att lyda eller låta det gå, som det måste gå — sen — efteråt — —

— Vad skulle det då efteråt bli av, som vi inte rådde med?

— Nöd!

— Nöd? upprepade jag leende.

— Ja.

Hon steg upp, fortsatte:

— Det förstår inte du. Det vet inte du, vad det är.

Hon tog på sin tunna, svarta vårkappa och satte en enkel svart hatt på huvudet.

— Kom, så går vi ut och vandrar!

Vi ha vandrat förr, vi. Om vägarna, som vi nött, lades hop i en enda sträcka, så räckte det för en marsch genom landet. Alla gränder i förstäderna känner oss på stegen, alla gångar i parkerna, alla stigar i skogarna. Och när vi nu åter lämnat staden bakom oss och långsamt glida fram på den vårdoftande parkvägen, ha vi glömt att vi någonsin tänkt på en morgondag. Det är mänskotomt överallt och i de knoppande björkdungarna blir skymningen blåare och blåare. Vi välja icke vår kosa vid vägskälen; den lägger sig till rätta av sig själv. Min arm lindar sig mjukt kring hennes midja och min kind känner värmen av hennes. Hon

stryker min hand och frågar mig någonting och jag svarar. Men det var icke vi, som talade. Vi ha icke mer att säga varandra än två träd vid vägen, som låta grenarna blandas samman och det enas gröna knoppar dyka upp bredvid det andras svarta. Jag förnimmer bara min ungdom och hennes, mitt hjärtas slag och hennes, och det är en och samma ton i båda och ett och samma väsen, som lever i båda och i allt som finns till.

En utsikt öppnar sig. Det glimtar vitt, gult, rött, grönt: signallyktor och lanternor, lysande som blom i skymningen mellan spåren vid en bangård. Vi fatta att det är vackert utan att tänka det och veta att vi ha förirrat oss långt bort, eftersom eldblommorna i sanden tindra så nära, men vi vända icke om fördenskull. Vi äro på väg till ett ingenstans och vilja intet med vår vandring.

Någon timme senare sluter sig en annan omgivning kring oss. Vi sitta mittemot varann vid ett dukat bord: skarpt, vitt ljus plågar ögonen, torr, överhettad värmeledningsluft gör sinnena yrvakna och pinsamt mottagliga för oangenäma intryck. Olust tränger på. Måhända för att detta värdshusrum är så ohyggligt med sina anspråksfulla speglar, skrikiga tavlor och pråliga draperier, som täcka de tre stora dörrarna och bjuda till att pina fram någotslags orientalisk stämning! Och kanske även för att vi passas upp av en kypare, som tar hårt på allt han rör vid så det står ett slammer omkring honom.

Jag ser hennes ansikte framför mig och dess blekhet blir fantastiskt blåvit i det skarpa ljuset. Hennes panna är bredlagd och ett grand för stor i förhållande till anletets litenhet, men de osköna tinningarna skylas av mörkbruna hårbucklor. Ögonen äro smala och starkt grå, munnen fin och helt litet uppåtsvängd vid giporna, som omedvetet spela och meddela en smittande glädje, så snart hon tänker någonting glatt, men ofta däremellan göra hela anletet sorgset med stela och vanmäktiga försök att le. Hon är ung, obetydligt yngre än jag. Barnet i henne är ännu icke riktigt dött och tittar ibland ut ur anletet. Groparna sitta kvar i kinderna och den lena, mjälla hyn kan plötsligt rodna till av någon barnsligt menlös anledning.

Hennes blick snuddar allt som oftast vid min och skyndar genast vidare ut i rummet, men när jag ser bort känner jag att den återvänder och betraktar mig, som vore hon angelägen att läsa ut någonting ur mitt minspel. Egentligen kan hon det utantill av gammalt, men det har vissa typiska skiftningar hon icke begriper och kanske aldrig skall komma att fatta, eftersom den intellektuella hänförelse, som behärskar mitt idéliv, är oförståelig för henne. Just därför blir den gråa blicken plågsamt spänd, när den nu återigen får ett skäl att undra och granska. Och då jag leende ser upp, skyggar den till, som om jag beträdde den med en vandring på olovliga vägar. Men jag bara fortfar att le åt något, som just nu händer.

Det går livligt till i rummet bredvid. Den tunna dubbeldörren, som skymtar bakom förhängena, släpper ljudet igenom och vi höra klirr av glas och spridda delar av repliker, som bollas härs och tvärs, och en lösryckt refräng ur ett välkänt studentspex, som en och samma vackra men något påstrukna tenor om och om tremulerar. I grunden är det icke det jag fägnar mig åt utan någonting alldeles annat, som sker i detta banala skeende. Den sjungande rösten är min gode väns, eller rättare — skall jag säga det? min ende väns. Han är min nationskamrat, medicinare, sångare och en vidlyftig herre — det hörs — men likafullt gömmer han under sin fladdriga kappa en sträng filosofs skepnad. Och det hörs icke alls — syns häller icke i vardagslag på hans välvårdade, rödblonda, trinda uppenbarelse. I morgon ämnar jag ramla in i hans ungkarlsvåning. Jag känner redan blåsten i luften. Jag har ett par ord att säga honom: han skall bekomma svar och tack för senast, när han självbelåtet behöll sista ordet i dispyten för att jag icke orkade tänka min överlägsna tankegång till slut.

Det är det jag ler åt.

— Ska vi gå? frågar hon plötsligt.

— Ja, kanske.

Jag svarar tankspritt, medan jag sliter mig loss från en känsla av välbefinnande, som håller på att snärja mig. Den bor i vänskapen och är dess bekräftelse. Jag kan med ett enkelt ord kalla den hemkänsla hos min vän: i hans rum, vare sig han själv är hemma eller borta, och vid hans sida, vare sig vi ha eller icke ha något att säga varandra. Jag har slagit rot hos honom, det låder någonting hemlighetsfullt därvid, det har varit en ömtålig utvecklingsprocess, som all rotslagning är. Och nu känner jag att någon plötsligt rycker i roten.

— Vi ska gå, upprepar hon.

Jag svarar ingenting. Men tänker bedrövad:

— Du och jag, vart går vi till slut?

I rummet bredvid tystna de högljudda rösterna, stolfötter skrapa mot golvet, en klocka ringer ilsket, en dörr smäller, man bryter upp.

Vi bli nödda att sitta kvar, för jag vill icke törna ihop med sällskapet och allra minst önskar jag att nu träffa min vän. Men jag ser att dröjsmålet plågar henne.

— Det ska förstås bli ett förhör nu igen, när jag kommer hem så här dags, säger hon otåligt.

Jag tycker synd om henne. Jag plågas så att jag måste stiga upp och vandra ett slag i rummet. Väggarna betrakta oss fientligt med sina vidriga anleten, kyparnes röster gömma något slags fientlighet, min väns stämma, som återigen avbryter sorlet med den oslippliga slagdängan, berör mig fientligt.

Vi befunno oss åter på vandring, glidande mot staden genom en rå vårnattsdimma. Vägens pölar hade frusit till och isbitar klirrade under våra fötter. Darrande av köldförnimmelser, grubblade jag över den gamla frågan: vart gå vi? Förnuftet svarade: vår väg är allas, som äro unga som vi och förälskade som vi och hjälplösa som vi. Vi gå mot undret, så länge det svävar framför oss, och när det försvinner, skrida vi in i en iskall dimma och frysa bort i hemlösheten, som ruvar omkring oss och inom oss. Det förhåller sig så, det har alltid varit så och måste alltid förbliva så.

Och förnuftet fortfor att tala: Du förverkligar dig själv genom att din kärlek plånar ut allt annat liv, som lever i dig, men icke är brukbart för kärleken. Han begär att du skall varda intet, förutom vad du är i honom. Och kärleken är en värld, i vilken ingen hemlöshet finnes till. Tänk därför icke att du är hemlös! Gör du det, så håller du på att svika kärleken.

Men när förnuftet hade knutit denna sista länk i tankekedjan, slungade det alltsammans och formade ett annat perspektiv över hemlösheten: Du förverkligar dig själv i ditt tänkande. Tänkandet blir viljande och viljandet tål icke kärleken, som innebär bundenhet. Du vill arbete, uppgift, kall, mission. Och i din viljas utövning måste du vara fri. Begrip detta: all frihet är hemlöshet. Men bara i en trång, stoftlig mening. Djupt skådat, gör du dig icke hemlös, när du kastar loss från ditt gamla hem och från drömmen om det nya för henne och dig, som din längtan skapar, men din kraft icke mäktar att bygga ut i verklighet. Vill du något med ett liv i ett kall, så gör dig då hemmastadd i kallet! Rygga icke tillbaka för tankens skenbara isighet! Den gömmer ett livsvarmt innehåll under ett frostigt hölje. Kom ihåg Frälsaren! Han var hemlös — den hemlösaste människan på jorden. Men i hans hjärta funno alla lidande själar ett hem.

Och förnuftet fortsatte:

Gör ditt val mellan de två världarna du äger som grodder i din själ: kärlekens och kallets! De äro icke fientliga inbördes men låta sig häller icke förenas. Väljer du endera, så vinner du ett stort och helt. Famlar du efter bådadera, blir din behållning till sist bara spillror av bägge. Men besluter du att leva de rika tankarnas liv, så se dig för att hon, som älskar dig, fattar och vördar dina tankar och du hennes. Vem är hon?

Vet du det, du, som icke kan skilja sken från verklighet hos dig själv?

Vi vandrade på gångbanan utefter en lång järnvägsbank, som över en sumpig havsvik band samman upplandet med staden. Från det töckniga vattnet under oss steg en bitande kyla. Ett tåg kom rusande, den frostlupna, hala träbron skalv, stickande rök höljde oss, hårt rassel slog ned på oss, men detta virrvarr hade icke mäktat att avbryta min tankegång, om jag icke i samma stund känt att den tunna armen, som låg i min, darrade till och hennes späda skuldra skälvande tryckte sig mot mig. Och plötsligt yttrade jag någonting, som innebar ett raskt vrakande av allt jag ett ögonblick förut hade tänkt.

Jag sade:

— Det måste bli ett slut på hemlösheten vi lever i.

Den hjälplösa armens tryck blev hårt och skuldran smög upp mot min.

Jag fortfor:

— Det är ju till sist bara en fråga om mod, och vad som än må ske, så ska varken din far eller min kunna hindra att du blir min hustru och vi skaffar oss ett hem.

Och utan att vänta på hennes pessimistiska inkast jag hört så många gånger, tillade jag dristigt:

— Den gamla frågan, var vi ska ta pängarna, ligger inte alls så illa till, som du förmodligen tror. Det finns utvägar. Jag får en tjänst över sommarn och jag kanske kan behålla den längre fram, i fall jag sköter mig. Och för resten har jag en vän, som gärna hjälper oss. Du ska få se — i morgon ämnar jag söka opp honom och då ska äntligen nånting förståndigt bli gjort.

Jag hade på känn att jag talat lite för myndigt och flytande för att övertyga henne och månhända misslett mig själv ett grand och dragit upp perspektivet med alltför flotta linjer. Instinktivt motsåg jag en invändning. Men den uteblev. Medan jag talade, hade hon saktat stegen och när sista ordet var yttrat, stannade hon. I nästa stund tog hon mitt huvud mellan sina bara, kalla händer och drog det ned mot sig och höljde mitt ansikte med kyssar.

En svindlande förnimmelse fattade mig. Jag kunde icke förstå dess orsak, men när jag nu slog min arm kring hennes midja kom det för mig att jag var den svagaste av oss, den mest skyddbehövande. Och ändå greps jag på samma gång av tanken att hon aldrig förr lika helt och oåterkalleligt hade överlåtit sitt jag, sitt skygga väsen, sitt fattiga liv i min vård, som hon gjorde det nu, när hon lät mig råda över vårt öde. Inga ord från hennes läppar hade kunnat tolka, vad denna stumma hängivelse sade mig. Hon tryckte sig intill mig, darrande som ett barn, som kastar sig i en fullvuxen människas famn, när det flyr undan sin egen fruktan för mörkret, och hon mäktade icke slita sig loss, fast hon måste ha känt att min arms grepp slappnade. Länge stodo vi tysta, envar på sitt sätt gripen, och orörlig, tung och kall ruvade vårnattens dimma omkring oss.

Slutligen gingo vi vidare. Hon sade icke ett ord, men hennes arm, som åter vilade på min, darrade icke längre; den var icke hjälplös mer, dess grepp hade blivit lugnt och fast. Även jag teg. Om jag icke var lycklig, så innebar det ej att jag nu plötsligt skulle ha erfarit denna arms beröring som en bojas och anat en skymt av bedräglighet i min tillförsikt och beslutsamhet, som hade skänkt henne den djupa tryggheten. Jag kände blott att någonstädes i min själs värld fanns ett tomrum, som jag förut icke vetat av, och inom mig vaknade en oklar undran, en tyst fråga, vad det kunde hava att betyda. Lika säkert som hennes tankar nu varsamt lekte med en dröm, som höll på att förvandlas i verklighet och forma ut sig till bilden av ett hem, vandrade mina på andra, fjärmare vägar. Men det var ju inga klara tankar utan bara svävande förnimmelser, som envist kretsade kring det mystiska tomrummet i min själ jag upptäckte i samma stund jag hade gjort mitt val. En oförklarlig oro fick makt med mig, en obeständighetskänsla av samma slag som denna svekfulla

förnimmelse, vilken förr tvang mig att längta hem, när jag var borta, och bort, när jag var hemma. Och fast jag icke fattade det, så försiggick i det omedvetna, där våra impulser befinna sig i ett ständigt glid som luftströmmarna i rymden, en ödesdiger omvandling, en vindkantring, som ännu icke gjorde sig tydligt siktbar för tanken. Och ehuru jag icke anade det, hade jag tagit ett första, famlande steg på vägen ut ur den lyckliga värld vår kärlek hade skapat och vårt hem skulle sluta inom sina väggar som den tryggaste av alla verkligheter.

Hennes lycka var så stor och hennes barnsliga sinne så omottagligt för beröringar med formlösa tankar att hon kunde glida fram vid min arm utan att förnimma att det låg en annan färg över min tystnad än över hennes. Och min beklämning lättade snart. Hennes hjärtas ro tog även mitt hjärta i besittning och hennes stilla glädje höll mig fången. Den följde mig efter det jag sagt god natt och genom de tysta gatorna skyndat hem till mitt studentrum. Och när jag somnade, skimrade den i min håg lik glansen av det ljumma solrägnet, som denna underbara vårdag hade spelat på rutan.

Ett år har förgått sedan den vårdagen, då jag talade om för min vän att jag ämnade gifta mig och behövde en massa pängar. Jag minns så väl detta lustiga ögonblick. Han log ett mångtydigt leende; det fick uppfattas som ett tillrådande eller ett avrådande eller bara som ett mottagande av underrättelsen. Jag uppmanade honom emellertid att smycka min första skuldsedel av bekymmersamma mått med sitt oumbärliga namn och det gjorde han ögonblickligen med samma fryntlighet han alltid lade in i dylika vänskapsakter.

Ett år har förgått och därutöver en knapp månad, eftersom vi nu ha våren bakom oss och glida in i försommarn. Jag har drivit alla angelägenheter, som röra vår yttre existens, med större kraft än jag tidigare vågade tro mig om att äga. Oåterkalleligen har jag inställt plugget för examen. »Du är ingenting och blir ingenting», fastslog min fader i sitt strama svar på mitt brev till honom om detta avgörande. »Jag befarar att du kommer att sluta som en vaut-rien», skrev min moder. Nå, tänkte jag, jag gäller i alla fall nu för någonting. Jag är karl för min hatt. Jag har haft framgång som tidningsman. Man läser mig, talar om mig, citerar mig. Att jag vill något med mitt publicistiska författarskap tror jag emellertid ingen har misstänkt och jag vore häller icke numera betjänt av att bli utpekad som en ung man med idéer. Man vet vart sådant leder! Att ha åsikter är förbehållet sextioåringarna, och ungdomarna finnas till för att gå ärenden. Jag gör det emellertid icke obetingat, jag drar mig undan, jag hittar på förevändningar att tiga, när det vore min sak att göra tjänst som det ungdomliga eko av de gamles ord samhället ibland äskar att få höra. Om någon skulle finna att denna öppna bekännelse röjer dubbelhet i karaktären eller rent av stämpla min hållning som bedräglig, så kan jag svara att min tillbakadragenhet är framtvungen av en samhällsanda, som jag och min generation icke ha varit med om att skapa, och att detta försåtliga tigande ytterst betingas av min trohet mot mig själv. Mitt samhällstjänande jag lever i gott samförstånd med mitt upproriska jag. Det är sig likt, det senare, och om pojkaktigheten håller på att gnuggas bort, så är min krigiska lust att driva varje mening ut i dess konsekvenser icke fördenskull kvävd. Men jag bidar. Däri ligger förklaringen till motsatsen mellan min tankes upproriskhet och min pennas beskedliga klotter med oskyldigt ingenting. Jag bidar ett tillfälle att få säga ett ord, som hörs och har en handlings värde.

Min hjärna väver oavbrutet på en tankeväv med denna ränning och därtill nya, brokiga inslag från dag till dag, allt eftersom ekona av världsskeendet ljuda i mina öron, där jag sitter lutad över arbetsbordet i redaktionslokalen. Detta skeende formar sig till någotslags liv i mitt liv, jag kan icke se förbi det, jag är ju med om det, jag registrerar det, jag undrar ibland hur många miljoner fakta från alla tillvarons områden min hjärna kommer att lagra upp, i fall den blir gammal i tjänsten. Och på samma gång lemmar jag in mig i tidningens arbetande organism, inom vilken de dunkande maskinerna och de maskinmatande, korrande, skrivande, telefonerande, idkeligen jäktande människorna smälta hop till en enhet.

Vi utgöra en värld för sig. Aldrig erfar jag så starkt som här denna symboliska drömförnimmelse, som ofta griper en och tvingar en att uppfatta platsen, där man befinner sig, som ett däck och sällskapet man hör till

som en från omvärlden avskild resandeskara och det inbillade fartygets färd som ett förutbestämt framglidande utan begynnelse och utan slut. Jag tror icke denna känsla här enbart kommer av tryckeriets maskindunk, som tränger in i redaktionsrummet, vars väggar skälva som ett ångbåtsskrov. Även mitt arbete löser ut förnimmelsen av en oavbruten rörelse framåt och det undermedvetna deltagandet i allt, som tilldrar sig på jordklotet, ökar farten i stigande rytm, medan dagen eller natten lider. Men skeendet blir till slut ödsligt i all sin brokighet och larmighet. När jag yrkesmässigt lever med i det, upphör jag att imponeras och erfar med tiden världshändelsernas växlingar som ett upprepningarnas enahanda, en yttre verklighet, höljande en inre och väsentlig: att klotet rusar fram i en förutbestämd bana genom en öde rymd, vare sig vi befolka det eller icke och stora eller små eller inga händelser utveckla sig på dess yta.

Ja, detta är nu en sida av mitt liv, yrkessidan. Jag klankar icke på jobbet och stretet som så många jämnåriga, vilka taga publicistlivet som ett genomgångsskede på vägen mot någonting »högre». Jag har icke den ringaste lust för att klättra uppåt på samhällets rangstege och vinna berömmelse och inflytande. Min maktlystnad är av ett fullkomligt annat slag; den sticker upp huvudet och visar tänderna, när jag disputerar med mina vänner och blir enveten, övermodig och otrevlig. Men gäller det att stryka under den ena eller den andra meningsskiftningen i en text jag författar på ämbetets vägnar, så kvittar alltihop mig lika. Jag saknar sinne för detaljens värde och förstår icke ledarnaturernas ambition att till varje pris trumfa igenom den egna åsikten i vart enskilt fall. Jag trivs på min plats förom masten, sköter mina brassar och ger en god dag i avgörandena, som träffas i navigationshytten. Ja, jag är glad åt jobbet. Telefonerna ringa, signalklockorna pingla, pennorna raspa, snabbarne flänga i dörrarna och två människor språka med mig på samma gång om två olika saker, medan jag skriver om en tredje. Jag har valt ett härligt yrke!

Nu sitter jag emellertid hemma hos mig, nedgrävd i en lördagseftermiddags kompakta lugn. Vi bo i översta våningen av en hyreskasern och ha icke lyckats att avvinna våra tre banala rum något annat skönhetsvärde än det rutorna skänka oss med utsikter över tak och gavlar och en blå havsstrimma längst borta. Vår salong, där jag för ögonblicket håller till, är på samma gång arbetsrum och uppvisar en enerverande söndring mellan sina skilda regioner. Den får lov att härbärgera omaka ting: skrivbordet från min studentkammare och vårt nyköpta salongsmöblemang. Jag är måttligt tillfreds med förvärvet, fastän jag får lov att erkänna att ingen vantrevnad låder vid möblerna som sådana. Överdragens olivgröna färg tilltalar mig, soffan går an, men likafullt uteblir det lugna och varma intryck vi ha velat skapa och solfjäderspalmen, som min hustru har köpt och ställt bakerst i vrån, märker hela gruppen med en falsk signatur. I det stora rummets arbetsregion har jag planterat in några kaktéer. De påminna mig om min faders ide hemma i prästgården och stämma förträffligt samman med bokmassorna på mina hyllor.

Det är moltyst omkring mig. Min hustru går genom våningen och jag kommer ihåg att jag snart skall ge mig ut och bli borta hela kvällen. Jag säger det till henne, hon nickar, försvinner, och hennes stumma jakande gör rummets tystnad ändå djupare. Om jag frågar mig, vilken innebörd de nu ha fått, vårt liv och vår lycka, så bör jag söka svaret i stämningen, som en dylik stilla stund råder i vårt hem.

Den är icke lätt och häller icke tung, icke ljus och icke mörk — jag kallar den grå i detta färgords egentliga mening utan någon skiftning åt sorgbundenhet eller leda. Indifferent grå! I vårt hems tystnad bor samma bidan som i den gråa sommardagen, när solen har upphört att skina, men de skymmande molnen ändå låta oss motse hennes återkomst. Vår kärlek består, så tro vi båda, men vi ha fått erfara att en åtrådd lycka byter färg i samma stund man griper henne och att längtan är mera värd än uppfyllelse. Vår hemlöshet är ett minne, men vi komma icke ihåg den som hemlöshet; dess år ha i erinringen förvandlats till en sällhetens tid, som aldrig vänder åter. Vårt hem är en orubblig verklighet, men vi äro icke längre samma man och samma kvinna, som vandrade på alla vårens vägar, längtande efter en tillflykt, där vi kunde stanna och förbliva.

Min hustru har gått in i sovrummet och stängt dörren. Symaskinen börjar på att surra. Det bara ökar tystnaden. Hennes fötters flit vid trampen säger mig detsamma som händernas glidande från ting till ting

under ett oupphörligt sysslande, passande, tillrättaläggande: hon bevarar sinnets jämvikt så orubbligt endast den förmår det, som går upp i en ändamålsenlig verksamhet. Hon arbetar för att hålla hemmet i skick och däremellan syr hon på beställning: barnkläder, blusar — icke klänningar. Verklig klädsömnad ville hon gärna få ägna sig åt, men hon vågar sig icke på slika stora företag. Hon är händig och skicklig i detaljen, osäker i överblicken, och när hon besinnar hur mycket högre inkomsterna skulle stiga, om hon satt inne med en osviklig yrkeskunnighet, blir hon ibland bedrövad. Men i dag är hon fullt tillfreds. Hon syr en blus till en kramhandlarfru och vet att kunden kommer att bli nöjd.

Hon är tillfreds. Men är hon lycklig?

Inget moln skuggar vår tillvaro. Jag har brutit mig ut ur mitt fädernehems inflytelsekrets och hon ur sitt hems. Ingendera ångrar det, ingendera grubblar över det. Mitt allmänna uppträdande mot mina föräldrar skall hämna sig engång på ett eller annat sätt — det känner jag på mig. Men de egenmäktiga handlingar jag har vågat för min kärleks skull ångrar jag icke och de skola aldrig återverka ödeläggande på mitt förhållande till min hustru.

Det råder självklart många och djuptgående olikheter mellan oss. De skilda bildningsgraderna! De artskilda bildningselementen! Hon är på något obestämbart sätt mer själsligt bildad än jag, mer mänsklig, så länge vi röra oss i livets vardagliga förhållanden. Jag är henne överlägsen på varje punkt, där den »högre» bildningen får trycka sin prägel på tillvaron. Emellertid underkastar hon sig obetingat den starkare och det tynger henne icke, vad jag kan se.

Men är hon lycklig?

Jag vet det icke. Medan jag sitter tillbakalutad i gungstolen och betraktar den blåa havsstrimman utan att se den, lyssnar jag till symaskinens surr i tystnaden. Men jag får inget svar.

Plötsligt slår det mig att jag icke kan veta, om min hustru är lycklig, för att min kunskap om henne månad efter månad har undergått en omärklig uttunningsprocess. Jag tar mig för pannan. Surret, stillheten förefalla mig med ens pinsamt meningslösa. Jag försöker att med mitt inre synsinnes hjälp jaga undan den påträngsna tanken och mana fram hennes bild, där hon sitter och knåpar, foten trampande, handen styrande sömmens långsamma vandring. Men det blir inga mer intryck av något verklighetsvärde än en liten fot med hög vrist och vackra anklar och en flink lätt hand, som lyser vit mot ett brokigt tyg. Anletet kan jag icke levandegöra. Jag ser många ansikten, som avlösa varandra var gång jag gör om försöket, och de förefalla mig alla främmande. Vem de tillhöra, vet jag icke. Om de äro lyckliga eller olyckliga, vet jag icke.

Men jag vidhåller envist min tankegång. Då jag icke får något grepp på personlighetens kärna, börjar jag att plocka fram små enskilda drag, som ligga nära till och tyckas mig karakteristiska. Och det väcker min förvåning att de allesamman stå i ett uppenbart eller dolt samband med den socialt bestämda grundval för människans väsen jag tillmäter en så ringa betydelse.

Jag börjar med det yttersta yttre.

När jag såg henne första gången, stod hon på en ångbåtsbrygga, omgiven av en hop glammande studenter och studentskor. Det hände en strålande söndagsmorgon i majslutet; en klick jag då tillhörde hade stämt möte vid hamnen för att göra en skärgårdstur. Vackra vårdräkter och vita mössor, parasoller och käppar, knapphålsblommor och glimmande lyror, prat och skratt fyllde upp hela bryggan och ingen mer än jag märkte att där fanns en människa, som stod och väntade som vi men icke hörde till oss. Hon var klädd i svart — icke sorgdräkt; vanligt, enkelt, ganska fattigt svart, som stämde samman med den vidjelika, litet framåtböjda och på något vis vemodiga gestalten. Jag ville alltid ha henne så och blir glad var gång jag märker att hennes sinne för enkelhet segrar över lusten att med klädernas hjälp förvandla sig till någon

annan än den hon är. Hennes smak hjälper henne bara ett kort stycke på väg och sedan brister det.

Med dessa betraktelser slår jag icke fast att hennes uppfattning om form, färg och skönhet vore primitiv och oförfinad. Men hennes fantasi har svårt för att skapa något på egen hand. Och i sin mottagande verksamhet fattar den företeelsernas skönhet i enskildheterna och mäktar sällan att gripa det hela. Det ligger något betydelsefullt bakom detta, jag vet icke rätt vad.

Någonting väsentligt döljer sig också i en annan, djupare yttring av hennes själslighet. Hon råkar i uppror, när hon ser den mänskliga orättfärdigheten göra sig bred i ett enskilt fall, men orättfärdighetens system i vår värld kan jag icke förmå henne att känna avsky för. Och hon förstår icke min själs vämjelse för det orättfärdiga som ett inbegrepp av all mänsklig låghet. Abstrakta och sammanfattande begreppsbildningar sakna för henne varje verklighetsvärde. Hon liknar ett barn, som står på en strand, när det stormar, och låter sitt sinne upptagas av våg efter våg, som störtar mot klipporna, men är oförmöget att göra sig någon klar föreställning om stormen och havet.

En händelse häromdagen gav mig en erinran om den starka rättskänsla, som finns nedlagd i min hustrus karaktär lik en isolerad, moralisk kraftkälla utan något samband med en medveten rättsåskådning. En fattig och utgammal käring, som bebodde ett rum i källarvåningen, blev vräkt för försummad hyresbetalning; gumman hade kommit en dag för sent med sitt månatliga bidrag till husvärdens jätteinkomster. Fallet dryftas i gården och i granngårdarna och ända bort i saluhallen vid torget, som bildar en knutpunkt för händelsernas vägar i vår stadsdel. Där får min hustru höra om det. Hon sätter sig in i saken, tar reda på alla medhörande omständigheter, finner att ryktet har talat sanning och går upp till vår hyresvärd och säger honom att han har handlat orätt. På den meningsyttringen vågar hon icke så litet, eftersom vi löpa fara att bli uppsagda, och ingenting har hon att vinna i sak, ty flyttningsdagen är förbi och gumman har åkt i väg med sina kattor och sin fikus. Det var det! Men första juni bryter en hamnarbetarstrejk ut. Konflikten griper mig, moraliskt, för jag ligger inne i dessa angelägenheter och vet att arbetarne föra en rättvis sak i skölden. Och jag överblickar följderna. Ett ord molar oavbrutet i min hjärna, ett kort ord jag för ett år tillbaka hörde från min hustrus läppar, då hon gav mig en inblick i livet hon gick till mötes. Det är ordet nöd! Vad skall jag säga om att denna stora, allmänna nöd, som nu hotar tusenden av hennes egen samhällsklass, icke nämnvärt upprör henne? Att hon icke en gång erkänner hamnarbetarnes rätt att strejka, fast hon naturligtvis inser befogenheten i deras anspråk! Hon rör sig med stelnade begrepp, intetsägande fraser: »en var får lov att sköta sitt», »den ena kan inte svara för den andra», »den, som vill arbeta, måste få arbeta». Hon tänker som en borgare. Efter hennes uppfattning brister den största av samhällsfrågor sönder i de otaliga konkreta enskildheterna och bara inom det särskilda fallets krets är hon beredd att döma om rätt och orätt, ändamålsenligt och ändamålslöst. Jag undrar om det åskådningssättet kan vara allmänt inom arbetarvärlden, medan socialismens grundsats att alla stå i gemensamt ansvar för proletariatets sak endast är en utifrån inympad troslära, som den enskilde arbetaren tyr till, så länge han tycker sig ha gagn därav, och släpper i samma ögonblick hans ställning förbättras och han känner sig förmögen att slå rot i detta borgarsamhälle, han tidigare har gått med på att lägga öde. Då vore till slut min samtids kamp för de mångas rätt mot det härskande fåtalets makt ett jämmerligt donquijoteri. Och arbetarklassen, den unga samhällsklassen, som stormar framåt och brukar de unga viljorna i överklassen som hjälptrupper i sitt dystra krig, fölle sönder i sina enkla beståndsdelar, individerna, och varje individ i proletärmassan vore i grunden likadan som var individ i borgarmassan — en förklädd borgare. Och borgerlighetens samhällstyp vore den fasta och bestående och striden, som låtsas gälla klassamhällets vara eller icke vara, bleve endast en brottning om mitt och ditt, styrd av blinda instinkter. Den rörde sig icke alls om mänsklighetens lyckliggörande med en ny och mindre bristfull social ordning! Den hade ingen annan uppgift i världsförloppet än att avgöra, vem som slutligen lyckas att armbåga sig upp till makt och njutning och vem som blir trampad under fötterna och hålls nere i maktlöshet och lidande!

Medan jag tänker allt detta, reser sig min instinkt mot slutledningen. Jag kan icke se verkligheten sålunda, ty då plånar jag ut mig själv ur den. Jag är visserligen ingen arbetare, icke ens en medlem av arbetarnes parti — jag skriver ju i en borgerlig tidning! Men jag är upprorisk mot samhället och står på deras sida, som vilja riva gammalt och bygga nytt. Jag känner arbetarrörelsens berättigande som en orygglig visshet i min själ och har själv levandegjort dess upprorsanda i mitt livs enda manliga handling. Om verkligheten jävar hela denna befriande och lyckliggörande sociala åskådning, som eggar mig med utsikten att massorna skola höja sig i mänskligt värde samtidigt som de resa sig ur sin träldom under klassväldet, skall väl då min tro på ungdomens makt att kuva de åldrige och vinna sina övriga livsmål visa sig äga en fastare verklighetsgrund?

Verkligheten, verkligheten! Jag längtar att lära känna den. Den lever i idéen, men jag kan icke gripa den där! Den omger mig i oräkneliga gestalter, betraktar mig genom otaliga anleten, överraskar mig i en blick, som plötsligt synes mig öppen, och i ett oväntat tonfall, som förefaller mig äkta. Men i nästa stund flyr den. Människorna vika för mitt grepp — alla — undantagslöst alla!

Min hustru stod bredvid mig. Nu visste jag åter hur hon såg ut.

Hon sade:

— Vad tänker du på? Du glömmer att du ska bort i kväll. Du får lov att skynda dig.

Jag svarade:

— Jag sitter och undrar, om du är lycklig.

Hon gav mig en förvånad blick.

— Varför skulle jag inte vara lycklig, sade hon till slut med ett litet förstrött leende, som plötsligt flög sin kos och lämnade efter sig kring munnen detta drag av frusenhet jag hade iakttagit första stunden jag såg henne, men nu icke visste mig ha varsnat på länge. Och undvikande min blick tillade hon:

— Bekymrar det dig att du vet att jag så gärna ville få ett barn? Tror du jag är olycklig för att det måste dröja, eftersom vi inte har råd att bestå oss en sån glädje?

— Jag tänkte inte på den saken, mumlade jag, medan hjärnan höll kvar hennes tonfall. Det var icke sorgset men mörkt, djupt — just ett sådant, som överraskar en så att man plötsligt känner att man har någon verklighet nära inpå sig! Men i samma stund hon fortsatte, upplöstes detta starka intryck i tomhet.

— Var obekymrad du! Jag väntar gärna. Jag är inte alls olycklig.

Jag hade bort känna mig lättare till sinnes. Men nu var den åter där, den oförklarliga förnimmelsen jag aldrig blir klok på! Jag kände tomrummet i min själ.

— Ge dig i väg! avgjorde hon kort och kysste mig på kinden.

Jag steg upp:

— Jag blir väl tvungen, vare sig jag vill eller inte.

— Varför skulle du inte vilja? — —

— Bland annat därför att du blir ensam hela långa lördagskvälln.

— Jag har inte alls ledsamt. Jag ska sy och prova. Och för resten — jag skulle inte få roligt, om du bjöd din vän hem till oss. Det är bättre ni sitter hos honom, ja, för jag kan ju inte hjälpa att jag skulle känna mig som

ett påhäng.

— Ett påhäng?

— Ja. Jag säger som det verkligen är.

Nu kände jag det ändå starkare, som ett tryck, en plåga, detta, som var ett tomrum.

— Det ordet betyder mycket, brast jag ut.

— Äsch! Jag bara säger rent ut en ganska liten sak, ett faktum, som ingen rår för. Varför gör du dumma frågor? För resten vet du lika så väl som jag själv, hur jag har det. Jag är inte alls olycklig.

Hon kom med överrocken och krängde den på mig. Hon stack käppen i min hand, satte studentmössan på sned på mitt huvud och körde ut mig. Hon ropade efter mig:

— Håll dig hygglig och låt det inte bli något rummel den här gången! Hör du det!

I sakta mak tog jag första trappavsatsen, medan den unkna atmosvären jag inandades ökade min vantrevnadskänsla.

Huset vi bo i är ett småborgarpalats, som var gång jag tänker på det livligt erinrar mig om sin tillkomsttid: åttitalet. Det kan sägas till dess berömmelse att det helt förverkligar sin idélöshet och uppvisar en lika fullständig frånvaro av trevnad i sitt inre som av skönhet i proportioner och utsmyckning. Med sina trappmålningars utmanande gräslighet och sina pockande fasadprydnaders vederstygglighet har det blivit en triumf för arkitektens och byggherrens småborgerlighet och högtflygande ambitioner. På samma gång måste jag medge att det ibland roar mig. Det liknar ett stryklod och gör denna muntra form livligt gällande på den framskjutna, triangulära tomten, som fyller en spetsig gatvinkel.

Nå, jag gav mig av och i första trappsvängen försvann min dörr bakom mig. Jag fortsatte mitt otaliga gånger upprepade företag att stiga ned från våning till våning och i envar av dem anamma ett nytt kluddverk till väggmålning, som jag ser och tar emot utan att tänka på att det betyder något för en människa att dag efter dag sluka de fyra fasorna: svandammsbilden, insjöbilden, flodbilden, havsbilden. Nederst rådde som vanligt en välsignad skymning och när jag trädde ut, möttes blicken av rödaktig sommarkvällsdager. Gatorna lågo tomma och tysta. Till höger hade jag den enformiga sträckningen utefter en grå stenhuslänga jag alla morgnar lägger till rygga på väg till byrån. Av gammal vana kastade jag en blick på skyltarna och fönstren. Sommartomt alltsammans! Bara en enda ruta i stryklodets bottenvåning visade tecken till liv. En gardin rördes, ett gulaktigt, fett kvinnoansikte dök fram och började betrakta mig. Kramhandlarfrun, tänkte jag, hon, som ska ha den blommiga blusen min hustru knåpar med! Och i detsamma tog jag av åt vänster, för maklig att skynda men besvärad av medvetandet att ett obehagligt anlete stack ett par nygiriga ögon i min rygg.

Strax om hörnet låg en liten öppen plats med en tvinande lindplantering och bakom de dammiga träden varsnade jag mynningen av en gata, som löpte rakt ut i oändligheten: havet. Själva gatan var fruktansvärd: långsträckta, baracklika, brundaskiga trähus under svarta asfalttak; tråkighet; stel, oföränderlig likbjudarmin; slö bidan att tiden ville vara så god och taga slut.

Jag sneddade genom planteringen och såg icke längre den beklämmande gatbilden utan endast ett rosigt rött där långt bortom och ett vitt, som lyste till och försvann: seglet på solnedgångens hav! Och i nästa stund skymtade jag spårvägen. En grön vagn närmade sig med vinande hastighet, jag började att springa för att hinna med vid hållplatsen och medan jag löpte, förlorade jag sista känningen av hemmets närhet. Emellertid nådde jag icke vagnen, men i stället för att gå vidare stannade jag och vände mig om, driven av någon

oförklarlig önskan att kasta en blick på stadsbilden, som ramade in mitt liv. Den var borta. Ett vidlyftigt bygge, ett virrvarr av murar och byggnadsställningar skymde stryklodet.

Jag ville se våra fyra små fönster, som antagligen just nu brunno som röda lågor i solgången. Förnimmelsen att jag gick och bar på ett tomrum i hjärtat och måste försöka att fylla det hade tagit form i denna barnsliga åstundan, men då den omöjligt kunde tillfredsställas, ryckte jag beslutsamt upp mig och skyndade vidare efter en lång, sandig gata, som ledde till trädgårdsstaden, där min vän bodde.

Mitt gående var en vanehandling, min väg en välkänd stråt. Jag följde en rät linje mellan två givna punkter: stryklodet och den lilla vita villan med en loggia mot havet, där min vän satt i en vilstol och väntade. Ingen aning hade sagt mig att någonting hände, när jag gav mig av. Och ändå blev denna vandring betydelsefullare än varje annan utflykt utom min alldagliga tillvaros område.

Jag avlägsnade mig från mitt hem och dess livskrets utan något särskilt uppsåt. Men jag kom aldrig tillbaka.

Min blick hade liknöjt bestrukit den långa gatsträckningen och funnit den sommartom. I mängden av betydelselösa omvärldsintryck bevarade hjärnan sålunda en föreställning att jag var gatans enda vandrare. Men jag skulle få se att jag tagit fel. Det inträffade att en ryttare red förbi mig bakifrån och plötsligt behagade falla i galopp, sprättande upp en sky av damm, som började att sänka sig över gångbanan. Jag stannade. I nästa ögonblick märkte jag att någon annan, som hela tiden måste ha vandrat framför mig, också hade stannat för att undgå dammet. I det följande fann jag vem denna någon var: en, som jag kände, en herrgårdsfröken från min socken. Hembygd, fader, moder blevo levande i mitt medvetande; landskap, vägar, vandringar på slätten, roddturer på ån, kräftfärder, slädpartier, baler. Jag kan icke säga att den unga kvinnan, som stod framför mig, spelade någon märklig roll i denna svärm av minnen, men hon hade varit med på ett hörn då och då och åsynen av henne bragte intrycken att virvla omkring i min hjärna. Och det var någonting med det: en mångfald av dagrar, glidande, svävande, lätt, glädjefullt. Det låg också något trolskt i denna junikvälls gråvita skymning, som nu hade börjat att falla.

Jag mönstrade hennes gossaktigt smärta gestalt, medan hon stod och väntade med handen för munnen, ryggen vänd åt mig. Tänkte: jag har egentligen aldrig förr sett på dig. Hon satte sig i rörelse, jag likaså, tänkande: så svävande lätt du går!

Vår vandring fortfor en stund. Gatan löpte mellan gröna villakvarter och krökte sig slutligen utefter havsstranden. Då hände något. Hon gled in genom gallergrinden i den låga mur, som omslöt huset, där min vän bodde.

Jag stannade. Hjärtat började bulta. Jag tog några steg och blev stående i sanden framför denna välkända grind, häjdad av ingen orsak alls, väntande på ingenting alls. Jag tänkte häller ingenting; det bara värkte till i bröstet, som en stor, lömsk smärta plötsligt hade slagit ned på mig.

Några ögonblick senare omgavs jag av ett kaos. Vitt ljus, gult ljus, violett ljus — alla lågor brunno under sina kupor i den lilla lägenheten. Sorl, skratt, klirr av glas, knäppningar på strängar, min väns röst, min egen röst, andra röster, manliga, kvinnliga, välkända, halvkända. Och en ny stämma, hennes, känd och ändå okänd, likgiltig för mig och ändå icke fullständigt likgiltig.

Motsträvigt tog jag del i samspråket. Kvällen lovade sannerligen icke att bli den pratstund vid groggarna min vän hade förespeglat mig. Hans infall att skramla i hop det underligt sammansatta sällskapet misshagade mig i högsta grad.

Jag drog honom i en vrå. Hans makliga sätt att röra sig retade mig. Hans närsynta blick bakom pincenéens glas retade mig. Och den förbindliga blicken, som yppade sig i hans grönaktiga ögon, när han tog bort

pincenéen, retade mig ändå mer.

— Varför har du egentligen släpat mig till den här fåniga tillställningen? sporde jag ilsket.

— Därför, min dyre, att det har fallit mig in.

— Ett älskvärt påhitt!

— Seså! Tag en älskvärdare min! Säg nånting roligt eller håll käften! Eller gå och lägg dig! Jag har låtit bädda en säng för din räkning i gästrummet en trappa upp. Du kanske behagar hitta vägen.

Jag brast i skratt och dunkade honom på hans feta rygg.

— Titta, sade han! Kan du påstå annat än att mänskorna dricker och är glada.

Jag blev återigen beklämd. Jag var utom mig i afton.

— Ja, sade jag, och min mun krystade fram ett löje, ja visst, men det är allt så overkligt.

— Det overkliga gömmer sig i det tillkrånglade. Somliga mänskors fullständiga oöverensstämmelse med somliga! Din inkommensurabilitet med alla utom mig, stackare, som är kommensurabel med hela världen!

Han bryggde mig en mörk grogg.

— Drick, min dyre! Töj på dig en smula, lägg dig till med lite volym! Runda ut dina vinklar, så blir du drägligare!

— Tack!

— Håll till godo!

Jag tömde långsamt groggen. Tiden gick. Stunderna gledo undan, omärkligt som stegen på de mjuka mattorna. Min vän var en trollkarl. Overkligheten drevs ut med tillhjälp av två enkla medel: tiden och vinet.

Jag stod vid hennes sida i loggian och skådade det lugna havet. Jag vandrade vid hennes sida under den lilla trädgårdens blommande häggar. Jag skildes från henne och samtalade med andra och glömde henne och ett lätt rus omgav mig likt svävande dis.

Jag lade märke till att min röst hade mörknat. Men alla ljud undergå förvandlingar, när töcken sveper över jorden, och alla stämmor hade djupnat i det lätta rusets dimma. Den underliga tanken att jag talade med en ny röst, fick inget fäste i medvetandet.

Timmarna svunno, ett tungt rus drog upp och bollade in mig i burgunderröda skyar. Jag visste att jag för oändligt länge sedan hade suttit till bords vid hennes sida. Men efteråt hade hennes bild blivit sönderslagen av ruset och mitt medvetande bevarade endast en smal, fast kvinnohand, som höll en blodröd ros och lade ned den i vit, skinande snö. Jag visste också att hon hade gått för mycket länge sedan, men av det ögonblicket fanns ingenting mer övrigt än ett minne av hennes röst, som var mörk som min egen.

När rusets gunga slutligen stannade, befann jag mig i lägenhetens biblioteksrum. Den store sångaren satt uppkrupen på skrivbordet med studentmössa på huvudet, lutan i handen. Den tyste latinaren med ett par blanka gossögon i ett blekt ansikte, som den långlagda hakan gjorde lärdomspräglat, låg på golvet hos sin grogg — i skjortärmarna, studentmössan på. Också jag hade slungat rocken. En behaglig svalka omslöt mig och den vita mössans kännspaka tryck berörde lätt mina tinningar.

Begärligt tömde jag det isblandade vattnet i ett just ihällt glas, som yppade sig på rökbordet framför min sköna, svala klubbstol, medan den påpasslige bryggaren mittöver försåg mig med min grogg. Honom, min vän och värd, upptäckte jag egentligen först nu. Dunkelt erinrade jag mig att vi hade talats vid någon gång och att jag hade skänkt honom skäppan full med de välmenta otidigheter vi brukade slösa på varandra och i vilka det dolde sig en undermening, obegriplig för tredje man: en indirekt bekräftelse av vår vänskap.

Det dagades. Bakom de öppna fönstren skymtade vita häggar, ojordiska i morgonens silvergråa ljus. Sångarens italienska dryckesvisa drog stojande och bullrande genom tystnaden som ett karnevalståg i gryningstimman på öde gator, och när han höll upp snuddade spetsen av en fågelvinge vid fönstret och skriet av en vilseflugen mås blandade sig med våra röster likt ett morgonens rop från det vaknande havet. Vart ögonblick var fyllt av tilldragelser och varje tilldragelse var glad. Allt var brokighet och allt var helhet.

Sångaren tog lutan under ena armen och latinaren under den andra och tågade bort för att sjunga liv i den sovande jakthamnen. Vi två kvarblivande följde dem till husets ytterdörr. Jag såg de vita mössorna försvinna genom den öppna gallergrinden. Och i stället för rörelse, glam, upptåg, sång, tog ögat emot en ny syn: ändlöshet, spegelblank stillhet, omätlig höjd och bottenlöst djup, uppgående i varandra och utplånande varandra i det tomma, tysta morgonhavets färgspel av blekgrått och gyllengult och rosigt rött. Åter kände jag den dova smärtan i bröstet. Åter vaknade samma undran, som upptäckten att min röst var förändrad för några timmar sedan hade manat fram. Och åter sackade det hemlighetsfulla sinnesintrycket undan och var borta likt en våg i mörkret, som väser till och brister samman.

Vi hade ånyo förankrat oss i biblioteket, omhuldade av våra djupa stolar. Min vän underhöll mig med ett lovtal till slumpen som alla makters urmakt och alla mysteriers mysterium.

I går på morgonen inträffade något missöde i elektricitetsverket. De få lampor, som vid denna ljusa timme brunno i källrar och andra underjordiska valv, slocknade. Anatomiska inrättningens vaktmästare var på väg till liken i källaren, överraskades av mörkret, snavade och bröt sitt ben. Min vän infann sig på givet klockslag i anatomisalen och fann anstalterna för arbetet ogjorda i följd av vaktmästarens bortavaro. Han släppte alltihop, eftersom dagen i alla fall var veckans sista. Han ämnade taga gul spårvagn och åka hem, men anlände några sekunder för sent till hållplatsen, änträde i stället röd vagn och steg av vid parken med svandammen. Han satte sig att läsa sin morgontidning med ansiktet mot öster, där den livliga grönskan i botaniska trädgården lade en behaglig gräns för blickens utflykter. Men solen stack honom i ögonen, han bytte bänk och vände sig mot väster och såg sångaren och latinaren förtroligt språkande vandra av och an på vägen nedanför den ruckliga kägelbanan. Nu sökte han sig för andra gången en ny viloplats, för han önskade icke att bli sedd; han ville ha ro. Men det fick han icke. Han tyckte om sångaren, han tyckte om latinaren, han slog fast att de två tyckte bra om varandra. En dikt av Catullus inställde sig i sällskap med en visa av Bellman. Någonting måste göras. Någon, som var betagen i sångaren, gjorde sig påmint. Någon, som delade min väns sympati för latinaren, kom till. Jag infann mig samtidigt med en erinran att vi hade föresatt oss att dricka ett glas i kväll i anseende till att det var sommar och lördag. Och i en blink var slumpen färdig med sin skapelse: aftonsällskapet jag täcktes finna hoprafsat, men som i verkligheten hade satt sig självt samman på detta naturliga och behagfulla vis.

Han tystnade. Av det fladdrande pratet kvarblev i mitt medvetande bara ett intryck av rösten, som föreföll mig främmande, och de mot vanligheten nervösa tonfallen.

Men min väns uppsyn och beteende förrådde alls ingen oro. Hans trygga väsen avtecknade sig i varje åtbörd. Den knubbiga handen beskrev en båge och cigarrens asktorn, en vit kampanil av aktningsvärd höjd, lutade hotfullt över, men den våghalsiga manövern lyckades. Jag beundrade hans mjuka och säkra handlag; han kunde tryggt ha upprepat svängen med denna sköra pelare, som jag ofelbart hade spillt ut över mattan för att min hand alltid ställde till med en liten darrning, när den borde förhålla sig lugn.

Jag betraktade honom.

Hans ansikte var Lycko-Pers: rundlagt, rödaktigt — rölligt skulle vi säga hemma på landet — sorglöst skinande, när man siktade det på avstånd genom gatvimlet. Det signalerade sångaren, det väckte stämningar av festivitas, glam och skålar. Och en uppnäsa satte humorns märke på det frejdiga konterfejet. Men en gemytsmänniska, som uteslutande lever på sitt gemyt, var det soliga ansiktets ägare icke. Hans innersta egenart gömde sig i blicken bakom pincenéens guldbågade glas, som var för klok för att verka helt glad och för genomträngande för att någonsin göra ett oblandat intryck av lustighet.

I nästa minut tog en omotståndlig dåsighet mig fången. Min vän hade börjat tala om sig själv och jag lyssnade spänt, men ordens inre sammanhang undgick mig. Hjärnans övernaturliga känslighet, som skänkt mig intrycken i aldrig förr förnumna, fina skiftningar, röjde sig nu med ett som en svindlande trötthet. Ur denna domning spratt jag upp, som en drömmande vaknar utan att veta vad han drömt men med en bestämd förnimmelse att någonting har hänt. Dagern i rummet hade blivit vitaktig; det kom sig av att solen höll på att gå upp någonstädes i fjärran. Och lampornas gula sken var matt och dimmigt, som om en osynlig hand skruvat ned lågorna. Och ett kallt drag svepte genom fönstret. Och en fink titade i häggen, men det skedde mycket långt borta.

Min vän satt lutad över bordet med handen för huvudet. När han slutligen blottade sitt ansikte, erfor jag det egendomliga intrycket att han hade gråtit. Det tror jag för resten icke alls var fallet. Jag, som själv hade lätt för tårar, överflyttade mina egna, sentimentala förnimmelser på den andre.

Han sade:

— Du känner mig inte. Nej, du får låta bli att säga emot på den punkten! Men jag tror jag själv äger en tämligen tillförlitlig kunskap om ifrågavarande figur. Och den kunskapen säger mig att jag står inför ett val.

Jag nickade förstående och begrep ingenting. Han fortfor:

— Ett val mellan två plikter. Som på samma gång blir en tvekamp mellan två lidelser.

Jag satt tyst och lyssnade. Han fortsatte:

— Att du inte har fått korn på den ena av de två lidelserna bevisar en sagolik brist på sinne för mänskor och deras egendomligheter. Om jag kallar den egenvillighet, så träffar jag måltavlan men inte pricken. Maktlystnad säger mer. Maktlystnaden, ser du, är inte liktydig med ett futtigt begär att alltid driva sin vilja igenom. Inte häller med åstundan att befalla, härsklystnaden. Maktlystnaden kan mynna ut i en omotståndlig längtan att forska. Att veta. Att kunna. Att samla alla vetandets trådar i sin hand och sedan bruka makten för att skapa nånting syntetiskt stort. Förstår du det? Nånting svindlande stort, nytt. Förstår du det?

Jag nickade. Vad jag icke förstod var att hans anlete just nu var så sorgset jag aldrig förr hade sett det.

— Vet du, vad det blir av en mänska med det slags lidelse i själen? Antaget jag går långt i min vetenskap, så långt att jag till slut vidgar gränserna — vet du, vad det blir av mig? Nej, det är fullständigt dunkelt för dig, eftersom du saknar blick för mänskor. För mig står det klart. Jag blir en enstöring; bättre och sannare uttryckt: en ensam. Jag kan lägga mig till med hustru och barn och kanske också hålla kvar mina vänner — på ett visst avstånd. Men jag kommer att leva för min lidelse och i min lidelse. Det känner jag. Den kommer att överrösta alla stämmor omkring mig. Den kommer att fullständigt överrösta dig, när du sitter och slamrar om vår plikt att förverkliga oss själva i handling, för den vill ingen handling i din mening. Den vill bara kämpa sig fram till en världsförklaring och är fullkomligt okänslig för denna förklarings återverkan på livet.

Jag nickade mitt instämmande och han fortfor lågmält:

— Där har du min lidelse! Den ena lidelsen!

Ändå lågmäldare sporde jag:

— Tror du på en förutbestämmelse?

— Varför frågar du det?

— Det föll mig in.

— Menar du att jag vore förutbestämd att duka under för min maktlystnad? Att mitt liv måste löpa ut efter den linjen? Att någon aktningsvärd problemlösning i bästa fall blev summan av alltihop? Ja, jag medger: du kunde göra den slutledningen av vad jag har sagt. Men menar du det verkligen?

— Nej, svarade jag.

— Varför talar du då om en förutbestämmelse? Jag vill bli mitt intellekts lidelse kvitt. Jag känner det, som om jag piskades in på en smal väg mellan höga murar.

Han satt tyst ett ögonblick och fortfor behärskat:

— Jag drömmer mig tillvaron rikare. Och mycket vackrare. Just därför känner jag att jag nu är ställd inför ett antingen — eller. Jag måste göra mig till herre över mitt öde, välja mellan det kalla och obegränsade tankelivet och det varma och begränsade — livet.

Jag började att förstå honom. Vi voro varandras motsatser i alla hänseenden och ändå — hur likformigt löpte icke våra utvecklingsbanor?

Ja, han var olik mig. Han var manligare, hans hjärnas lidelse var kallare, han grep och behöll den rena tanken och hos mig förvandlade sig tankarna till fantasibilder, förstorande eller förminskande, förhärligande eller förringande tingen. Men psykenas olikhet uteslöt icke en likformighet mellan förloppen av dessa konflikter, som upprörde våra själar ända ned i deras mest dolda djup.

— Du får lov att förklara vad du ville till med det där olycksordet förutbestämmelse, vidhöll han.

— Det var inte alls så menat, som du tog det, svarade jag motsträvigt. Jag tänkte på mig själv, när jag frågade, om du tror att allt är förutbestämt här i världen. Jag kom ihåg vad du nyligen sade om slumpen. Han leker med oss, han är ett lappri, bara lustiga, barocka masker. Och ändå — bakom de maskerna gömmer förutbestämmelsen sitt anlete.

Jag höll upp och läppjade på mitt glas. Ett obeskrivligt vemod grep mig om hjärtat. Mina tankars obestämdhet, hela detta oklara och från min sida räddhågade samtal plågade mig. Jag sade mig själv att jag var rusig, men i samma ögonblick fattade jag att jag just därför med en så övernaturlig tydlighet kunde förnimma att det låg en mening i det meningslösa. Till slut fick jag fram:

— Jag anar att nånting betydelsefullt just nu sker med mig.

Min vän hade förflyttat sig till fönstret. Han skådade ut i den vita morgonen och hans röst ljöd främmande och avlägsen:

— Jag har låtit överrumpla mig av en annan lidelse, som jag inte längre behärskar, och ser mitt liv i ett nytt ljus. Jag längtar att få skänka det åt någon — åt en.

Han höll upp.

Ett djupt ögonblick följde.

Han hade givit mig det dyrbaraste av förtroenden. Och jag förspillde det.

Jag kastade ut ett svar i tystnaden. Min ton var varm, broderlig, och de betydelselösa orden blottade därför icke den omåttliga självupptagenhet mitt väsen röjde i denna stund. Jag bekänner att jag i samma ögonblick jag tog mot min väns förtroende huvudstupa dök ned i mitt ödesdigra jagmedvetande, oberörd av vänskapsmedvetandet, som kräver jagets underordnande under inlevelsen i en annans glädje eller smärta. Jag tänkte: jag har upplevat det där, jag har gjort mitt val mellan kallet och kärleken och vad har det blivit av mig? Jag ville jag kunde fråga dig framdeles, vad du erfar, när du griper ögonblicket i vingen och håller din lycka fångad i din hand. Få se, om du då plötsligt skall känna att du bär ett tomrum i hjärtat?

En gäll ringning avbröt dessa lågmälda bekännelser och tysta tankar. En liten kutig figur visade sig; stegen lätta, gången spänstig, de långa, hängande armarnas rörelser apaktiga.

— Hedersbror! låt mig till en början få en smörgås och en sup, hälsade den objudne gästen sin förvånade värd. Därpå tog han min stol i besittning. Han bar jaktklubbsuniform och talade med en egendomlig, skrovlig röst, som av någon oförklarlig anledning tvang mig att komma ihåg hans alltuppslukande intresse, hans lidelse. Den nykomne var i vår kamratkrets den ende verklige seglaren.

Vi slogo oss alltså ned vid en smörgåsfrukost och medan vi fyllde våra brännvinsglas, infann sig solen. Ett omotståndigt sömnbegär grep mig.

— Bror fägnar oss med sin efterlängtade ankomst i ett sällsynt ögonblick, gäspade jag fram, skålande med seglaren. Solen går opp, märker bror det?

I nästa minut låg jag på en soffa, överlämnande mig åt en välsignad dvala, som då och då avbröts av fåfänga försök att vakna, alldenstund någonting ytterst maktpåliggande förestod. Men även dessa omvärldsintryck dunstade bort och jag förnam slutligen endast att man bar mig till min säng.

Vaknandets ögonblick blev ohyggligt. Jag omgavs av mörker. Jag kvävdes. Jag ville sätta mig upp men slog huvudet mot ett tak. Jag sträckte häftigt ut handen och stötte mot en vägg. Jag genomilades av likkistförnimmelser och gav till ett tjut.

Då strömmade ljus genom mörkret, jag kände att mitt viloläger gungade, örat förnam ett dovt sorl och bortom någon öppning, som plötsligt hade uppstått i det kvävande dunklet, varseblev jag seglarens anlete. Det var förvridet, jag greps av en ny skräck, men i nästa stund anade jag att det skrattade åt mig. Och otroligt snabbt upplöste sig mitt drömlika tillstånd. En duns, ett stänk, som glittrade till och skymde ansiktet, en ny upptäckt: himmel, vågor — jag befann mig i en kajuta och vaggades av havet!

Händelsernas utveckling hade efter mitt insomnande förlöpt på det mest naturliga och angenäma sätt. Seglaren tog ledningen. Han hade blivit purrad borta i jakthamnen av sångaren och latinaren och när han en gång drivit sömnen ur kroppen, ville han segla. Alltså satte han att börja med de två fridstörarne i morgonarbete på jakten, medan han själv tittade in hos min vän. I fortsättningen kommenderade han sin utmattade värd att fylla korgar och kappsäckar med en brokig utrustning, som hade räckt för en världshavsresa: oljekläder, böcker, segelskor, sydvästar, bröd, smör, ost, sill, brännvin, öl. Det blåste upp: sydväst! De två gastarna anlände och efter ett kort krigsråd vid smörgåsbordet stuvade man mig i en hängmatta och bar mig ombord.

Nu vilade jag på en toft i jaktens rymliga sittrum och lyssnade med ett halvt öra till de andras nojs, medan den salta blåsten fyllde mina lungor och de långa, djupa sjöarnas rytm böljade i min håg. Plötsligt bröts den av. Ett vågbärg tornade upp sig framför stäven och brast i skummande drivor och det fina stänket flög med

brisen akteröver, medan kuttern gjorde ett sätt för att i nästa ögonblick ånyo falla in i sitt mjuka glid. Samtidigt återtog havets rytm sitt herravälde över allt, som rörde sig, allt, som gav ljud från sig. Den levde i bruset, den fanns gömd i den blågröna vågens stigande och sjunkande, i mastens vaggning, i bommens lätta slirningar. Jag förnam den som en uppenbarelse av vattnets mystiska väsen och av rörelsen i min egen själ: stigande, fallande, stigande, fallande och till slut ett uppehåll: — någonting samlar sig, hopar sig, tornar upp sig och brister, medan ett dovt och mörkt brus förkunnar att ett skeende har nått sin fullbordan och ett nytt tar vid.

Jag betraktade seglaren. Hans klippbruna, håriga hand levde rorkultens liv, hans långa armar deltogo smidigt i skotens självklara rörelser, de gråa spjuverögonen i det fräkniga ansiktet överraskade mig med den spanande blickens rymdlika klarhet. De voro oavlåtligt närvarande i våra samtal men uppehöllo sig samtidigt vid synranden, bland seglen och hos de vandrande sjöarna. Seglaren föregrep havets händelser. Hans fem sinnen hade under det oavbrutna aktgivandet på elementens förändringar gått upp i något slags navigeringssinne. Han levde i rymd och skyar, bris och vågor, och hans nerver signalerade osvikligt varje rörelse i den arbetande kutterns invecklade organism.

Jag kröp upp i lovart. Latinaren bredde ut ett sjökort över toften, där jag legat, och räckte rorsmannen hans kompass. Deras förehavanden väckte min lust att få en överblick av vår kurs och jag gjorde den store seglaren en fråga.

— Det här begriper inte du, snäste han av. Det är matematik.

Brisen tätnade, sjön grovnade, vi bärgade toppen, men fortfarande behöll vår svällande segelskrud sin sköna bidevindlutning och löddriga vattendrivor bäddade in svallbordet i lä. Det var en lust att leva! Sångaren tog upp:

Munter bör en sjöman vara, glömma alla sorger lätt, glömma alla sorger lätt och i medgång som i fara bör han alltid tänka rätt.

Och alla fem rösterna föllo in i refrängen.

Men med ens blevo mina tankar borta i bruset. Ett molnflak skymde solskivan och det mörkblåa havet skiftade uppsyn och reste gråvita ryggar, som strimmades med ilsket grönt. I ett overkligt fjärran klang nu sångarens ensamma stämma:

En sjömans viv hans klara stjärna är. Vi se mot den, vartän det bär. En sjömans viv hans klara stjärna är, en sjömans viv hans stjärna är.

Fattad av en plötslig ingivelse, slank jag ut på fördäcket för att komma havet ändå närmare och vara med, när den vassa stäven gjorde sina skär genom vågornas ryggar. Då var det där, undret, drömskeppet, som klyver oceanerna i majestätisk flykt! Ingen föraning bådade dess ankomst och det strök fram så nära mig i sin väldighet och prakt att jag ryste till och kippade efter andan.

— En fullriggare, ropade någon röst akterut.

Fullriggaren! Hans stäv — en bärgväggs trotsiga stup! Hans däck — en skinande högslätt! De upptornade massorna av bugnande segel drivande över havet likt en svärm av små vita skyar, som mitt öga icke kan hålla i sär! Fullriggaren närmade sig; alla klutar spända i vinande låringsbris, kransar av skum kring stäven. Men jag kunde icke uppfatta hans fart. Han var för väldig. Han stod skenbart stilla framför mig.

— Titta på bogen! ropade min vän, som kom utklivande på fördäck.

Jag snappade upp skiftningen av en vitaktig färg mot skrovets mörka.

— Atlanten har märkt honom. Han är bränd med vågsalt.

I detsamma försvann synen akteröver, vi vände oss om och följde med blickarna den bortilande jätten, som nu liknade ett vaggande torn.

Under tiden hojtade seglaren vid rodret efter öl och sångarn drog skepparhistorier för latinarn. Han ömsade utseende allt efter stundens melodi; glättade och smalade av sitt ansikte och blev en melankolisk musikant, bredde ut det och förvandlade sig till en fryntlig ordensbroder, och med en sjöskumspipa mellan sina stora tänder och en eldröd hårtest flaggande över pannan liknade han just nu på pricken en irländsk matros. Jag slog mig ned i kajutan hos dessa lättingar, som gåvo en god dag i seglatsen och havet. Stunderna gungade fram i sävligt välbehag, tills det föll mig i hågen att jag under hela denna havsfärd icke hade kastat en enda blick bakåt på hemlandets blånande skärgårdslinje. Jag återvände till fördäcket, där min vän stod kvar vid masten, fattade hans kikare och granskade norra synranden. Landet var försvunnet. Havets bryn vaggade underligt för blicken, svartblått och strandlöst. Och för första gången föll det mig in att någonting betydelsefullt, som följt mig på resan, småningom lämnat sig efter och nu hade blivit borta i en ouppnåelig avlägsenhet. Men denna flyktiga tanke på det försvunna landet var intresselös och kall. Alla kvarlämnade värden föreföllo mig tomma. Ägde jag dem verkligen? Och i fall de tillhörde mig, voro de omistliga? Eftertanken gav icke dessa frågor en bestämd form, ty allt enskilt, som ingick i den orediga mångfalden: min hustru, mitt hem, min verksamhet, hade plånats ut ur mitt medvetande. Och i nästa sekund försvann även själva tanken på ett bakomliggande och jag greps av en sällsam lustkänsla, en maktförnimmelse, som drev mig att svänga runt på det lutande däcket och låta min blick beskriva hela den vida synrandscirkeln, som inneslöt vår ilande jakt. Ögat fann icke en enda punkt att dröja vid, men just därför förnam jag nu friheten som en mäktig rörelse i min själ. Aldrig förr hade jag fattat vad frihet var! Aldrig senare skulle vidd och ensamhet skänka mig en sådan jublande förnimmelse!

Men plötsligt grep jag mig själv på bar gärning. Den föregående kvällens upplevelser döko fram i erinringen och med en vidunderlig säkerhet fattade min instinkt deras dolda sammanhang med nuets frihetskänsla, som gav mig makten att döma mig lös från alla plikter, alla förbindelser, all mitt väsens bundenhet. Jag visste nu att där borta i det försvunna landet levde någon, som jag längtade till. Jag återsåg henne vid min sida i loggian inför havet, i trädgården under häggarna, i rektangeln av glada ansikten kring det blomprydda kvällsvardsbordet. Och hon svävade åter framför mig i vit skymning på en öde, ändlös gata.

Länge blev jag stående orörlig på samma plats med handen om staget; min vän bakom mig vid masten. Genom åren har jag bevarat minnet av våra gestalter, tecknande sig mot en havsblå bakgrund, vaggande av och an efter det slingrande kutterdäckets rörelser. Allt står för min blick klart, skarpt, outplånligt: havets färg och himlens, de spända seglen, den släpande logglinan, den bubblande kölvattensfåran. Jag ser sångarens och latinarens och den store seglarens artskilda anleten, alla spelande i munterhet, och min väns, höljt av en tunn dimma, som skapas av mitt eget sinnestillstånd och är urskiljbar endast för mig. I denna stund börjar bilden av honom, som troget har vandrat vid min sida, att blekas ut i min själ, avståndet mellan oss förlänges och vi lämna våra gemensamma års och ödens gräns bakom oss.

Vi sågo en främmande kust höja sig över vågorna och närma sig mer och mer. Vi landade, strövade omkring i en medeltidsfärgad stad, bestego ett mäktigt bärg, kikade i tuber bortåt norra synranden och upptäckte konturen av en kyrkkupol, som välvde sig över vår egen unga stads vita hamnkvarter på andra stranden av denna vik vi emfatiskt kallade för havet. Och vi vandrade i branta, slingrande gränder mellan lavlupna murar och tunga, medeltida patricierhus. De skiftade i grått och svart och ärggrönt, doftade mögel, utstrålade kyla. Begärligt söpo vi in denna främmande stämning, som egentligen bottnade i ett stort tungsinne men gjorde oss pojkaktigt uppspelta, eftersom den ingav oss en livlig föreställning om utland och

lät oss känna att vi voro stadda på äventyr. Vi upplevde en solnedgång på den flacka, sandiga, långgrunda kusten, vars raka streck tjusade oss tack vare den fullständiga frånvaron av likhet med vår egen kust, som är linjelös: bara ett skogigt, bärgigt myller av uddar, som ögat icke kan hålla i sär från skärgårdens öar. »Havet» var större här, landet på något sätt digrare och när skymningen föll, kände vi oss ändå mer äventyrslystna, men i avsaknad av ett mål för vår företagsamhet tillbragte vi kvällen vagabonderande från krog till krog. Under detta hitochditströvande överfölls jag plötsligt av samvetsförebråelser, som jag tystade ned genom att äntligen sända i väg ett lugnande telegram till min hustru.

Jag är ensam. För första gången ensam, sedan jag på lördagskvällen förlorade stryklodet ur sikte! Jag står på ett ångbåtsdäck, en rökvimpel ligger lång och orörlig bakom mig i stiltjen, havet vräker lättjefullt mot bogen. Föröver ragglar ett fyrskepp i dyningarna med mastens röda spjälballong i beställsam signaleringsverksamhet: »Se på mig, jag är fyrskeppet, ett territorium tar vid, ett land anmäler sin närvaro med bubblande lödder över den första undervattensgrynnan, som jag bevakar!»

Det är måndagsmorgon vid nietiden. Klockan tio bör jag sitta vid redaktionsbordet. Dessa tidsbegrepp upptaga mig, fyrskeppet bekräftar att ingenting kan klicka och jag slår fast det utan att ägna den röda varelsen någon närmare uppmärksamhet. Jag glider mot staden, ensam. Kamraterna har jag tappat efter mig i det främmande landet och för tillfället fullständigt glömt, men icke häller den förestående hemkomsten förmår att mana fram en tanke på någon av de människor, bland vilka jag dagligen rör mig. Mina förnimmelser äro blottade på allt personligt innehåll.

Det färglösa vanelivet trotsar varje försök till en beskrivning. Vilken oförgätlig syn för ett vaket öga: den vilda kustens, de karga klippornas, de stenbundna höjdernas stad, långsamt stigande ur havet! Men jag har ångat in här alltför många gånger och ser nu ingenting alls. Mellan de små, befästa skärens gröna vallar glider jag mot hamnen. En vit stadsbild av otroligt enkel skönhet dyker fram och smälter harmoniskt samman med sin bakgrund: det himmelssträvande templet, högtidligt bidande seklernas födelse och ändalykt i väldighet, jämvikt och ro. Men även denna anblick har jag mött för ofta och den är mig likgiltig. Äntligen står jag vid landgången. Det långsträckta, sköna hamntorget bjuder mig återigen sitt morgonvimmel av säljande och köpande människor, glada blommor och lustiga duvsvärmar, som oupphörligt äro stadda på flykt någonstans. Men jag beträder kajen utan att ha varsnat duvorna och stryker förbi blomsterkärror och blomsterstånd utan att se dem.

* * *

Samma dåsiga stiltje, som rådde på det dyningsrullande havet, omger mig fortfarande, när jag sitter i redaktionsrummet och låter strömmen av händelser rinna genom mitt medvetande. Inbördeskrig i Mexiko, jordbävning i Japan, cyklon på Java, järnvägsolycka i Italien, bombattentat i Ryssland, sträjker i England, lockout i Holland — sträjk — lockout — sträjk — likadant på alla kanter! I dag bryter vår nyligen stillade hamnarbetarsträjk återigen ut och lättar ledarskrivarens bekymmer — här i stan händer ju annars alldeles för litet om somrarna! Men jag lider aldrig brist på ämnen för mina mellanstick. Att börja med telefonintervjuar jag någon genomresande berömdhet, medan redaktionssekreteraren hallåar i rummet bredvid och ropar in till mig att min hustru ringer och frågar, om jag har återvänt. Jag ber honom hälsa så mycket och ostörd av denna flyktiga parentes, avslutar jag samtalet med mitt objekt. Med avringningen i öronen börjar jag på att författa. Telefonen pinglar åter, min högra hand skriver vidare, den vänstra griper luren, örat uppfångar en avlägsen kvinnoröst.

* * *

I samma stund föll mina vanehandlingars värld ihop, som en bubbla brister. Solen flödade in genom den öppna rutan, i parken utanför lyste kastanjernas blomstertorn som festliga eldar och staden sorlade som ett

hemlighetsfullt hav. Jag hade känt igen den fjärran stämman. Med ens blev den tydlig, sporde gäcksamt, vart min vän hade tagit vägen, utbredde sig över en massa likgiltiga saker och återvände till huvudfrågan. Jag betvivlar att jag gav något redigt svar. Men i stället utvecklade jag en sagolik uppfinningsrikedom för att av intet skapa det enda nödvändiga: en anledning att bedja henne om ett sammanträffande. Och jag lyckades till slut fabulera ihop en sådan. När vi ringt av, tänkte jag ingen annan klar tanke än att så och så många döda timmar återstodo att fördriva, innan jag fick möta henne.

Jag rafsade hop mitt dagsbidrag och gav mig ut i staden. Medan jag släntrade omkring på gatorna, flög i mitt huvud en tanke att jag borde gå hem. Insikten om företagets nödvändighet framkallade ingen olust. Det tycktes mig blott att den hemåtvandrande mannen icke var jag och hans vandrings mål icke ett hem utan ett tomrum han tillfälligt nödgades träda in i. Denna förnimmelse kvalde mig icke, eftersom den endast slog fast en avlägsen, yttre verklighet. Och tomrummet inom mig, min själs hemliga lyte, hade plånats ut ur mitt medvetande.

* * *

I en sådan sinnesstämning stegade jag upp för de branta trapporna i stryklodets innanmäte. Jag ringde på och min hustru öppnade dörren.

Hennes ansikte var förvandlat. De fula tinningarna hade blivit påträngsna och väckte en pinsam förnimmelse av osamhörighet mellan den breda pannan och det lilla huvudet. Ögonen hade bäddat sig in i köttet, och den gråa blicken — — nej! jag kan aldrig glömma hur dess uttryck i återseendets första stund avslöjade hennes enkla tankegångar, innan en tunn och skrikig röst bragte min olust att stegras till vedervilja.

— En kan se på dig att du har rumlat, for hon ut.

Min hustru sade allt emellanåt »en» i stället för »man». Det ena uttrycket var lika god svenska som det andra och hennes ideligen återkommande »en» hade hittills obetingat tilltalat mig. Men nu rev det lilla ordet upp mina nerver.

— Man ser, vad man har förstånd att se, svarade jag ilsket.

Hon ryckte till:

— Det behövs inte stort förstånd att märka vad hela stan har reda på. Ni är en visa i stan, ni! Så som ni super!

— Vi? Vilka vi?

— Du och din — vän.

För första gången hörde jag henne uttala ordet vän med en obildads simpla tonfall. Men denna nya inblick i hennes tankeverkstad ökade icke min misstämning. Tvärtom erfor jag en pervers tillfredsställelse. Jag tror att jag trots allt i hemkomstens ögonblick kände någon svag yttring av liv i mitt skendöda samvete och jag kunde möjligen ha tagit mitt förnuft till fånga och besinnat, vilken upprörande orätt jag gjorde min hustru. Men nu teg samvetet och jag kände dess tystnad som en lisa. Med sitt grova grepp om min vänskap, mitt själsliv, min för henne främmande värld, hjälpte hon mig att för detta vidriga nu glömma allt förgånget jag borde ha kommit ihåg.

Jag tog av min studentmössa och förflyttade mig till spegeln. Det lilla ärret vid högra tinningen, som efter genomvakade nätter gör sig påmint med en svag rodnad, stod knappast att upptäcka. Mina anletsdrag voro

icke en rumlares. Jag är alltid blek och blir aldrig helt och hållet av med de mörka ringarna under ögonen, men just nu voro de i det närmaste försvunna. Mitt långlagda, svenska ansikte var öppet, min blåaktiga blick klar och dristig. Jag hade blivit en smula solbränd på havet; det bibragte mina drag ett välbehövligt tillskott av friskhet och min ljusa mustasch gav mig en anstrykning av käckhet. Kort: jag uppvisade just nu ett högst vanligt utseende, som ögonblickligen gav till känna min nationalitet, min bildningsnivå och min ålder, men ingenting mer.

Jag sade avledande:

— Vill du på allvar påstå att jag ser utviftad ut?

— Ja.

— Det är inte sant.

— Jo.

— Nej.

— Jag märker det.

— Verkligen!

— Vad andra ser, vet inte jag.

Hennes röst var gäll — vidrig som ett tärnskri.

Jag gick tillbaka till ingångsdörren och undersökte brevlådan. Rösten gick på:

— Du kan åtminstone gå någorlunda — —

— Va sa du? avbröt jag.

— Någorlunda vanligt.

— Jag rör mig alldeles vanligt, för fan. Du tycker dig se, vad det behagar dig att se, för att din lilla hjärna envist håller fast inbillningen att jag har druckit i ett kör, sen jag gick hemifrån i förgår.

Hon överhörde mina otidigheter och fortfor att mangla sin grundlösa iakttagelse att min gång över tamburgolvet var »någorlunda» vanlig:

— Det får vara detsamma för mig, bara du kan visa dig för folk utan att en behöver skämmas.

Jag gjorde en förvånad min.

— Ja, jag har främmande.

— Förträffligt, sade jag. Trevligt att höra att du inte sitter ensam och surar.

Jag öppnade salongsdörren och vädrade i samma ögonblick en doft av snusk, matos och pigparfym. Det var för sent att vända om. Jag fick taga mot en skickelse, som länge hade bidat mig, men som jag icke förutsett.

Under min bortavaro hade kramhandlarfrun i stryklodets bottenvåning satt sig i rörelse, stigit till väders och gjort en omsorgsfullt förberedd framstöt för att erövra en ny, fin umgängesvän. Där fanns visserligen många tamburklockor att ringa på, förrän min dörr med visitkortet visade sig högst uppe under trapptaket. Men de

andra dörrarna buro namnskyltar, ledde in till borgerskapet — inga storborgare, gunås, men häller ingen så liten som frun i kramboden. Och följande en självklar strategisk regel, valde den angreppslystna dörren med visitkortet, bakom vilken minsta motståndet var att vänta. I samma stund jag på lördagskvällen trädde ut ur stryklodet, brast stormen löst. På söndagen stod det avgörande slaget: den första kaffebjudningen med min hustru som gäst gick av stapeln nere i bottenvåningen. Och i dag blöttes den blommiga blusen med en kopp kaffe i vindsvåningen.

Jag misstyckte icke min hustrus förehavanden. Men jag bekänner att jag förlorade jämvikten. Och i en blink fick jag klart för mig, vad slags mänskor den stad var befolkad med, där jag blivit en visa för mina utsvävningars skull.

Emellertid, jag hade trätt in i salongen och någonting måste sägas. Ett älskvärt välkommen undslapp mig. Kramhandlarfrun hade stigit upp; jag bugade mig och tryckte ett fuktigt köttstycke i min hand.

Nu kunde jag betrakta henne. Hennes omfång tvang mig att tänka på en världsdel, en fyllig kontinent, ett Sydamerika. Hennes ansikte var en godmodig fullmånes — i första ögonkastet det dummaste människoanlete jag vet mig ha mött. Men i nästa stund tittade ett par stickiga, listiga, uthålliga, brungula kattögon ut ur det vitgula köttet, mina spända nerver sveko mig, jag tappade ordens sammanhang, medan min stackars blick snuddade vid den blommiga blusen, som stramade i ärmarna. Kramhandlarfrun tog det som en granskning och höll ett lovtal över min hustrus skicklighet.

Jag gick. Men i dörren vände jag mig hastigt om. Då upplevde jag någonting. Det dumma ansiktet log; icke alls elakt utan godmodigt, överseende och belevat. Jag såg på min hustru, medan jag styrde mot bokskåpet för att gripa första bästa volym, och jag tyckte att ett urskuldande leende spelade kring hennes mungipor. Det kan ha varit en inbillning, men någotslags samförståndsstämning låg i luften — det tog jag icke fel på. Och medan jag i matsalen tankspridd bläddrade i vårt Gulliverpraktband, bland vars bilder den skämtsamma slumpen lät mig finna en dubbelgångare till mastodonthonan med kattögonen, som gästade oss, kände jag att ett fysiskt illamående höll på att gripa mig. Doften i salongen hade följt mig på min flykt.

Jag skall vid gud vädra ut henne, tänkte jag. Men blir det sedan lättare att andas? Någonting stannar kvar, något, som icke kan avlägsnas, som måste finnas för att min hustru har behov av det.

I sanning, jag träder icke in i ett tomrum, när jag som en främling återvänder till mitt hem! Det finns inga sådana tomrum till. Min själs atmosvär har strömmat ut ur denna våning, men i samma stund har min hustrus flutit in.

Jag kan icke göra klar för mig hennes själslighet och den kanske icke alls är hennes i samma mening, som min är min, utan hennes faders, hennes döda moders, hennes små systrars, hennes likars, hela stora massans och — fruns från kramboden. Men vad den än må bestå av, så är den en verklighet och äter sig fast i detta hem, som jag har utrymt.

Jag dröjde för länge borta. Jag hann med mycket, jag! Hon kände av det på något vis. Hon var icke olycklig, när jag gick. Hon blev det för att jag övergav henne. Därför var hon stygg i synen och tog mot mig med skrikiga förebråelser, då jag äntligen kom.

Min kärlek hade hållit hennes tycken och böjelser bundna och hon hade funnit sig i det. Men i samma ögonblick hon kände att jag släppte greppet, blev hon sig själv igen: den hon alltid varit, den jag aldrig känt men gått och letat efter med den fantasifångne särlingens eviga fråga till gruppmänniskan: vem är du?

Hon hade väntat på mig med ängslan i hjärtat. Hon hade anat den innersta orsaken till mitt försvinnande. Hon hade tröttnat och kastat sig i armarna på den första av hennes egen grupp, som kom i hennes väg. Vad

hennes handling till slut innebar, fattade hon icke själv. Men jag begrep det. Jag insåg att detta ödesdigra skeende skulle fortgå i kraft av sin nödvändighet och samma händelse upprepas i andra gestaltningar. Och jag ägde varken makt eller rätt att hindra det.

Jag förstod allt. Men mitt samvete låg i dödsdvala och dess röst anklagade mig icke. Ingen ovilja mot min hustru men häller ingen samförståndskänsla levde inom mig, när jag efter gästens avtåg såg henne gå omkring i våningen och öppna fönster. Hon gjorde mig inga frågor om mina upplevelser och jag gav henne ingen skildring av min seglats över havet.

Vi undveko varandra. Och när mötesstunden äntligen nalkades, sade jag ett hastigt farväl, grep min studentmössa och min käpp och vandrade ut i den gröna sommaren.

EN TILLFLYKT

LÅNGT, LÅNGT BAKOM MIG LIGGA DESSA sommardagar — ett och ett halvt år, när jag tänker efter. Och ändå lever jag fortfarande inom deras ljuskrets.

Jag har upplevat det sällsammaste av under — en gränslös, solfylld lycka.

Som Peter Schlemihl gjorde sig fri från sin skugga, avlägsnade jag ur min närhet min känslas blodlösa följeslagare, reflexionen. Jag upphörde att anstränga mig att fatta, och se: det vart mig beskärt att äga det ofattliga! Den arme vagabonden i Chamissos berättelse blev världens olyckligaste människa, ty med skuggan slungade han ett oförytterligt gott: sin fattigdoms sorglöshet och gav sig att löpa efter maktens och guldets gyckelbilder i stället för att nöjas med drömmarnas Fata Morgana, som skänkt hans glada vagantsjäl dess enda verkliga rikedom. Jag vill icke säga att jag blev hans yttersta motsats: den lyckligaste. Lyckans begrepp kan icke kompareras. Jag upplevde kort och gott min lycka.

Jag frågade mig icke vem hon var. Att hon fanns till, var mig nog. Och jag gav en god dag i mitt barnsliga livsprogram, min högmodiga krigsförklaring till fäderna. Det jag, som ville förverkliga sig och ordna sitt kaos till ett kosmos, var ju till slut bara ett jäsande blod och dess enda åtrå var kvinnan. Mina lidelsefulla förkunnelser blottade sig som den erotiska driftens barocka förklädnader, den stormande livskraftens bedrägliga uppenbarelseformer, när hon tog sig för att härja på områden, där hon ingenting kunde skapa. Omsider började jag att fatta det: en ynglings intellektuella kraftutbrott förlorar sig alltid i ett abrakadabra av fraser och det enda egenartade han har att ge ligger gömt i tonen, som lånar sin klang av ett erotiskt patos.

Min ungdom inträdde i sin sommarmånad. Jag erfor icke mer något behov att förverkliga mig själv i tankar och ord. Handlingen miste sin glans; att fylla mitt väsens bestämmelse betydde numera icke en handling utan ett tillstånd. Min lycka var densamma som örternas och trädens, när de slå ut i blom.

Ett och ett halvt år ha förflutit, sedan jag genomlevde dessa junidagar, som avgjorde mitt öde. Mitt äktenskap är upplöst — jag är fri. Ensam bebor jag nu en liten tvårumslägenhet i ett gammalt, lugnt trähus.

Omkring mig härskar den dystra senhösten. Rägnet piskar min bostad och gjuter sig i strida flöden över rutorna. När skuren håller upp, komma de sista gula löven dansande. De ha lossnat från granngårdens lindar, som jag icke kan se, och ila förbi och äro borta. Jag sitter och skriver i mitt arbetsrum vid kortväggens enda fönster, som vetter mot en mycket bred gränd, en brandgata. Framför mig har jag en vägg av ett likadant envåningshus jag själv bebor; den är brun och försedd med blindfönster. Men till vänster kan min blick i grändens mynning fånga en skymt av den verkliga gatan, en öppna, i vilken de förbigående dyka fram för att i nästa ögonblick åter försvinna. Blåsten viner, rägnet gråter, i ugnen brinner sur ved med gula, knastrande lågor och vintermånadens stämning tränger in till mig lika oavvisligt som till varje annan

människa, som icke har någon att språka med, när det tungsinta, gråa ljuset utifrån blandar sig med brasans bjärtgula.

Jag har intalat mig själv att jag bannlyst reflexionen och att jag icke frågat mig, vem hon är. Men i sådana ensamma stunder som denna kretsa mina tankar omedvetet spörjande kring henne, förtroenden hon givit mig vakna i minnets gömslen och hennes liv, innan hon och jag möttes, skymtar i min föreställning som ett festligt äventyr med ett förtrollande skimmer över. Kanhända ser jag det så för att tanken på henne förleder mig att låta blicken glida ut över den fjärran, vida världen och livets lockande brokighet i de stora städerna och länderna, där hon har rört sig, men dit jag själv förgäves längtat att få komma. Och för att det vågsamma och överdådigt tilltagsna i hennes tusen nycker och påhitt skänker hennes livs alla händelser en glans av äventyrlighet. Och för glädjens skull, den yra, smittande glädjens, som strålar ut ur allt hon förehar.

Ja, hon är glittrande glad, men djupare skådat präglas hennes väsen av en okuvlig egenvilja och en överkänslig stolthet. Även hon har levat på krigsfot med den förtryckande makt jag engång i tiden kallade »fäderna» och sin väg till friheten har hon banat genom hinder, som jag med mitt vekare kynne under enahanda förutsättningar aldrig hade mäktat bryta ned. När jag minns mitt föräldrahem på kullen vid ån, glida tankarna ofta vidare till hennes: en almomramad, vit gård ute på slätten. Det åldriga herresätet är en värld för sig, en sällsam kvarleva av ett bortdöende, patriarkaliskt storgodsägarsamhälle. Hennes stränge fader är den siste jorddrotten, alla kategoriska pliktkravs och all stelnad traditionsbundenhets inkarnation, en stram gestalt, ett orörligt, smalt, kallt ansikte, vars uttryck ger till känna att det betraktar varje ting och företeelse från ovan. Han inställer sig nu återigen i mitt medvetande sådan han tog sig ut en kulen vinterdag hemma hos oss i prästgården, då han språkade med min fader och under ett uppehåll i samtalet såg på mig med sina stålgråa, kupiga ögon utan att fördenskull bevärdiga mig med en levande blick. Det är mycket länge sen. Jag var ett barn då för tiden. Men jag kommer ihåg det till avsky gränsande obehag jag den gången kände. Intrycket hänger envist kvar i själen, fastän tidsavståndet numera gör dragen otydliga och min forna motvilja har förvandlats till en allmän, svävande olustkänsla inför det väsensfrämmande.

Denna minnets synbild av hennes fader kommer mig i tankarna, när jag erinrar mig hennes själs stridbara trotsighet, och jag förstår vilken modig kvinna hon är, eftersom hon har kämpat sig fram till självbestämningsrätt och frihet. Fast jag själv aldrig utstått samma blinda förtryck av en faderlig härskarvilja, som hon har lidit, förnimmer jag likafullt någon ofrånkomlig samstämmighet mellan hennes och mina upplevelser under vår smärtsamma strävan till lösgörelse ur föräldramyndighetens bojor. Ja, alla mina jämnårigas självbefrielseförsök bära samma signatur. Med eller utan krigsförklaringar, i kamp med hårda fäder eller veka, oförstående eller halvt förstående — det kvittar! De tusentals episoderna bli till slut betydelselösa variationer av ett enda, stort tema.

Åren svinna hän, vår utveckling rör sig framåt med stormsteg och det skedet i vårt liv blir ett blekt minne. Våra föräldrars forna anletsdrag undergå en långsam förvandling i vårt medvetande. Allvarsrynkorna, grämelserynkorna, vredesrynkorna slätas ut i dessa ansikten vi numera skåda i ett tidsavstånd, som synes oss ofattligt långt. Men våra egna drag skärpas. När jag ser mig i spegeln, upptäcker jag den första rynkans skuggning på min panna, och om jag ler, formar det sig två fina bågar i huden mellan mungiporna och näsroten. Jag iakttar dem. De finnas. Men när de ha uppkommit, vet jag icke.

Timme efter timme glider från mig. Med träget arbete fördriver jag novembereftermiddagen, gömd i min stilla tillflykt, och oaktat min pennas flit känner jag mig till mods som en sorglös och lycklig lätting. Det föresvävar mig att hon snart skall vara här. Jag vet ju att hon har rest till landet för att besöka sin fader, men fast jag icke kan beräkna tidpunkten för hennes återkomst, väntar jag i dag oavlåtligt att hennes snabba, hurtiga ringning på tamburklockan skall göra en ände på min ensamhet.

Och vad innebär till slut mitt ensamhetsbegrepp? I verkligheten har jag henne i min närhet även i de

tillstånd jag ger ensamhetens namn. Jag är icke medveten om att jag dagligen blir stött och ältad i en mörk, drypande människoröra på slaskiga gator. Vår sommars gröna stigar öppna sig framför mig och sluta sig bakom mig; varm, tyst, hemlighetsfull grönska omringar mig. Jag vandrar, där vi ha vandrat, och vilar på våra viloställen. Vi hittade i somras en vrå i ett susande skogsdjup, som blev vårt hem. Jag lever där. Jag smeker gräsen, som dofta, och löven, som glimma, och lägger mig ned på marken hos henne. Jag kan lyssna till slagen av hennes hjärta, när jag vill; ingenting är förbi, ingenting är avslutat. Hon är borta i denna stund, men mina sinnen förnimma hennes skönhet och mitt blods rytm håller vår kärleks första uppfyllelseögonblick fånget, bevarat och omvandlat i ett lyckomedvetande, som ingen fientlig skickelse skall kunna beröva mig.

Det skymde mer och mer. Jag såg till sist endast skymtar av orden på papperet men gitte icke tända ljus. Brasans glöd falnade, men jag kom mig icke för att stänga spjällen. Jag bara väntade. Slutligen gick jag till fönstret och tittade ut. I gråndens öppning åt gatan hade en lykta tänts, människor rörde sig i det vita skenet, döko fram och försvunno med steg som tövade, steg, som höllo en måttfull takt, och steg som skyndade. Jag bidade steg, som svävade, och en nick mot min skumma ruta.

Men min glättiga förhoppning sveks. Gatan blev tom. Människoströmmen hade plötsligt sinat ut och jag var överlämnad åt beskådandet av denna stora, vita, blomlika lykta och under henne en rägnglänsande gångbana och en spökaktigt gul lövdriva, som klibbat sig fast i grändmynningen.

En gubbe med en skottkärra klampade in i ljusringen och begynte skyffla löv. Medan jag iakttog hans stela rörelser, blev lyktskenet isande skarpt. Och nu varsnade jag hans gamla ansikte, som beströk mitt fönster med blicken.

Oavvänt höll jag gatbilden under ögonen. Men min uppmärksamhet slappades, de dagdrivande tankarna, som föregrepo lätta fötters glada steg under lyktan, blevo plötsligt borta på sin färd och när jag härnäst fattade vad som skedde, hade gubben med skottkärran försvunnit och en orörlig, framåtböjd, tunn kvinnogestalt intagit hans plats. Jag ryckte till. Det var min hustru jag såg! Även hennes ansikte var vänt mot min vägg och jag kände att även hon granskade min ruta.

Mitt arbetsrum var skumt och alltså oåtkomligt för en blick från gatan. Jag var icke hemma. Jag var osynlig. Men likafullt dröjde hon kvar under lyktan i samma framåtböjda ställning och jag erfor ett isande intryck att ansiktet var statt på spaning efter mig och skulle upptäcka mig.

Mellan oss två hade alla förbindelser brutits. Att hon ägde vetskap om min bostad var icke troligt. Att hon ville mig något skulle jag vid ett lugnt eftersinnande ha funnit ändå mer osannolikt. Men jag tappade jämvikten. Hennes plötsliga framträdande grep mig som åsynen av en död och hennes kvardröjande under ett antal sekunder, som min fantasi tiodubblade, pressade mig, anklagade mig med otaliga gånger granskade och gendrivna tillvitelser, förföljde mig med någon oklar beskyllning för något obestämbart brott. Hon dök icke fram ur dunklet som en stackars övergiven människa, vars tillvaro jag förnam som ett sting i mitt samvete, utan som ett varsel och ett hot. Besinningslöst uppgav jag min passiva hållning och i stället för att avvakta det besök jag ansåg förestå, rusade jag ut på gatan. Men ingen stod under lyktan, ingen uppehöll sig i gränden. Jag vände mig om och varseblev henne nu, långsamt skridande utefter gångbanan. Hon hade alltså glidit förbi min ytterdörr något ögonblick innan jag kom utlöpande, men min eftertanke väcktes icke ens av detta avgörande faktum, jag sprang fatt henne och tilltalade henne med några förvirrade ord.

Hon stannade. Hon bar två fyllda paketkassar i händerna och därför var gestalten ändå mer framåtböjd än vanligt. Förvånad betraktade hon mig; hennes lilla, infrusna anlete röjde ingen smärta eller bitterhet, men hon svarade icke ett ord utan skakade bara på huvudet lik en, som ingenting alls har förstått, och vände mig ryggen och gick.

Vilken underlig lag råder i ett själsliv, vars ingivelser oupphörligt motsäga varandra och vars rörelser underhålla ett evigt envig mellan motsatta viljeyttringar? Jag företog denna galna handling för att värja mig. Den var ett onödigt, blint slag i mörkret, eftersom där ute ingen angripare stod att upptäcka, men om den trots allt behövdes som dämpare på en upphetsad inbillningskraft, hade jag nu lättad bort återvända till mitt arbetsrum och tända mina lampor. I stället blev jag sittande i halvmörker — besviken. Inbillningen att det döda stigit upp ur sin grav hade torterat mig, men så snart jag fann det dött och utplånat ur tillvaron, greps jag av ett saknadsmättat svårmod. Det hjälpte mig icke alls att jag slog fast mitt oryggliga beslut att icke grubbla över sammanhangen och att jag sade mig att en självbetraktelse i detta fall ingenting tjänte till, eftersom jag ändå icke förmådde blicka in i det kommande och fatta varslet.

Någon varselartad innebörd ägde detta stumma återseende! Hon ville mig intet. Men jag kränkte hennes ensamhets fred och blev ömkligt bortmotad. Och det skall jag kanske en gång få lov att minnas, när jag själv börjar att lära känna ensamheten.

Om och om övervägde jag mitt uppträdande. Under trycket av detta stora vemod tycktes det mig så betydelsefullt i all sin meningslöshet. Jag kunde ännu höra min egen stämma där ute i den dunkla hösten på den mänskotomma gatan. Den förföljde mig. Min hustrus infrusna anlete förföljde mig. Och åter kvalde mig den av verkligheten vederlagda instinktförnimmelsen av en smygande, lurande fara. Och eftersom det oslippliga hotet självklart föddes ur mina egna gärningar, iklädde det sig återigen min förskjutna hustrus gestalt.

Novembereftermiddagen led mot afton, rymden var tung av rägnande skymning, som tryckte mot rutorna, rummets gula lampljus låg sjukt över alla föremål och jag satt rådlös i min övergivenhet och väntade att någonting skulle hända. Plötsligt spratt jag till. Någon infann sig: en gäll, ändlöst lång ringning drev mig upp ur stolen och ut i den mörka tamburen. »Vi har ingenting att säga varann», tänkte jag, »men du måste komma, du har varit på väg många månader, som voro dagar för mig och år för dig, och någon gång måste du ju hinna fram.»

Jag trevade efter nyckeln och tänkte: »Jag har själv inbjudit dig, eftersom jag har tilltalat dig. Din stolthet förbjöd dig att svara. Men du ångrade dig och nu kommer du.»

I nästa stund slogos armar kring min hals och läppar trycktes mot mina.

I nästa stund hade en brusande flod slungat mig upp igen på samma strand, från vilken ebben sugit mig bort mot djupen. Jag var utmattad av sinnesrörelse. Det skulle genast ha märkts på min fåordighet och bortkommenhet, om icke hon, som anlände, hade fyllt mina rum med sommargranna flodvågors glada vimmel.

Jag grips av en obetvinglig skygghet, var gång jag fattar pennan för att med ordens hjälp göra hennes bild åskådlig för mig själv. Massor av ark har jag fyllt med fubbliga försök och sedan tänt mina brasor med dem. Och allt jag nu åter klottrar ned upplöser sig likaså i ett mischmasch eller det blir stående på papperet som ett löjligt vittnesbörd om ordens hjälplöshet.

Hon är mitt livs sommar. Sommaren är icke den brokiga ängen, den högblåa himlen, de sjungande syrsorna och den doftande klövern. Han är vällusten i allt detta och ljuset, som bor i tingens inre och strålar i det stilla men ebbar undan och svinner i dolda källor, när jag hastar att gripa det med mina ord. Solljusets väsen kan jag fatta i en formel, men med vilka medel skall jag levandegöra detta andra ljus för min vakna och åskådningslystna tanke?

Jag tror mig plötsligt snappa upp hennes skönhets hemlighet, liksom jag fångar en eldfluga i handen. Men i samma stund jag vill blotta mitt fynd förvandlar det sig i intetsägande enskildheter: en vrists smäckerhet, en

midjas smärthet, en ryggs slankhet, en kinds mjukhet, en vacker pannas välvning. Ögat framhärdar i sin dårskap att försöka upptäcka det oupptäckliga och orden, som skynda till, treva åter drumligt efter det onåbara. Men jag fattar till sist att de icke på något begripligt sätt kunna tolka linjernas mysterium. De upplösa endast den skönaste och gåtfullaste av världar, som den skapande naturen har lekt ihop av höfternas svängda linjer, magens cirkel, bröstens klot, anletets ellips; den helaste av helheter, som är till i sina delars harmoni.

Måttens fulländning, som till slut blir det hela, dyrkar jag inför denna kvinnogestalt, vars skönhet meddelar sig i varje höjning och sänkning av hennes armar och varje glidning av hennes händer och oefterhärmlig talar i hennes fötters rörelser. De lätta stegen vagga icke, skrida icke; deras spänstighet är den svävande rytmens, som har gjort sig fri från alla reglers fjättrar.

Jag har släckt lamporna och tänt takkronans sju lågor. Vi stå under den glimmande kransen och våra anleten spegla sig i varandra. Vad ser hon i mitt? Ett spår av trötthet? Eller en skymt av ett tungsinne, som nu får lov att släppa sitt tag? Hon vet att det hör hop med mig, fast hennes kärlek har hållit det undertryckt. Och jag tror hon älskar min melankoli och allt, som är mitt, men däri tar jag fel. Hon betraktar leende mitt anletes bild för att den ger henne inseglet på min kärlek och denna kärlek är en borgen för den besittning hon äger i mig. Hennes väsen styrs av en allt behärskande drift att underlägga sig livet — kuvat i barndomen, misshandlat i den tidiga ungdomen, har det tagit ut sin rätt och hänsynslöst hävdat sig mot varje tillbakahållande makt. Hennes frihetsvilja har utvecklat sig i instinktens säkra grepp om lyckomöjligheterna, sådana hennes fem sunda sinnen fatta dem. Hon är en hel varelse. Och även jag tror mig vara hel, så länge våra anleten spegla sig i varandra.

Jag har nått denna höjd av lycka för att jag, varnad av det förflutna, kämpat mig fram till beslutet att icke fråga mig, vem hon är. Men hon har aldrig erfarit något behov att spörja, vem jag är. Och det inser jag icke. Hon skulle kunna le såsom nu och samma obeskrivliga skimmer skulle gjuta sig över hennes drag, i fall ett annat anletes spegling i hennes skänkte hennes sinnen vissheten om deras längtans tillfredsställelse. Men det anar jag icke.

Gång på gång fångade min blick bilden av det kära anletet. Ljuset från takkronan lockade fram en varm skiftning i blusens mossgröna siden och ökade hårets svaga glans av guld och tindrade i hennes stora, öppna, djupgrå ögon. Slutligen gav jag henne fri och lät henne tala ut. Hon svepte mig i ett muntert sorl. Hon virade in mig i sina upplevelser. Resa, vistelse hos fadren, visiter, dräkter, händelser som inträffat, händelser som skolat inträffa, åkturer, ritter, väglag, rägn, lövfall, höstafton, mörker, storm, höstmorgon, solsken, den sista astern — — det sjöng som bäckar i mina öron, mångtonigt, entonigt. Men djupt inne i sorlet vaknade någon, som icke ville vakna, men måste. Samma jag i jaget, som nyligen hade upplevat ett återseende med det förflutna och dvalts i en beklämmande ensamhet — vaknade. Och utan att vilja någonting bestämt, sporde jag:

— Säg, varför ringde du på ett nytt sätt, när du kom?

Hon såg undrande på mig. Jag fortfor:

— Det var obehagligt. Jag trodde det infann sig någon obehörig.

Hon svarade:

— Jag vet inte alls av, hur jag ringde.

Jag:

— Vet du inte det? Du har ju din ringning och den har jag vant mig vid.

Hon:

— Ja, men jag var tankspridd den här gången.

Jag:

— Säg, vad tänkte du på?

Hon:

— Det kan jag verkligen inte komma ihåg.

Jag:

— Tänk efter!

Hon:

— Äsch! Du är odräglig.

Hon kastade sig in i fädernegårdens angelägenheter, som min barnsliga fråga hade ryckt henne loss ifrån, och jag gav tappt. Men jag var vaken nu, tungsinnet kvalde mig åter och jag tyckte mig spåra en skymt av oro som en lätt skuggning över hennes anlete i det ögonblick hon överraskade mig med att bryta upp. Hon hade stulit sig till detta besök, kastade hon fram, och hennes fader, som följt med in till staden, väntade henne på sitt hotell. Jag ville naturligtvis ledsaga henne, men hon sprang från mig.

Jag gick emellertid ut på gatan och svängde om hörnet, säker att i samma stund få se henne skymta i lyktljuset. Men jag blev gäckad.

Det, som nu hände mig, skall aldrig kunna förklaras. Oron i själens djup bredde ut sig, började att darra i mina nerver och växa till ångest. Den bemäktigade sig allt jag kom i beröring med: tingen, företeelserna, lyktornas trista sken, de vissna lövens rassel, hästhovarnas klapper, röster, tonfall, som uppfångades av örat. Allt jagade mig, piskade mig framåt — mot vad?

Att spionera ut hennes vägar?

Nej! De näraliggande antagandena att hon icke gått, dit hon uppgav sig tvungen att skynda, och att oron i hennes anlete var en reflex av någon upplevelse, som hon hemlighöll för mig, hade självklart kunnat föda en misstanke. Men något sådant motiv styrde icke mina handlingar. Spanande, sökande, skyndade jag framåt och en flyktig undran, om hon verkligen hade fört mig bakom ljuset, sköts undan som en ovidkommande och intresselös fråga. Mitt tillstånd uppvisade inga rimliga sammanhang mellan orsaker och verkningar. Jag jagade efter henne, men bakom mig i det osynliga drev någon på, jagande mig. Var det det att jag flydde för tankar, som legat på lur och bidat att hon skulle gå för att ånyo taga mig i besittning? Och att jag envisades att få fatt på henne för att ingen mer än hon mäktade hjälpa mig att fördriva dem? Nej! Jag kände att den förklaringsgrunden var otillräcklig.

Hon hade icke besökt hotellet. Jag tror jag förnam en aning av smärta i bröstet det ögonblick jag slog fast det. Men denna slutliga visshet att hon ljugit för mig inställde sig i mitt medvetande som ett fjärranliggande orosmotiv och hade icke mäktat att driva mig ut på en ny vandring genom halva staden för att till sist bli stående framför hennes bostad och betrakta några mörka fönster.

Trevåningshuset, i vars översta lägenhet hon bodde, låg vid ett kvadratiskt torg, trädprytt utefter sidorna men sällsamt dystert i höstkvällens lyktsken. Jag beslöt mig för att vänta under de väldiga lindarna, som på

sommaren hade vävt hop sina kronor till en grön sky över våra huvuden. Torget var öde, gatorna tomma runtomkring; den blötta spjälsoffan mellan träden tedde sig i sin ensamhet som ett kvarglömt bohag i ett övergivet rum. Jag satte mig. Rägnet hade upphört. Vita stjärnor blinkade mellan svarta moln och en vinteraning låg i luften. Från de halvnakna grenvalven lösgjorde kölden blad efter blad, de föllo, föllo oupphörligt på gångarna, på bänken, på mig. Medan mitt öga höll vakt, hörde jag steg, som närmade sig bakifrån, men kom mig icke för att vända på huvudet. En kall vindstöt bragte mig att huttra, de vissna, våta bladen singlade ned i täta svärmar och min hand, som vilade på ryggstödet, kände beröringen av ett löv som ett obehagligt, kyligt klibb. Men jag gitte icke röra handen. Lövet fick ligga kvar på den.

Varelsen, som hade hållit till någonstädes i min närhet, uppenbarade sig med ens framför mig: en krokig gubbe med en skottkärra. Jag ryckte till och bytte ställning. Och sporde ofrivilligt:

— Vad går ni omkring för så här dags?

Han hade stannat. Han hörde nog, men svarade icke utan grep sin skyffel och började skovla löv i kärran.

Ett synminne vaknade. Den klumpigt arbetande åldringen var lika dödingsaktig som hans föregångare i lyktskenet på min egen gata! Jag halvskrek:

— Gå hem, min gubbe lille, det är sent. Och tag en räfsa nästa gång, så löven blir ordentligt bärgade. Med den där skyffeln blir det bara fuskverk av.

Han satte sig i rörelse och strök förbi, skjutande kärran framför sig.

Jag steg upp. Skrek:

— Hör han inte?

Han stannade, betraktade mig, nickade med ett intetsägande, dött ansikte och gick vidare.

Några steg från min viloplats gjorde han halt och fortfor med sitt jobb. Jag gitte icke följa honom med blicken men hörde honom långsamt runda torghörnet och återigen stanna. Och inom mig vaknade en beklämmande ångest, en oro under oron, som icke hade någon grund i min väntan på en, som snart måste komma, eftersom det snart blev natt. Jag hade tappat alla hållpunkter i det närvarande och visste intet mer om anledningen till att jag frös mig fördärvad på den förbannade spjälsoffan, när hon slutligen infann sig.

— Har du väntat länge?

— Nej.

— Fryser du?

— Nej.

Hon satte sig. Jag fick ingenting sagt. För första gången besvärade en tryckande tystnad vår samvaro. Till slut föll det mig in att yttra:

— Du hade så mycket att berätta om ditt hem att jag inte kom mig för att fråga efter nyheter från mitt.

Hon teg. Jag föregrep svaret och tillade:

— Där har väl ingenting alls hänt — som vanligt.

Hon teg fortfarande. Varför?

— Jag har inte på länge havt brev, fick jag sagt.

I detsamma var det över mig: aning, fruktan, smärta.

Hon sade:

— Din far är sjuk.

Jag reste mig. I stället för att fråga ut henne började jag vandra av och an, lik en, som har tappat bort sig i gränslös förtvivlan.

Hon fortsatte:

— Jag glömde att tala om det. Men det är visst ingenting oroande.

Jag var alldeles ifrån mig.

— Nej, det är inte alls oroande, hörde jag henne upprepa gång på gång.

En ond tanke sköt upp i min hjärna. Och fast hon fortfor att trösta mig med goda ord och smekningar, gjorde den sig betydelsefull och ville ut. Jag sade vasst:

— Dig oroar det i vart fall inte alls.

— Var inte elak! bad hon ödmjukt. Förlåt mig! Jag vet inte hur det kom sig att jag glömde en så allvarlig sak.

— Jag ska aldrig glömma att du kunde glömma det, fick hon till svar.

På det sättet plågade jag oss båda. Att jag själv sällan ägnade min fader någon tanke, föll mig icke in att komma ihåg. Flyktigt och liknöjt hade jag erinrat mig det avlägsna hemmet, medan hon pratade mina öron fulla med nyheter från socknen, men vid den omständigheten fäste jag nu inget avseende. Jag fortfor att upprepa min meningslösa förebråelse och hon fann sig undergivet i denna stora orättvisa.

Jag borde ha gått till doms med mig själv och frågat mig, vilken grund och mening mina ångestfulla förnimmelser ytterst kunde äga. Skenbart låg ett sammanhang nära till, eftersom underrättelsen att min fader var sjuk löste ut tanken att jag engång skulle mista honom och denna föreställning lade hela min tillvaro under sitt välde. Otaliga människor ha erfarit detsamma. Mellan denne fader och denne son hade dessutom vägen med åren tänjts ut i det ändlösa och dödstanken manade fram en aning om den förfärliga innebörden i ett dylikt avstånd. Men ett förblev oförklarat: mitt föregående, långvariga orostillstånd. Jag hade kunnat förstå det, om jag velat erkänna tillvaron av en andemakt, som härskade över mig, ett väsen, som varnade och kallade mig. Men jag var icke mogen för en sådan tro och en sådan vishet. Jag anade icke att min själ gömde instinkter, som voro osamhöriga med mitt liv i nuet. Det var mig icke givet att fatta att jag lik ett darrande löv på grenen omvärvdes av ett större skeende än min egen livsprocess innebar i sig; att jag skakades av vinden, som kom ur det ändlösa och svann i det ändlösa; att jag, som oavlåtligt traktade efter livets fullhet, hade ett kort stycke kvar till den punkt i min utveckling, då jag skulle stå ansikte mot ansikte med döden.

Av allt detta förstod jag intet. Som ett uppskrämt barn, som räds för mörkret, hade jag våndats och fortfarande lik ett barn, lät jag goda ord och kära händers smekningar göra mig glad igen.

Vi återvände hem till mig. Den älskades arm vilade hängivet i min, hennes fötter skyndade muntert över gatornas lövmattor, hon gnolade en främmande dansmelodi, som sällsam och lockande genljöd i min håg.

Än gled hon bort från mig och dansade några steg på den mänskotomma gatan, än grep hon åter min arm och smög sig intill mig. Hon var upprymd av segern över min melankoli och hennes glädje smittade mig. Det föll mig in att föra på tal att jag hade genomskådat hennes funder i eftermiddags: hon hade icke lyckats överlista mig, jag hade följt hennes hemliga vägar. Hon svarade storskrattande att det skulle jag aldrig försöka lura i henne! Jag var den siste man på jorden, som mäktade komma underfund med en kvinnas hemligheter. Men min brist på skarpsinne var icke ett fel utan en charm.

Jag skrattade tillbaka åt denna älskvärda karakteristik. Ingen skugga föll över mina bekymmerfria tankars vägar, medan jag med en återvunnen lycka i hjärtat vandrade hemåt vid hennes sida.

* * *

Hon nödgade mig att tända takkronans ljus, medan hon klädde av sig i sovrummet. Jag lydde och gick och drev mellan mina bokhyllor, lyssnande till hennes mörka röst, som återigen gnolade denna nya, underliga, heta melodi. I detsamma stod hon framför mig och i den stunden fångade jag en skymt av ett okänt väsen. Men det var icke vajet av en brinnande, karminröd slöja och icke häller hennes armars fladdrande rörelser, som tvang mig att andlöst betrakta henne, medan hon dansade melodien under min takkronas stilla lågor. Jag förhäxades av rytmens vidunderliga stegring i dessa takter hon knappast hörbart nynnade. Toner slogo ut i hennes dans som flammor ur mörker, som eld i natten, när det förbryllade ögat under en ilande sekund fattar det gåtfulla elementets väsen som ett blomningens under. Jag kände plötsligt samma dolska smärta i bröstet, som den gången hon svävade framför mig en vit junikväll och vek in genom gallergrinden till min väns bostad. Om det var en föraning om lycka eller olycka visste jag icke häller nu, men mitt hjärta sögs tomt av den glupska melodiens lidelse och jag såg henne sjunka hop lik en låga, som slocknar.

Jag mötte en främmande blick, när jag lyfte henne upp i mina armar, men i nästa stund var hon åter min älskade och väggarna slöto sig kring oss som trygga murar och tapeternas varmblå färg gav mig en obestämd förnimmelse av denna eviga sommar jag aldrig ämnade träda ut ur. Och jag släckte ljusen, ett efter ett, och såg gång på gång ned på henne, vilande min blick i den djupnande glansen av de stora, fjärrskådande ögonen. Rummet blev mörkt, gatlyktan kastade en smal strimma över golvet. Detta svaga sken väckte inget minne hos mig. Hon, som nu förde sig i den hemlighetsfulla skymningen och smög mot sovrummet och plötsligt blev stående på strimman, var det enda verkliga och en dunkel, het åtrå min enda förnimmelse av livet. Jag kysste hennes mun, skuldror, bröst; hon värjde sig icke, men återgäldade icke häller en enda smekning och hennes oberördhet drev upp en högflod av lidelse i min själ. Mitt väsen trevade denna höstnatt i darrande längtan efter ett annat väsen, som undflydde mig på samma gång det tillhörde mig, men jag kände icke detta bortglidande som besvikelse och smärta.

* * *

Jag for upp ur sömnen, plågad av den underliga vanmaktskänsla, som alltid fattar en, när man rycks loss från en händelsefylld dröm. Jag hade varit inbegripen i oöverskådliga förvecklingar. Jag hade rört mig bland sällsamma varelser, som befolkade och uppfyllde hela världsalltet: människolika, djurlika, växtlika och till slut kanske icke lika någonting alls i det liv våra yttre sinnen känna. Mitt drömsinne hade emellertid uppfattat dem med utomordentlig tydlighet och om jag också icke efter uppvaknandet kunde minnas dem själva, stod deras verksamhet så mycket klarare för mitt medvetande. De skyfflade torra löv. Framför mina fötter. Bakom min rygg. Över mig och under mig. Nära och fjärran. På jorden, månen, solen, stjärnorna. De skyfflade med något spadliknande redskap jag erinrade mig lika obestämt som lövens färger och former, medan jag bevarade ett levande intryck av de oerhörda rum lövhögarna upptogo i alltet. Dessa massor makades undan för att ersättas av andra, som i sin tur avlägsnades; det var det, som oavbrutet skedde men icke borde få ske och måste hindras av mig. Jag kämpade som en titan. Världens frälsning var mig ombetrodd och innebar på samma gång och framför allt min egen räddning. Mina krafter överstego alla

tänkbara mått och ändå var jag förutbestämd att duka under i mitt frälsningsvärv, men huru — det fick jag aldrig klart för mig, eftersom just anspänningen av dessa samma jättekrafter tvang mig att vakna.

* * *

Jag tände ljus.

Hon sov. Hennes höga, smala och härligt välvda panna var klar, blank, helgonlik; ögonlocken stora och tunga med fina, gyllenblonda fjun; munnen en brinnande röd linje, som levde i sömnen och darrade. Läpparna öppnades, hon sade någonting till någon hon drömde om och leende betraktade jag hennes blottade, vackra tänder och upptäckte återigen en liten grop i emaljen, ett skönhetsmärke jag var ensam om att känna till.

I nästa ögonblick vaknade hon.

* * *

Det led mot morgon och för andra gången vandrade vi arm i arm över det alléomramade torget. Luften var kallvåt, gatmynningarna stodo fasttöcknade, träden omgåvo oss som spöklika, svarta skelett, svepta i dimma, hotfullt rasslande vid varje beröring av en svag nordan, som blåste upp. Jag frös och huttrade djupt ned i själen. Hennes arm värmde mig icke och melodien, som hon återigen började gnola, äcklade mig. Jag sade det och då hon icke tystnade, sporde jag:

— Var har du den ifrån?

Hon bara gnolade.

— Vem har du den ifrån?

Hon gnolade högre, som hon velat tysta ned mig.

— Hör du inte jag frågar: vem har lärt dig den olidliga melodien?

— Det ska du inte göra! svarade hon kort.

— Det är alltså — någon.

— Ja, det är det.

— Vars existens ska hemlighållas för mig.

— Ja, det ska den.

— Varför?

Hon stannade tvärt. Och sade tövande:

— Kanske mest därför att jag är kär i — dig.

— Din logik är tämligen halsbrytande, invände jag.

— Det är den. Men riktig.

— Och någon, likgiltigt vem, fortfor jag, har påtagligen gått och förgapat sig i dig.

— Kanhända det.

Hon började åter att gå. Och med ett brast hon ut:

— Du får inte spionera på mig. Du får inte undra över mig. Du får inte börja gräva i mig.

— Jag tar mig ingenting annat för, än vad jag måste göra.

— Jag inte häller.

— Du — —

— Jag vill inte förlora dig. Men om det så gällde livet, så skulle jag inte kunna blotta mig för dig. Det är fråga om någonting tillfälligt och oväsentligt, som säkert till slut visar sig vara ingenting alls. Du får bara inte röra vid det.

— För att saken är sjuk, sade jag klumpigt.

— För att jag inte ger min makt över mig själv ifrån mig till någon — inte ens till dig.

— Jag har häller inte skänkt dig makten över mig, svarade jag med spärr på orden, men du har den likaväl — obegränsad.

— Den har fallit i händerna på mig. Du är du och jag är jag.

Jag kände mig plötsligt inburad i ett kalt, grått rum. Jag ville ut — det var den enda känsla, som nu fyllde mig. Och följande den dåraktigaste av ingivelser teg jag, när jag borde ha talat, liksom jag förut hade talat, då jag gjort klokast i att tiga. Löjlig, tölpaktig, hastade jag på stegen, som om jag velat stryka under att jag önskade bli av med henne. Och hon mäktade knappast hålla ut vid min sida den korta sträcka, som återstod av vår väg i dimman.

* * *

När vi nästa gång råkades, sade mig hennes händers grepp om mina att hon höll mig kär. Mina blåa rums fred hägnade oss som förr och vårt samliv gjorde oss lyckliga under de hastigt flyende timmar vi fingo tillhöra varandra. Men däremellan levde jag i en värld, som icke längre var fylld av hjärtats tillit till sin lycka. Eftertanke, fråga, grubbel, tvivel, vart och ett för sig och allt sammanlagt, återtog sin makt över mig. Den förjagade skuggan hade gång på gång dykt upp vid min sida denna ödesdigra dag och natt i senhösten, då så mycket hände omkring mig i det osynliga och inom mig i det okända. Ond och rovgirig hade hon fladdrat framför mig, när jag med bröstet värkande av tvivel på min älskades kärlek återvände hem genom den dimhöljda staden. Och hon lämnade mig aldrig mer.

TOMRUMMET

EN VACKER VINTERMORGON, DEN FÖRsta mars, vittjade jag min brevlåda med en obehärskbar darrning på handen och nerverna spända till bristningspunkten. Jag väntade svaret på ett brev jag sänt henne. Jag hade lagt in hela mitt stackars liv i några enkla och starka ord, som måste få ett svar. Det kom icke något. Men där låg tre andra brev i den gula bleckládan.

Det första var från min fader, omsorgsfullt avfattat på hans gammaldags språk och präntat med hans otroligt fina handstil. Det gällde affärer och släktangelägenheter vi dryftat under min hemmavaro i julhälgen och innehöll ingenting personligt; icke ens någon upplysning om hans sjukdom, som sedan hösten oavbrutet plågat honom. Men likafullt kunde jag tydligt förnimma denna egendomliga ton av en återhållen värme jag

på sista tiden alltid hade anat mellan raderna i min faders kuriöst ämbetsmässiga meddelanden till mig.

Det andra brevet hade min moder skrivit samtidigt och honom ovetande. Hon lät mig förstå att sjukdomen tagit en hotfull vändning. Och hon bad mig bevekande att göra allt, som stod i min makt, för att undvika dessa obehagliga tidningsgräl mitt uppträdande under de senaste månaderna hade dragit med sig och som hon icke förmådde hindra min fader att gräma sig över. Jag borde dessutom i tid tänka ut något maktpåliggande skäl för en resa hem, som kunde uppgivas för honom utan att väcka misstankar om den verkliga anledningen: min moders onda aningar och oövervinnliga ångest.

Jag blev sittande i min skrivstol med de båda breven framför mig. Min moders halvt utsagda aning slog mot mig ur hennes förgrämda ord som en iskall fläkt och hennes ångest grep mig om hjärtat, men mina tankar stodo maktlösa inför denna verklighet. Naturligtvis ville jag rätta mig efter hennes anvisningar. Jag hade på sista tiden åter bekajats av mitt världsomdaningsnit, titt och ofta sjungit ut vad jag höll för sant och öppet ställt mig på den borgerliga radikalismens yttersta gränslinje. Men för min faders skull var jag besluten att draga mig tillbaka. Låt vara att jag tog min samhällsförbättraruppgift med min kantiga naturs överdrivna och löjliga allvar och saknade självironiens lyckliga gåva — jag var likafullt icke den ståndaktige tennsoldaten! Jag marscherade icke fram genom stridsvimlet som ett torn på ett schackbräde, för vilket alla andra banor än den snörraka och alla andra vinklar än den räta äro obefintliga. Jag insåg min utomordentliga betydelselöshet som en individuell enhet i den oöverskådliga massan och min betydelsefullhet i mitt föräldrahem, denna krets av tre människor jag så ofta förringat inför mig själv och svikit, men vars upplösning för mig var liktydig med en världsundergång. Ja, jag ville med glädje fullgöra min sonliga plikt och inställa mitt omskrikna skriveri, men hur armt var icke detta enda offer jag mäktade att bringa min lidande fader!

Hjälplös och bortkommen på dessa tankebanor, som icke ledde någonstans, satt jag kvar vid mitt skrivbord med hjärtat tungt av sorg. Utanför rutan låg gränden mellan gårdarna bäddad i snö och de mjuka drivorna skimrade i marssolens ljus. Gatlyktan bar en stor, vit hätta, från vilken ett glimmande dropp begynte att falla. Mänskor kommo och gingo, i flockar och ensamma, alla svepta i samma glada solsken. Vilken främmande värld! Jag kände mig försatt långt, långt bortom dess gräns. Om min älskade nu gått förbi där ute, hade mitt öga kallsinnigt fångat hennes bild.

Liknöjt erinrade jag mig att jag i min överraskning vid upptäckten av de två breven från min fader och moder hade lämnat ett tredje kvar i lådan. Jag gick att hämta det, såg det ligga på bottnen med baksidan uppåt, erfor ett plötsligt obehag vid anblicken av kuvertets form och färg och upptäckte i samma stund att jag själv var detta konvoluts avsändare. Jag hade skrivit mitt namn och min adress på baksidan och tack vare denna förtänksamhet fick jag den otillställbara försändelsen igen! Förbryllad återvände jag till arbetsrummet och blev stående vid det solfyllda fönstret med mitt eget brev till min älskade i handen.

Hade hon fört mig bakom ljuset? Hade hon icke alls uppehållit sig i den ort och hos de människor hon nämnt för mig? Eller — med ens slog det mig att brevet återkom så hastigt — hade hon fått det och själv sänt det oöppnat tillbaka? Och i sådant fall — varför? För att denna banala nyck föll henne in?

Bakom alltsammans låg kanske till slut ingen nyck utan ett trotsigt litet schackdrag av hennes envetna självhävdelselusta. Jag kunde begripa det, när jag tänkte efter: hon hade aldrig bestått mig en rad och för egen del livligt undanbett sig att bli uppvaktad med brev. Jag visste ju att hon hyste en innerlig motvilja för bläcket, pennan och det skrivna ordet och överhuvud avskydde ordliga uttryck för känslor. Ja, jag fick lov att medge att det läspande ordet älska aldrig hade gått över hennes läppar.

Mitt vackra brev förvandlades till en liten svart flaghög i ugnen och en dunkel olust i mitt sinne, som icke hängde samman med någon bestämd misstanke utan endast var det undermedvetna uttrycket för en trist

intighetsförnimmelse. Jag kände henne och jag kände henne icke. Hennes väsen fyllde min värld, som etern genommänger rymden och gör den blå, men hon hade icke någon varaktig stad inom dess gränser. Hon undflydde mig mer och mer och gäckade mig, var gång jag återkom till denna gamla, gagnlösa fråga: vem är du? Och hon genomlevde händelseförlopp — betydelselösa eller betydelsefulla — dem jag icke kände till och icke borde känna till och icke ville känna till, eftersom mannens och kvinnans fullständiga gemenskap i tankar, känslor och viljeyttringar måste upplösa deras kärlek i vanebundenhetens tomhet. Den gemensamma vägen var ingen väg till lyckan. Jag kände att jag gick en ensam väg vid hennes sida, att bådas vägar voro ensamma men ibland korsade varandra. Och de ögonblicken voro lyckans. Endast de!

Med ett inställde sig solen och den gnistrande drivan och den tindrande månaden mars på en lustig liten gästning i mina rum. Jag kände mig icke riktigt varm i kläderna som värd. Hjärtat fick icke njuta någon verklig glädje, men ögat fångade en strålande syn: min älskade, som plötsligt smög in genom dörren.

Hon bar en blå, vårlysande kappa och när hon gled ut ur den, främmande för mitt öga i första stunden, rank och lång i en höghalsad, sandgul dräkt, bländade hon mig som ett solfall. Marsdrivornas doft slog ut från kappan, som blev liggande över en stolkarm lik en blå våg. Den omflöt hennes händer och ansikte. Den mötte mig på hennes läppar. Och våren i vintern, som det ändlösa lufthavet gömde på, strömmade mig till mötes med varje nyckfull skiftning av hennes väsen.

Hon överlämnade mig emellertid åt mig själv och ägnade sig åt en ordnande verksamhet i arbetsrummet för att slutligen med våldsam energi gå löst på golvets väldiga tidningshögar. Jag var i förväg inställd på dylika välmenta och hopplösa städningsförsök. Men med ens satte hon sig i tidningshavet och överraskade mig med en oväntad underhållning: Martin Bircks ungdom, den omstridda boken, som alla mänskor talade om.

Hennes hållning till böcker hade alltid tyckts mig reserverad och loj, bortsett från en lidelsefull dyrkan av Notre-Dame de Paris och Drottningens Juvelsmycke och Herman Bang — ett rätt underligt men icke meningslöst urval. En boks stilvärden njöt hon endast i den mån de kunde täckas av begreppet grace eller ägde det groteskas och mustigas dragningskraft och varje filosofiskt grundat tankebygge eller av abstrakta distinktioner avhängigt idéinnehåll stötte henne tillbaka. Att hon kände sig slagen av Martin Bircks enkla och fint formulerade tro på köttets lust och själens obotliga ensamhet var således på inget vis märkvärdigt, men hon förvånade mig med sin häjdlösa betagenhet i bokens gråa negativitet. Hon pratade och pratade. Villigt gick jag med på hennes förbluffande säkra analys av det Birckska jaget. Men vi rörde oss hela tiden på ett gungfly, eftersom detta litterära skarpsinne saknade varje grund och betingelse i hennes eget psyke, sådant jag kände det. Jag nickade bifall, som man instämmer i en likgiltig människas fraser, medan man samtidigt förstår att under orden ligger någonting annat än de säga ut. Och plötsligt kom jag ihåg brevet! Med en skärande smärtförnimmelse slog jag fast att färgen över alla dessa kloka ord hennes varma, mörka stämma hade talat var lånad av någon, som hade makt över henne och meddelade sin hjärnas intryck till hennes hjärna. Ett främmande, skolat, manligt intellekt dök fram ur hennes och denna vidriga förnimmelse flätade hop sig med tanken på det återsända brevet till något dunkelt sammanhang. Med svindlande snabbhet utvecklade jag den svartsjukes halsbrytande dialektik, medan min kärleks självbevarelseinstinkt tvang mig att samtidigt visa upp ett belåtet ansikte. En snärjfråga föll på sin oklokhet, innan den hann lämna mina läppar. Och omedveten om min misstanke, kysste hon mig till avsked och ilade ut i solskenet.

I samma ögonblick skedde en förändring i mitt själstillstånd. Ett lock slöts i hjärnan; hennes bild var skymd! Åter slöts ett lock och min svartsjukas ångestförnimmelse var borta. Jag rörde mig stilla omkring i rummen, utan tankar, utan något som hälst uppsåt till någon som hälst handling. Till slut blev jag återigen sittande vid bordet, där breven från min fader och min moder lågo utbredda som stora vita fyrkanter på det gröna klädet. Solen lyste i gränden utanför, drivorna skimrade, droppet lackade från gatlyktans hätta och två strömmar av tårar började att rinna ned för mina kinder.

* * *

Mitt öde är beseglat. Fast jag icke lyckas att fånga hennes hemlighet på en enda av de fina krokar jag agnar med försåtliga frågor, genomskådar jag henne likafullt. En förälskad man anar draget av den svagaste fläkt, som glider genom hans kvinnas själ — och i hennes blåser storm! Jag är en slät psykolog, eftersom jag alltid tar fel på mänskornas bevekelsegrunder och icke kan lära mig att fatta att beräkningen styr deras handlingar. Men instinktmänniskan av hennes typ och min egen känner jag. När instinkterna äro med i spelet, lurar man mig icke. Hon inbillar sig att hon döljer sina sinnens hemliga liv genom att kväva varje yttring därav, då jag är tillstädes. Hon är blind. Hon speglar sig var dagens timme gud ger oss men ser icke att hennes blick är förändrad. Hon är döv. Hon talar miljoner ord, gnolar, sjunger men hör icke den nya klangen i sin röst.

Hon vet icke att jag läser ut, vad hon tänker, bakom orden och — tystnaden. Jag fångar ofta andras föreställningar i samma ögonblick de födas, i synnerhet om de röra min person och i all synnerhet i fall de ha en färg av ovänlighet eller fientlighet. Inget av mina sinnen övar sin verksamhet mer osvikligt än detta tankeläsarsinne, förutsatt att andra partens tankar äro känslobetonade, ty endast affekten, stämningen, som breder ut sig i rummet, leder tanken från hjärna till hjärna. Hur skulle jag då kunna undgå att beröras av hennes lidelsebetonade tankar! De väcka upp alla instinkter jag äger, allarmera dem, tvinga dem att förena sig i en obetingat och hänsynslöst härskande självbevarelsedrift. Men allt vad denna väldiga kraft förmår mig att sätta in på mitt försvar: kärleksbetygelser, ömhet, aktsamhet, tillbakahållenhet, spelad köld, beräknad likgiltighet, allt står hjälplöst inför ett övermäktigt skeende, som försiggår utom mig och skall fullbordas i följd av någon orubblig lag.

* * *

En natt drömmer jag den vanliga drömmen att jag faller och faller, oavbrutet — ned i det bottenlösa. Men ångestkänslan, som hör med i förloppet, inställer sig icke. Mitt jagmedvetande är nedpressat till ett minimum och säger mig endast att jag icke är människa, icke kropp eller själ utan någonting livberövat och förstenat. Jag är helt enkelt en sten, lik meteoren ilande genom omätliga rymder. Och jag vaknar med en stenförnimmelse i själen.

* * *

Jag fick till slut vissheten jag sökte: den ofrånkomliga bekräftelsen på hennes otrohet. Och jag vill mena att jag tog det på rätta sättet. Jag aktade mig för att göra en trist figur och draga obehöriga blickar på min beklagansvärda varelse. Jag bådade upp de små tillgångar av sunt bondförstånd en fantasifången narr förfogar över och betraktade det jämmerliga faktumet från dess banala sida. Måste jag icke tillstå att dess vanlighet gjorde det betydelselöst? Att min svartsjuka hade lurat mig att pressa in världar av tragik i ett komiskt motiv! Efter min själ icke störtade samman, när jag bedrog min första, ljusa ungdoms älskade, varför tog jag det som en obotlig olycka att jag nu själv blev bedragen? »Jag svek, du svek, I sveken — så slutas ju den leken»: se där alltihop i kloka och lätta vers, och en man, som deklamerar dem med patos i stämman, är en fjosker!

Men jag pressade min självbehärskning för hårt. I stället för att undvika henne liksom hon numera undvek mig, nästlade jag mig en afton in i ett festande sällskap, där jag var säker på att möta henne. En ömklig, vanvettig längtan drev mig till det. Och dessutom ett perverst trots, en högmodig förhävelse mot mitt eget, lönliga lidande, som förnuftets omsorger icke mäktade stilla.

Dyrt fick jag böta för detta jagets uppror mot sitt öde.

* * *

Det var marsnatt, luften fylld av våta, singlande flingor, och en tung hotelldörr föll igen bakom mig med ett ironiskt knäpp i låset. Jag stod på gatan, måttlöst berusad. Jag hade stängt mig själv ute eller blivit utestängd, allt eftersom jag behagade fatta omständigheterna. I alla fall måste jag bekänna att jag i elvte stunden lämnat det uppsluppna sällskapet i hotellets ljusstrålande festvåning. En olycka hade kunnat ske, men icke skett. Jag hade icke förrått mig för någon annan än inför henne och det kvittade mig lika att jag påtagligen lämnat efter mig ett oangenämt intryck. En vidrig röst, som var min egen, skar oavlåtligt i mina ringande öron och sammanhangslösa, fadda ord, som voro mina, vräkte omkring i min gungande hjärna. Men det rörde sig alltihop om ovidkommande ting och angick mig icke.

I nästa stund flög cylinderhatten bort från mitt huvud, cigarren slank ur munnen, promenadkäppen ur handen, och jag låg raklång på gatan. Min druckna hjärna tog fallet och den häftiga smärtan med upphöjt lugn; automatiskt strök den ut minnet av allt, som just hade skett, och fann sig till rätta i ögonblicket. Jag samlade alltså upp mig själv och mina tillhörigheter, fick en ny cigarr tänd och gav mig ut i världen.

Det blev en lång vandring med mina döda rum som ett oändligt avlägset färdmål — en sentimental odyssé genom den sovande staden. Jag sökte en människa. Jag skänkte bort mig själv och allt jag ägde åt vem som hälst, som ville giva mig någonting mänskligt i byte. En fyllbult fick min sista cigarr och en klapp på kinden och en vacker förklaring över sitt livs mening. En gammal sköka fick rosen i mitt frackuppslag och heta kyssar och en ändå vackrare förklaring över sitt livs mening. En slusk fick mina pängar och min lösning av hans arbetslöshetsproblem. Men ingen av dem var människan. Jag sökte tröst hos en övergiven åkarkamp, som stod och huttrade med den hjärtlösa remmen stramande kring sina såriga framben, och han strök mig mjukt över ansiktet med sin varma nos, men i nästa stund jagades jag bort av råa rop. Allt flydde för mig till slut och jag flydde för mig själv, vaggade, ragglade, siktade på en portöppning, träffade mål, hittade stora vita träd och sköna vita drivor och lade mig på rygg med överkroppen vilande mot en sten, som spred en lycksalig svalka i mitt värkande bakhuvud, medan flingorna smekte mitt anlete.

Jag somnade och vaknade spyende, liggande på mage i snön med huvudet på stenen. Inom ett enda ögonblick rullade det långa förloppet upp sin ohygglighet för mitt återvändande medvetande. Det hade börjat banalt med att jag i fyllan slog omkull på en gata. Men till sist hade jag lagt mig ned i den lilla parken mitt i staden, som i svunna sekler varit kyrkogård, och min irrfärds jämmer slutade med att jag kräktes på en gravhäll.

Jag vet icke om jag ville försona detta nidingsdåd eller om min brännande blygsel endast var ett bimoment, ett tryck på verklighetsmedvetandet, men jag blev plötsligt klarvaken och en flod av smärta brast löst i min själ. Jag fattade, vad mitt tillstånd innebar. Jag begrep, vid vilket vägskäl jag befann mig. Jag insåg, vad jag var skyldig mig själv, och beslöt att dö.

Ingen bild av min älskade fanns längre bevarad i min själ. Men som en dödssjuk envisas att tillfredsställa någon barnslig liten nyck och längtar sig galen efter en viss doft- eller smakförnimmelse, som i livets yttersta stund synes innesluta all dess ljuvlighet, sökte jag nu att fånga något sinnesintryck av henne, någon synbild i minnets spegel: det fina huvudet med Guds Moders-ännet, de mjukt sluttande skuldrorna, den dristiga nacken, den svävande gestalten. Men jag fann intet. Jag stod inringad i en krets av vämjeligheter, som svartsjukan hetsade mig att minnas. De sargade mig, stungo mig, kastade smuts på mig, redo mig som mardrömmar. Detta erbarmliga kval var allt, som mina sinnen hade fått behålla av henne, min kärlek av sina rymder, mitt liv av sin mening! Detta var den sista verklighet, som omgav mig! Jag kunde icke kasta mig ut ur den, men det stod i min makt att spränga den.

Jag utförde mitt livs högtidligaste handling. En heroisk instinkt spände min vilja och samlad, lugn, lycklig i någon obestämbar mening, lät jag handen dyka ned i rockfickan för att gripa vapnet, som jag alltid bar på mig.

Det var försvunnet.

Min pistol hade blivit tappad eller stulen eller bortskänkt under min långa irrfärd. Jag befann mig i slumpens våld och sjönk hop i min ynklighet och blev åter den jämmerliga mänskotrasan, som hade skräpat ned en snövit grav.

* * *

Jag har legat till sängs en vecka, lång som ett liv. Min moder har suttit vid min bädd.

Hon anlände oförmodat till staden ett par dagar efter mitt insjuknande. Min bestörtning, när jag plötsligt hörde hennes röst i tamburen, gav i nästa ögonblick rum för en outsäglig glädje. Gamla, halvdöda ömhetsdrifter vaknade inom mig, då min panna fick känna svalkan av hennes tunna hand. Jag kan helt visst aldrig bli så gammal att icke dessa barninstinkters sköna hängivelse uppfyller mig, när min moder står lutad över min bädd och hennes stora, milda ögon betrakta mig. Om jag nu fått dö den lekamliga döden, så skulle själens kamp blivit lätt. Döden hade funnit mig långt borta från denna den ohyggligaste av livets stränder, dit mitt öde kort förut hade vräkt mig. På en annan kust hade vi mötts; han hade fått skåda mig i gestalten av ett barn vid sin moders hand.

Jag befarar att min moders blick genomträngt maskerna jag försöker att lägga över mitt anlete. När jag blir lämnad ensam och låter dem glida undan, vet jag att mitt utseende blir vidrigt: något av rucklare, något av dåre och under alltsammans en ryckande, vanställande smärta. Men hennes glädje över mitt snabba tillfrisknande har överröstat hennes ängslan för det okända onda hon anar bakom det synliga och gripbara och hon har rest hem med ett lyckligt minne av en ostörd, stilla samvaro med sitt barn.

* * *

Hon, som jag aldrig ville återse, tiggde enständigt att få råka mig och i ett tillfälligt själsläge av inbillat lugn gav jag efter för denna dåraktiga bön. Hon kom. Vi sutto i en vrå av mitt arbetsrum. En lätt skymning omkring oss; ute grått och disigt.

Hon sade:

— Du skulle aldrig ha blivit lycklig med mig.

— Varför? sporde jag.

— För att du är den du är — så helt självupptagen.

— Är inte också du självupptagen?

— Kanhända. Men jag är framför allt en vanlig människa.

— Vad menar du med det?

— Att mina önskningar är så vanliga, i fall jag tänker mig att min ungdom var förbi och att jag hade rasat ut och att jag låste fast mitt liv vid en annans. Vad skulle jag vilja då? Jag vet det inte så bestämt, för det ligger så fjärran, men det vore väl till slut bara ett hem och ett barn och en mycket stor stillhet.

— De önskningarna har du aldrig röjt för mig.

— Och du har aldrig ingett mig dem. Jo, den allra första tiden gjorde du det. Jag älskade dig med en skimrande kärlek och i den fanns allt: det sinnliga och det osinnliga, det jordiska och det himmelska. Vart föremål du rörde vid blev heligt för mig. Var sak du gav mig blev en dyrbarhet. Böckerna du skänkte mig,

som jag inte kunde känna någon dragning till, förvarade jag som reliker på mina hyllor. Men den skimrande kärleken dog. Och ändå älskade jag dig länge efteråt — med en annan kärlek.

— Och också den dog! avbröt jag.

— Ja. Men om jag hade önskat, vad alla andra kvinnor önskar och jag själv till slut kanske någon gång kommer att längta efter — moderskapet, så hade den andra kärleken till dig inte dött. Men du kunde inte inge mig en sådan åtrå. Du skulle ha varit en annan än den du är och längtat att engång låta mig få bli mor! Men nu blev ditt liv bara en oavbruten hunger efter mig och mitt var en hunger efter dig.

— Och när vi inte längre hungrar, sade jag, så mister livet sitt skimmer.

— Jag skall säga dig hela sanningen! fortfor hon. Hos mig föds skimret av begäret — numera. Men min första kärlek till dig var inte sådan. Den gången föddes begäret av skimret.

Jag såg henne brista i gråt.

När jag föll undan för en nyck och öppnade min dörr för henne, antog jag att vi båda voro tillräckligt pansrade för detta sista möte. Jag hade väpnat mig mot min kärleks sentimentalitet och min svartsjukas hat, men ingendera hade rört på sig. Min själ hade legat stilla som ett lätt fruset vatten och då en rörelse nu äntligen bröt detta kalla lugn, kände jag att jag skalv av ångest.

Jag började tala:

— Du har ingen skuld — —

— Jo, det har jag, hörde jag henne snyfta. Jag kunde ha tagit mitt liv, så hade jag gjort dig mindre ont.

Jag fortfor lågmält:

— Jag kan inte väga din skuld. Vi är skyldiga eller oskyldiga till det, som sker med oss — än sedan? Vi ska inte grubbla över det! Men vad betyder det, som sker? Vad blir det av oss? Vad blir det av mig? Jag är självupptagen. Du säger det och det är sant. Vad blir det av den självupptagne? Jag förlorade dig för att jag trotsade mig till att hålla dig fången i min lidelse men inte ville äga dig i ett barn och inte kunde ställa in dig och mig själv i en verklighet, som jag inte kände. Jag kunde inte leva utan skimret. Min verklighet var du, och allt, som hade skimmer omkring sig, var du, och ingenting annat upptog mig, och ingenting annat fanns till, och så — plötsligt — miste detta enda sin mening. Ingen dröm hade glansen kvar, ingen tanke, ingen gärning. Du har ingen skuld i det, för du måste bedraga mig, jag har själv ingen skuld i det, för jag måste bli bedragen, men vad sker nu med mig, vad har jag i livet att göra och i någon okänd verklighet utom mig själv, när jag har förlorat den sista känningen av en verklighet inom mig själv?

Hon hade rest sig, medan hon hjälplös lyssnade till detta förvirrade tal. Omkring oss blev allting skumt. Gatan och gränden stodo packade med den tunga vårvinterdimman, fönstren lyste gråa i dunklet och väggens bleka spegel fångade en skugga, när hon gled bort över golvet.

Ett kretslopp var fullbordat. Svartsjukan hade fyllt mitt väsen med mörker, kärleken hade genomstrålat det, men bortom kärlekens födelsestund låg en tid, då jag vandrade genom livet med ett tomrum i mitt hjärta. Åter förnam jag tomrummet. Men nu vidgade det sig som aldrig förr och fyllde mig och plånade ut mig ljudlöst och stilla, som skymningen stryker bort en bild från en vattenspegel. Och jag kunde icke mera uppleva vemodet, saknaden och smärtan, ty jag var död.

Jag dör många dödar under loppet av den tidrymd jag kallar livet. Barnet i mig har dött och ynglingen. Min mannaålders jag skall dö. Och når jag till slut gubbåldern, skola alla dessa dödsminnen, som min själ har

bevarat, tvinga mig att fatta betydelselösheten av den lekamliga döden, den sista, självklaraste och lättaste.

Min ungdoms undergång var en verklighet — den enda jag kunde förstå. Tomrummet fyllde mig och alla mina sinnen och instinkter förnummo sin upplösning däri såsom det oundkomliga greppet av dödens hand. Och ändå skulle denna dödskänsla icke bliva det sista jag upplevde under min ungdoms förintelseprocess. Döden utförde sitt värv långsamt, nyckfullt och grymt. Han tvang mig att åse förstörelsen av mitt hjärtas kraft att älska. Han lät mig stelna, som ett fallet, visset, islupet höstlöv fryser bort, och förnimma: jag älskar icke mer, alltså är jag död. Men därpå drev han mig tillbaka till livet, verksamheten och de evigt glidande dagarnas enformiga sysselsättningar på det att jag måtte lära känna honom och fatta hans väsen i mänskornas och tingens fullständiga glanslöshet. Språket vägrar att skänka mig uttryck för denna gråhet, denna tomhet, denna meningslöshet i allt varande och skeende. Mitt uppstigande på morgonen, mitt tillsängsgående på kvällen förvandlades från lätta och intiga vanehandlingar till fruktansvärda ansträngningar att släpa fram livet genom övergångarna från natt till dag och dag till natt, då tomhetsförnimmelsen tryckte in i min hjärna tidens plågsamma begrepp. Medvetandet om tidens tillvaro lade sig över mitt liv som en oformlig tyngd — en underlig motsägelse, eftersom ett tomhetsmedvetande icke borde kunna förnimmas som tyngdkänsla. Så pressade och ältade döden min själ för att göra den sig behaglig och jag önskade mig tillbaka i den svartsjukes och bedragnes förnedringstillstånd, emedan dess plågor föreföllo mig löjliga och intiga i jämförelse med den döda själens lidande över att icke längre kunna känna den levandes smärta.

Men det låg en mening i grymheten, varmed döden fullbordade sitt värv. Den unges död är liktydig med försvinnandet av alla livsförnimmelser, som helt och uteslutande tillhöra hans ålder. Vi erfara dem som fantasiens glansbegjutning av tingen och som våra instinkters oavlåtliga jäktan att fånga glansen och njuta den och evigt äga den. Men vår fantasi springer i dagen ur många källor och ljuset, som lockar och gäckar oss, ligger utbrett över alla sinnlighetens och andlighetens världar. Ännu levde min ungdom med ett svagt liv i omedvetna intellektuella och moraliska instinkters begär att nå det ouppnåliga. Men jag visste det icke. Ingen aning tillviskade mig att jag än en gång skulle erfara den unges lidelsefulla livskänsla och gäckas på nytt och dö en andra död.

Det var en järnkall aprilnatt, frätande, plågande alla levande varelser med en sveda, som vinternatten aldrig mäktar att alstra. Himlen välvde sig svartblå och Vintergatan strök fram genom den, glanslöst vit som havets skum i den mörkaste hösten, som en väldig kölvattensfåra. Karlavagnen hängde lågt över skogarna och hans stjärnor voro stränga och stora.

Jag halvlåg i en släde, som oupphörligt slingrade på en islagd väg. Bjällror ringde gällt, skarpskodda hovar klapprade hårt, ibland gnisslade medarna till och slogo gnistor mot någon sten, som den långa vårdagens sol hade smält fram ur isgatan. Och alla dessa skarpa ljud talade, påträngande och hjärtlöst: Du drömmer icke! Det, som sker i natt, är verklighet!

Norrskenet slog ut över himlen i stora lågor, ojordiskt vitaktiga, grönaktiga, flammande och tynande, flämtande och slocknande. Varför tände sig norrskenet? Ack, det har icke tänt sig! Det har blivit tänt av Slumpen, Förutbestämmelsen, Ödet eller Makten — något annat namn kan jag icke giva Honom, som min fader kallar Gud! Han har gjort denna släde till min sträckbänk, han har förvandlat denna isiga väg till min botgörarstig och han har tänt norrskenet på det att jag vid åsynen av flämtande och slocknande lågor varje ögonblick må minnas vad som sker med min fader!

Stumma, svarta skogar gledo förbi och tysta, vita slätter, men jag såg dem icke. Oberörd av rum och tid låg jag i släden med anletet vänt mot norrskenet. Mina sinnens medvetande om den hetsiga takten i hovarnas slag försvagades och slocknade och min hud upphörde att förnimma köldens bränna. Jag hade genomlupit botgöringens alla skeden. Jag var redo att möta det för tanken ofattliga ögonblick, då denna färd ändades

och jag trädde fram till min döende faders läger.

Motsträvigt och högljutt gnisslande gledo medarna genom prästgårdens öppna inkörsgrind, husen skymtade svarta i natten och en mörk gestalt med en lykta närmade sig. Plötsligt ryckte släden till och stannade. Jag steg ur.

Rumlöshetens och tidlöshetens förnimmelser hade släppt sitt grepp om mig. Jag fylldes åter av en lidelsefull ånger över att jag hade varit hård mot min fader och orättvis och tarvlig i min gränslösa självtillräcklighet och ringaktning för de makter han tillbad som heliga och eviga. Och jag segnade under min längtan att med en bön om förlåtelse få sluta hans hand i min.

Men medan jag rörde mig framåt mot manbyggnaden, vaknade mitt hörselsinne och örat grep den djupa tystnad, som härskade överallt och bekräftades av gamle drängens ordlöshet, när han nu nådde fram till trappan och höjde sin lykta för att lysa upp stegen. I samma stund blev också mitt synsinne vaket och fattade att några fönster stodo öppna. Denna upptäckt slog mig ett ögonblick med sin sällsamhet, men i det nästa hade jag förstått vad den innebar. Min fader var död.

* * *

En månad förgick — den första och längsta i denna nya tidräkning, som hade tagit vid för de två kvarlevande i det dödsmärkta hemmet. Trettio insomnanden i medvetandet att maken och fadren sov den dödes sömn i jorden! Trettio uppvaknanden till samma obetvingliga längtan efter ljudet av en röst, som var förstummad för alltid! Trettio dagar, fyllda av jämngråa handlingar — måltider, göromål, allsköns bemödanden, medan den tredjes plats var tom vid matbordet, i salongen, i arbetsrummet, i sakristian, i kyrkan, på de vattenglittrande vägarna mellan prästgårdens bara fält, över vilka plogjärnen åter skuro sina fåror och kornen rägnade ned i myllan ur såningsmännens händer! Aldrig hade jag upplevat vårens ankomst i en sådan gestalt: gräset och blommorna så fjärran, den blåa himlen så avlägsen, fåglarnas sång så lösgjord från det timliga livet.

Blomsterkullen på min faders grav höjde sig för våra ögon i sin bruna vissenhet som en symbol för vårt eget livs oberördhet av naturens återuppståndelse. Den skaffades bort och en levande, ung grönska bredde ut sig i mullen. Maj löpte slut och junis långa dagar öppnade för oss sin vidhet och solighet. En förändring försiggick. Med försvinnandet av de bjärtast i ögonen stickande tecknen på den dödes bortavaro från det yttre livet inställde sig ett dag för dag rikare och skönare medvetande om hans närvaro inom oss. Detta gåtfulla skeende trotsar våra tankars förklaringsförsök och får häller icke vidröras av dem. Jag vill icke veta någonting mer därom än att det ägde rum, att jag tyst och tövande sporde mig själv: hur kan jag känna det så?

Min fader dog i tron på sin Frälsare. Enligt den övertygelse han själv omfattade som den enda sanningen skulle nu hans odödliga själ i ett tillstånd av bidan avvakta yttersta dagen, då Frälsaren igenkommer för att döma levande och döda. Men vad sker under denna långa mellantid? Han har aldrig yttrat till mig sin tanke därom, fast den måste ha sysselsatt honom och tvingat honom att minnas sin son, eftersom han själv en gång förlorat sin fader och tänkt en sons tankar över en faders död. Jag säger tankar, men det är det icke. Jag tänker icke. Jag vet, utan att tänka! Jag vägrar att erkänna Frälsaren och frälsningen, domen, himlen och helvetet. Men jag tror på uppståndelsen. Jag vet att min faders själ lever och med en växande undran och bävan anar jag, var den bor. Jag är rädd att tillstå det. Orden synas mig alltför kroppsliga för att uttrycka en så skör andlighet, men uttalat eller outtalat känner jag det: min faders själ har tagit sin bostad i mig.

* * *

Jag undergick en långsam förvandling. Jag, den andligen döde, begynte att leva ett nytt och starkt liv.

Innerst i min själ kände jag det ödesdigra tomrummet, men omkring det vaknade drifter, utvecklade sig krafter, kretsade energiladdade tankevärldar. Jag var åter ett kaos och ur dess våldsamma rörelser frambröt återigen denna samma förbehållslösa, hänsynslösa strävan att nå ett mål för dess storhets och höghets skull, som var den unges livsyttring. Mitt outgrundliga öde lät den unges instinkter driva honom till känslomättade handlingar av ingen betydelse för hans omvärld men med en förintande tillbakaverkan på sin upphovsman. Och det tillstadde att jag för att bereda min egen ofärd brukade den nya kraft, som strömmade in i mitt väsen dessa vårdagar, då den lekamliga dödens under avslöjade sig för min aning som en själens vandring från far till son. Min själ hämtade styrka hos min faders själ, liksom ett käckt, ungt träd, överrikt på blommor och frukter, suger näring i rötternas trådar ur gåtfulla tillgångar hos en jord, som lämnar dess likar att tvina i kraftlöst armod.

Min moder talade om för mig den ena händelsen efter den andra ur min faders liv. Hon lät mig läsa brev från honom till henne. Hans ungdom, mannaålder och begynnande ålderdom gledo förbi mig i oavbruten utveckling längs en linje, vars räthet i ett tidigare skede av min ungdom skulle ha kommit mig att förnimma en bestämd väsensolikhet mellan honom och mig men nu endast befäste min samhörighetskänsla. Allt andligt innehåll i dessa brev förband sig med hans begrepp om kallelsen och plikten. Medan de gulnade papperen icke alls gåvo mig någon förnimmelse av den temperamentsfulla och varma mänsklighet, som meddelade sig i hans umgänge, hans tal, åthävor och hållning i det vardagliga, avslöjade de i stället en själ i själen, ett anlete i anletet, som strålade ut en hemlighetsfull kraft. För första gången fångade jag denna väsendets egendomlighet i dess sanna gestalt; jag såg min fader mer levande än i livet och fattade skönheten i karaktärens omutlighet, som styrde hans handlingar, och hjärtats kallelsetrohet, som höjde dem över det vardagligas plan.

Men jag förstod samtidigt att denna själslighet icke tillhörde honom ensam. Den var en form han fyllt med sitt livsinnehåll. Innehållet var förgängligt, formen oförgänglig, innehållet hans eget, formen hans arv. Plikt och kallelse — de voro icke ord, som kunde lösas upp i intet, eller inlärda begrepp det stod i mitt skön att maka å sido, såsom jag stormodigt hade förkunnat i min första ungdoms allvetenhet. Jag fattade dem nu som livets oförvanskliga, heliga former, utan vilka ingen människovärdig tillvaro finnes. Och de voro överlåtna i min vård; jag förnam dem som beröringar med min faders odödliga väsen.

Men vad jag kunde bekänna mig till som min plikt och lägga in i min kallelse förblev väsensskilt från hans moral och hans kristendom. Min andlighets innehåll måste jag själv fånga upp ur min livskänslas dunkla djup, lik pärlfiskaren, som hämtar i dagen kostbara skatter ur det tunga mörkret på havets botten.

EN VÄG

ÄNTLIGEN FANN JAG MIN KALLELSES raka väg! Förbehållslöst kastade jag mig in i en verksamhet, på vilken jag ur ingen nyttosynpunkt hade någonting att vinna men väl kunde äventyra existensmöjligheter, »anseende» och »framtid». Jag gjorde mig fri från min befattning och uppgav för alltid min ställning i det borgerliga samhället för att övertaga redaktionen av en liten socialistisk tidning och samtidigt även som föreläsare i klubbar och föreningar offra mina krafter åt den framstormande arbetarrörelsen.

Jag upprepar det om och om: i den mån jag åter levde ett personligt liv var jag fortfarande den unge mannen, handlande efter instinktens ingivelser, försmående alla beräkningar, likgiltig för andras värdesättning av min person och min gärning. Och instinkten, som styrde mina steg, var så till vida egoistisk att den lät mig eftersträva icke blott uppfyllelsen av de stränga, sociala plikter jag fattade som mina utan också den lycka, som beskäres människan, när hon förbehållslöst strävar mot ett mål av högre resning än hennes enskilda önskningar. Oegoistisk är endast den, som offrar sig för en offertankes egen skull. Mitt sinnelag var icke sådant. I den väldiga arbetarrörelsens vimmel sökte det unga hjärtat återigen upplevelser,

strider och segrar, som skulle skänka livet dess förlorade glans tillbaka. Men denna i ständigt nya former framstickande äventyrslystnad var omedveten och i den mån jag övertänkte mina handlingar fattade jag min uppgift i proletariatets tjänst med samma högtidliga allvar, som hade behärskat min fader, när han gav sig hän åt sin prästerliga sändning. Han hade varit en stor predikare i sina unga år och mången gång kände jag det som om han talat med min tunga, när jag för lyssnande arbetarskaror förkunnade frihetens, jämlikhetens och broderskapets evangelium.

Men om jag efterlyser den allra innersta orsaken till min utvandring ur överklassamhället och inlevelse i proletariatets åskådningar och strävanden, så tror jag mig finna att det icke var jag som valde arbetarrörelsens verksamhetsområden, utan att den mäktiga tidsströmningen med en omotståndlig, mystisk sugkraft drog mig ut i sina virvlar. Jag häpnar själv inför denna underliga tanke, när den långt efteråt börjar att föresväva mig. Vid den tidpunkt, då mitt nya liv begynte, föll någonting dylikt mig aldrig in.

Naturligtvis frågade jag mig även då för tiden, varför jag om och om, på skilda vägar, närmade mig de »lägre» klasserna. Och jag kunde genast slå fast att en naiv Rousseauefterföljelse aldrig hade ägt någon lockelse för mig. Jag hade icke lystrat till ett enda av de många evangelier, som i det primitiva och naturenliga peka ut vår lycksalighets villkor. Jag hade icke känt mig dragen till något inbillningsförgyllt naturtillstånd bortom kulturens gräns. För mig var underklassens själ det dunkla landet, som snarare skrämde än lockade. Mina strövtåg åt det hållet hade stått mig alltför dyrt för att jag någonsin mer skulle önskat se mitt eget personliga liv inställt under de lagar, som behärska underklassens psyke.

Besvikelsen, som engång ledde till mitt äktenskaps upplösning, hade ätit sig djupt in i mitt livsmedvetande. Aldrig kunde jag glömma, vad min första, stora kärleks trotsiga och blinda val av sitt föremål kostade mig och henne, som jag övergav. Och likväl: jag vände tillbaka till hennes värld, jag odlade återigen i min själ den oklara, ideella känslan av gemenskap med underklassen, mitt hjärta kände de ringes rättslöshet som sitt eget oslippliga lidande och deras förhoppningar om ett lyckligare samhällstillstånd som sin egen, ljusa förväntan.

Onekligen drevs jag av någotslags rättfärdighetslidelse. Min ungdoms längtan ut i det oändliga hade nu inkarnerat sig i viljan att obetingat förverkliga det Rätta. Men att jag fortfarande hängav mig åt lösningen av sociala problem, ehuru motsättningen rätt — orätt skriande stack mig i ögonen i så många andra mänskliga förhållanden, förblev likafullt oförklarat, så länge jag var fången i föreställningen att jag frivilligt valde min livsuppgift.

Under en lång tid framåt saknade jag alla betingelser att arbeta mig loss från denna snärjande missuppfattning. Men till slut förstod jag det: min själ var ung och därför drogs jag omotståndligt in i den tidsrörelse, som löste upp gamla föreställningar och skapade nya, som sköt fram de svaga, de ringa, de förtryckta och stormade löst mot de höga och mäktiga. Den unga människan vill föryngra livet och dana om dess former och tvinga dem att uttrycka ett nytt innehåll. Det underkuvades rätt blir det rätta för henne, det ringaktades upphöjelse blir det höga för henne, en ny sanning, som reser sig i trots mot en gammal och stelnad, blir sanningen för henne. Den unga människan anar icke, förmodar icke, tror icke att det föregående släktledet har felgestaltat samhället; hon vet det. Och i kraft av denna förvissning handlar hon.

Tiden, som omgav mig, var vårbrytningens, då en tjällossning ägde rum i underklassens bistra själ och ett vårligt liv av överväldigande mäktighet föddes i dessa dunkla samhällsdjup, ur vilka ett stridande proletariat småningom höjde sig i dagen. Ja, denna tid må sannerligen liknas vid den hetsiga våren: en jäsningstid och en stormtid, ensartad i alla länder! Och jag skapade icke hennes världsbild i min själ i kraft av min särartade personlighet. Jag förhöll mig mottagande och lät henne omärkligt tillvälla sig herraväldet över min vilja. Jag var ju endast en bland otaliga, en någon i de tidsutvaldes ändlösa rad!

Den stora stadens arbetarkvarter omslöto numera mitt dagliga liv. Så främmande dessa omgivningar voro! Så mycket välkänt, men hittills förbisett, de likafullt rymde! Jag erfor en upptäckares glädje, då jag här för första gången trädde i en nära beröring med min avlägsna fädernebygds folk. Ingenstädes hade jag kunnat finna någon huvudstadsbefolkning, som i samma omfattning var bygdepräglad — i första eller andra led inflyttad från fältet och skogen. I arbetarföreningarna och -klubbarna fick varje iakttagare sanna tillvaron av den väldiga malströmmen, som länsade vida näjder på arbetskraft och vräkte in rotlösa, avsjälade människor i denna nya storstad, som för två mansåldrar tillbaka var en nedbränd by.

Jag kände staden: han var icke själlös, men hans själslighet röjde sig endast i överklasskvarteren och områdena kring hamnarna. Utanför de osynliga cirklar, som inneslöto dessa oaser, utbredde sig alla öknars öken — de inflyttande arbetarmassornas oavlåtligt växande trähusstad, torftig, färglös och dystert rätlinjig. Den staden har ingen någonsin älskat. Envar av hans oräkneliga, rektangulära kåkar, radade i linjer, som bära nummer men inga namn, har lagt ett strå till en himmelshög stack av vantrevnad. Och jag såg vid min första beröring med arbetarne att stacken höll på att tända sig i ett ulmande samhällshat.

Vilken figur gör en tjugutreårig »akademiker», som här en vinterafton står i en kateder i en låg, svagt upplyst samlingssal och lägger ut den allmänna rösträttens princip för en lyssnande arbetarskara? En, talande till många, upptagande mångas tid, brytande sig in i mångas hjärnor — ett vanskligt företag i och för sig! Och mångfalt brydsamt i mitt fall! Jag är ju en ung, ännu icke färdig människa och åhörarhopen en församling av andligt rotlösa, halvvakna, bortkomna vid första steget de taga utom gränsen kring kroppsarbetets och alldaglighetens värld.

Intrycket bestämmes av den talandes bevekelsegrunder. En yrkespolitiker skulle icke kunna yttra sig i detta ämne utan att någon förnimmelse av ett bakomliggande personligt eller partibestämt intresse inställde sig. En lärd vore förmodligen ur stånd att fylla ut avståndet mellan sig och de lyssnande — det blir ju ändlöst, eftersom problemens utredning för den lärde är sitt eget ändamål och för åhöraren blott ett medel för hans själs inriktande på ett eller annat konkret syfte han på något sätt vill bringa i samklang med sitt eget liv. Min ställning är förmånlig. Mitt personliga intresse är inget alls och den andrahandslärdom jag meddelar gives icke för att den ägde något värde i sig själv utan endast i den enkla avsikten att dela med mig av min själs värme för en god sak. Och det syns eller hörs eller förnimmes. Mina ord mottagas välvilligt. Men ändå — vilket underligt företag är icke detta?

Jag myntar ut en massa kunskapsstoff för att ådagalägga riktigheten av satser jag kunde ha avfattat på tio minuter och styrkt med min trohjärtade ton och mitt ärliga ansikte. Slutligen blir denna bevisning den enda hållbara inför mina tillyssnare, som äro lyhörda för tonen men ha svårt att följa en argumentering från länk till länk. Men likafullt driver mig en nödvändighet att hålla ut en lång timme i katedern, läggande problemen till rätta i en omsorgsfullt genomarbetad föreläsning. Mina åhörare kräva just denna fördjupande framställning av idéen, som de blott styckevis och dunkelt kunna tillägna sig. Det, som nu sker med dem, är en hemlighetsfull och svårförklarlig process. Det försiggår ett mödosamt uppvaknande i denna skumma sal och runt omkring i landet och i hela världen, andarnas väckning men på samma gång de oövade intellektens betungande med ett arbete, som vållar dem fruktansvärda mödor och krönes med en mycket ringa framgång. Att å ena sidan erfara ett ofrånkomligt tvång att taga mot överklassens vetande och å den andra sidan icke mäkta att smälta det — sådan är de kroppsarbetande klassernas ställning i nuet mellan ett förgånget, som var lugnare och tryggare men på annat sätt tyngre att dväljas i, och ett ovisst kommande, varom arbetaren icke vet någonting bestämt, men som han måste ge sig in i: en man i ett led — oräkneliga likadana led bakom honom — oräkneliga framför honom och någonstans i spetsen röda fanor.

Jag talar och talar. Jag möter en tacksam åhörarkrets. Den roar sig icke; den bemödar sig. Jag läser ut en hjärnas arbete ur ett grovt anletes rörelser och får för mig bilden av en bogserare, som kånkar med pråmar. Obarmhärtigt gör jag an nya, en efter en, fast jag märker att lasten blir maskinen för tung. Den

överansträngda hjärnan ger tappt. Och det rycker i anletet.

Jag är färdig. Vi sjunga Internationalen. Och över katedern prunkar en brokig pappsköld med de sex orden: Proletärer i alla land, förenen eder!

En annan gång befinner jag mig i ett bländvitt vinterlandskap. Jag står på ett vägkors. En vinterväg drar söderhän på den frusna, insnöade, milslånga havsviken, fortsättande sommarvägen från de vida skogarna. Och stora landsvägen stryker från öst till väst genom den kulliga bygden kring vikslutet.

Det är söndagsförmiddag. Kyrkklockor ringa. Men mänskorna ha ingen försyn mer för kyrkan och kyrktidens hälgd. De strömma till vägkorset från alla fyra hållen, mest dock från västra kanten, där rökar höja sig över skogen och märka ut ett fabrikssamhälle.

Jag skall tala här under bar himmel, reda ut en mängd dagsfrågor, blåsa in den nya tidens anda i de gamla lösenorden: frihet, jämlikhet, broderskap. Frihetens elementära betingelser tänker jag lägga fram genom att orda om kroppsarbetarnes omåttliga arbetsdag, som gör dem oförmögna att taga i anspråk sin arvedel av kulturen och civilisationen. Jag ämnar dryfta den lagstadgade åttatimmarsdagen, som i detta samhälle, där arbetaren har ingenting alls att säga till om, hägrar för blicken som ett barnsligt, orimligt önskemål.

Jag vet ävenså att jag i den allmänna rösträttens formel vill slå fast jämlikhetens princip. Men broderskapet? Dess begrepp synes mig lika oklart som den helige andes i en annan treenighet. Och ändå — är icke det mystiska broderskapet mellan människorna all social reformförkunnelses enda rätta utgångspunkt och enda slutmål? Jag, en överklassare, måste stiga ut ur min naturliga samhällsomgivning och känna mig som den obildades, okunniges och förtrycktes broder!

Gör jag det verkligen?

I denna stund kan jag svara: ja. Kanske min faders kristendom härskar över mig i det omedvetna och skapar känslobottnen för den sociala broderskapslära, som är min. Eller kanhända jag just denna söndagsförmiddag har undergått en förvandling, som kommer mig att broderligt möta varje enskild arbetare. Någonting betydelsefullt håller på att ske. Det skall stiftas en arbetarförening i orten: därför är jag här och därför har en menighet infunnit sig på den sällsamma mötesplatsen.

En snöplog vid gärdsgården gör tjänst som talarestrad. Den har ett slåbräde baktill, som jag ställer mig på så jag höjer mig ett grand över mängden. Det vimlar av folk och då ingen vill kliva in i drivorna, tänja hoparna ut sig efter alla fyra vägarna och forma ett underligt, svart kors i det vita, gnistrande snölandskapet under den blekblåa vinterhimlen. De flesta män bära storstövlar och på huvudena svartulliga skinnmössor med läderkullar och kring halsarna ylledukar i grått och brunt och svart. Kvinnorna gå mestadels i duk i denna avlägsna landsända och även de huvudbonaderna äro mörka i färgen. Allt detta erfar jag, när jag börjar tala. Samtidigt känner jag blickarna som en spetsgård, som innesluter mig. Och de båda ont; det bor ett förstucket, glödande hat i dem.

I fortsättningen märker jag att hatet har fått makt även över mig. För första gången förnimmer jag att min självklara känsla av andlig gemenskap med de samhällslager, som bära upp den högre bildningen, håller på att kvävas av en lidelsebetonad motvilja för allt vad överklass heter.

Har detta agg alltid bott inom mig, bundet, okänt för mig själv? Är det ett själens arv efter längesedan bortgångna förfäder och mödrar av arbetarklass? Innebär dess uppvaknande de dödas uppståndelse i en efterkomling, som i social mening icke längre tillhör dem? Och var dessa förfäders drift att bana en väg uppåt genom samhället för sina ättlingar förbunden med något begär efter vedergällning för bittra orättvisor, som en hänsynslös överklass låtit dem utstå? Har alltså jag blivit jagad ut i överklassen, den fientliga

förtryckarklassen, för att fortfarande minnas vem jag var i tidigare släktled och vedergälla smärtan och smäleken mitt blod har lidit i hänsvunna århundradens träldom?

Eller äger detta personligt förnumna hat till överklassamhället sin enda grund i denna dags händelser?

Jag står och talar på en landsväg, emedan man stängt för mig alla byggnader, som kunde rymma en åhörarskara. Än mer: man har nekat mig icke allenast tak över huvudet utan också mark under fötterna. Jag är portförbjuden på det stora brukets område och vid dess gräns stöta ett annat bruks domäner till eller en herrgårds, vilket gör detsamma. Jag är jagad ut ur socknen och socknens folk med mig, såvida det framhärdar i sitt uppsåt att hålla ett möte för att stifta en arbetarförening. Därför har detta svarta kors målats in i den vita vinterbilden. Vi ha sökt en tillflykt på landsvägen, statens mark, från vilken ingen mäktar att fördriva oss. Över alla bygdens gårdar, över fält och skogar, över den vida havsvikens isar råder kapitalistsamhället, förkroppsligat i en brukspatron, men vi ha listat ut att också vi ha förfoganderätt över en flik av fosterlandets jord!

Många ha uteblivit för att de inse att de genstörtiga vedervåga att i fortsättningen förlora sina anställningar och bli vräkta ur hus och hem. Men många trotsa sig till sin mänskorätt, koste vad det vill. Själv förutser jag ännu icke det kommande: uppsägningarna, vräkningarna, bojkotten av min tidning. Och i överklassens orättfärdighet ser jag fortfarande endast ett utslag av det gamla släktledets oefterrättliga tankegångar. Och av den blinda underklassorättfärdigheten har jag ännu ingen känning.

Dristigt och förhoppningsfullt fortsatte jag denna agitatoriska verksamhet. I mitt eget själstillstånds belysning skådade jag en omvärld, vars andlighet i verkligheten bar andra och kallare färger. Bakom det allmänna mothållet, som i borgarnes samhälle mötte hela komplexet av nya idéer, kunde jag icke skönja den fullständiga oförståelse det i själva verket vittnade om, och spridda, tillfälliga instämmanden tog jag för svalkvittret, som bådar snar sommar. Hjärtat var fånget i detta idéliv och göt in sin värme i strävandena att reda ut frågor, som en hård verklighet engång skulle lösa efter sina lagar. Fantasien diktade om samhällsklassernas eviga kamp för makten till en hög tragedi, i vilken rätt stod ställd mot orätt eller den enes rätt mot den andres. Och denna felinställning av samhällsproblemet drev mig till den mest naiva felbedömning av människorna.

Mitt tänkandes alla yttringar förutsatte ett omutligt särskiljande av rättskänslans inflytanden från klassegoismens i handlingens värld. Så jag tog miste! Rätten, i min mening, var lika intressebunden i mänskornas livsåskådningar som i deras gärningar. Jag kunde fäkta med begreppet bäst jag ville; livet förblev i alla fall likadant det alltid varit och samhällets utveckling fortgick efter en ändlös sicksacklinje under trycket av stridiga intressens tvekamp.

Dessa vintermånader bildade ett skede för sig i mitt liv. En otrolig mängd människor, konflikter, polemiker, tvister av olika slag inom de skilda läger jag kom i beröring med, omgav mig med ett livsinnehåll, som så högljutt pockade på min uppmärksamhet att jagets bundenhet vid sina personliga sorger icke mer var förnimbar. Så mycket mindre grubblade jag över att min forna hemkänsla i överklassens stad försvann och ett egendomligt främlingskapsmedvetande fick makt med mig. Jag föreställde mig att jag småningom själv hade försatt mig utanför de student- och umgängeskretsar, i vilka jag fördrivit min första, glada ungdom. Men det förhöll sig icke alldeles så. En i det yttre nästan omärklig opinion hade stämplat mig som ett samhällsvådligt subjekt, dragit upp en osynlig, varnande cirkel kring min naiva gestalt och utan stora åthävor fullbordat detta isoleringsverk jag betraktade som ett resultat av förvandlingar inom mig själv. Allt mer sällan hände det att jag var samman med en gammal kamrat endast för samvarons skull. Min vän hade gift sig och rest utomlands. Någon gång växlade jag ett par fraser med latinaren; de föllo stelt. Våra tillfälliga ordutbyten övergingo aldrig mer till långa samspråk under vandringar på gatorna, som det i forna dagar föll sig naturligt, när vi råkades. Och sångaren? Jag nickade åt honom, då vi ströko förbi varann, och

han nickade tillbaka men hade alltid bråttom. Seglaren hälsade med en höjning av ögonbrynen; icke det muntra klippandet, som gjorde sig förtroligt, utan en loj anspänning av ovilliga muskler, som förrådde att han icke skulle varit tilltalad av tanken att återse mig på sitt däck.

Jag bodde i en torftig lägenhet, återigen under takranden av en hyreskasärn men nu med utsikt över ödsliga förstadsperspektiv utan någon förledande och förvillande havsstrimma som slutmål för blickens vandringar. Här dvaldes jag i det kalla redaktionsrummet lik en väktare på utkik. Inom min generation rådde en stark oro, ett vacklande av och an mellan motsatta tänkesätt. Den ena efter den andra drogs med av demokratiens flodvåg och stöttes i nästa stund tillbaka inför hotet mot kulturen han tyckte sig varsna i den lidelsefulla hätskhet mot överklassen, som arbetarrörelsens slagord hade löst ut i underklassens själ. Klasshatet växte och förtätade sig till en masspsykos och återverkade på alla, som velat göra arbetarnes sak till sin under tillskyndan av sin rättskänsla men icke kunde förnimma underklassens känslor och tänka dess tankar.

Jag trodde mig förmå det. Men jag bedrog mig själv. Underklassens hat var en mer livsavgörande och fruktansvärd verklighet än jag fattade; det höll på att breda ut sig till en världsbrand. Och även bortsett från klasshatets skrämmande uppflamningar, utgjorde proletariatet ett ohållbart material i Marx’ och de andre store samhällsbyggarnes händer. Mänskorna i underklassen voro mera onda, eller mindre goda, än de tedde sig i ljuset av den martyrgloria överklassens förtryck hade omgivit dem med. Min tro på samhällsordningens suveräna makt att sänka eller höja, eländiggöra eller lyckliggöra massorna visade fel, emedan den växlade alla frågor i ett och samma spår, som löpte ut i kravet på de sociala maktförhållandenas omläggning men lämnade därhän det avgörande spörsmålet, huruvida den förtryckta människan, som skulle lösas ur sin träldom, ägde betingelser att bruka frihetens gåva. Vilka missräkningar, vilka bittra besvikelser skulle icke denna optimism slutligen bereda mig som lön för trohjärtade bemödanden!

Och ändå — hur skulle å andra sidan något framåtskridande kunna äga rum, i fall hjärnorna arbetade sig trötta på en pessimistisk värdesättning av människan, som till slut bringar hjärtana att förtvivla? Även om hon vore ändå mer primitiv, dum och ond än hon ter sig för oss, när vi ställa henne mot väggen och tvinga henne att blotta sitt innersta väsen, så förbleve hon i all sin erbarmlighet det dyrbara föremålet för vår världsförbättringsdrift. Och denna drift är ingjuten i själva livsinstinkten, som håller samman den unges själ. Därför skyddar han sig mot för mycken mänskokunskap! Hans fantasi idealiserar människan för att han måste få betrakta henne som en fullföljare av upphöjda strävanden. Omedvetet gör han sig blind för hennes sanna väsens ohjälpliga begränsningar, emedan han annars icke skulle kunna rikta sitt eget handlande mot ett fjärran mål för människosläktets vandring, en hägring av ett högre liv bortom och över all självisk ävlan. Vad vore ungdomen värd utan denna heliga blindhet?

Ständigt stadd i verksamhet, utan ro i nuet, rastlöst byggande vidare på illusionernas torn, omfattade jag föremålen för mitt stora nit, de enkla människorna, med ett flyktigt intresse, medan jag lidelsefullt dyrkade idéen, som pekade ut medlen för deras lyckliggörande. Marx’ Das Kapital låg på mitt bord. Arbetarbostadsfrågan, arbetarskyddets, arbetslöshetens och arbetsförmedlingens problem, sjuk- och ålderdomsförsäkringens vida fält lockade mig till oavlåtliga begrundanden och en uppseendeväckande framställning av kroppsarbetarnes yrkessjukdomar höll mig flere dagar pressad som i ett skruvstäd. Vilket underligt skimmer förmådde icke tron på de rätta frågelösningarnas betydelse för mänskligheten att sprida över de statistiska verkens skogar av siffror och lagböckernas snår av paragrafer!

En morgon i början av april kastade jag loss från staden och slog mig ned i ett lantligt samhälle för att ostörd få författa en stridsskrift, som hela vintern hade lekt mig i hågen. Mitt opus blev hopsatt, tryckt, kalfatrat och glömt i en handvändning, men de dagarna lämnade kvar ett minne, som icke kan förgätas.

Vintern rådde ännu, en våt barvinter, höstlik, utan vårtecken. En egendomlig, tung tystnad härskade i de mörka granskogarna, som omgåvo min vistelseort. Varje dag, före middagen, gav jag mig av på en tur

genom skogen och fram till järnvägslinjen, vars dubbelspår jag följde över en vid myr. Den var svart i färgen och fullständigt öde; endast två kala dungar av skrabbig björk, som stucko upp tätt invid spåren, erinrade om naturens ansträngningar att locka fram liv ur denna hopplösa grund. Jag fann emellertid ett barnsligt nöje vid att vandra på denna snörräta bank och se snälltåget från stadshållet ila ut ur skogen och med saktad fart glida förbi mig på myren. Under de sekunder sättet av långa, smäckra vagnar nästan ljudlöst flög förbi hann jag fånga obegripligt mycket av mänskligt liv bakom de stora rutorna: anleten med stirrande blickar och forskande, sorgsna, glada, slöa, intetsägande — alltsammans i en lustig röra.

Nå, det var åter promenad- och tågtid; söndagsförmiddag för resten. Tåget störtade fram, svepande mig i ett kallt luftdrag, och jag mönstrade nyfiket rutornas ansikten. Plötsligt hajade jag till och brast i skratt. Mina skolårs buse, min vördade herr rektor med den vita manen över sitt galtanlete hade uppenbarat sig i ett waggonsfönster och borrat sin fruktade blick i min. Det var i sanning icke första gången han slog ned på mig; vete gud, vad gubben hade här att göra denna söndagsförmiddag, men att han kryade upp mig och begynte att stulta i min hågkomst med den järnskodda, tjocka käppen i sin stora, håriga hand — det kunde icke fela! Jag gick och gick, tänkande på skoltidens lekar och nervkittlande pojkstreck. Och när jag nådde den första dungen, där jag hade tänkt vända om, kände jag mig ohågad för det väntande arbetet och beslöt att fortsätta en bit och på hemvägen möta ingående snälltåget.

Jag vandrade alltså vidare. Men plötsligt föll det mig in att blicka tillbaka. Jag hade nämligen märkt att en gestalt dykt fram ur skogen långt bakom mig — en kvinna, vars linkande gång stannat i mitt minne. Och jag vände mig om för att min hjärna mottog ett obestämt intryck att hon försvunnit och jag åter befann mig ensam på spåret.

Det förhöll sig verkligen så: kvinnan hade klivit ned från vallen och satt sig på marken under de toviga björkarna. Fastslående detta likgiltiga faktum, drev jag vidare till myrens slut och vände och anträdde min vandring hemåt med den närmaste av de två dungarna som vilopunkt för ögat. Återigen slog det mig att jag var molallena i detta landskap, som stod svept i obehaglig, grå luft; solen inmolnad, en tunn vinterdimma bredd över det svarta moraset. Och denna ensamhetsförnimmelse tvang mig att besinna att jag självklart hade bort möta vandrerskan eller upptäcka henne framöver, i fall hon vänt om. Omedvetet ökade jag farten, återigen leende åt ett skolminne, och iakttog flyktigt att den närmaste dungen jag nu lämnade bakom mig hade skymt den bortre, där kvinnan satt kvar i samma ställning. Men i nästa ögonblick vaknade en tanke: det står icke rätt till med en, som vilar så länge på den tjälkalla marken.

Jag närmade mig henne mer och mer. Men hon vände icke på huvudet utan blickade oavvänt mot skogsöppnan i väster, där skenornas fyra parallella streck försvunno i granarnas skymning. Jag tänkte: hon är nyfiken på tåget — som jag — också ett nöje — vårt enda söndagsnöje för resten!

En svart röksky bolmade upp ur skogen. En kort, gäll vissling lät höra sig. Ett lokomotiv dök fram i bakgrunden. Och i nästa stund tappade jag alla förnuftsbestämda sammanhang.

Jag sprang. Ett stycke framför mig låg en människa på banvallen med halsen över skenan.

Jag sprang för livet. Sanden gick i vågor under mina fötter. En skärande vissling ljöd oavbrutet i mina öron och skar sönder mina nerver.

Jag höll en kropp i mina armar men kände icke dess tyngd, emedan jag samtidigt förgicks i en dånande storm, som slog mig till marken.

Jag väcktes av hårt skrammel, ohyggligt klirr, rop av människoröster. Snälltåget stod stilla, konduktörer hoppade ned på banvallen och lyfte upp kvinnan. Hon kunde stå, hon var oskadd. När jag reste mig, fattade jag icke var jag befann mig, vem jag var, vad som hade hänt, men i samma stund tåget åter satte sig i gång

rullade ljudintrycken upp hela förloppet för mitt medvetande.

Kvinnan stod fortfarande orörlig, där man ställt henne, såg ned på marken och teg. Jag ville säga någonting, men fick icke ett ord över mina läppar. Jag erfor ingen lättnad vid tanken att ha undgått en dödsfara och ingen tillfredsställelse över att ha fullgjort en plikt. Det skedda hade icke lämnat efter sig något annat intryck än en kall tomhetskänsla. Men denna förnimmelse bottnade icke i likgiltighet, tvärtom, jag förnam tomheten, som hade den inträtt i mitt eget liv och fyllt min egen själ.

Slutligen sade jag:

— Kan jag vara er till hjälp på något sätt?

Hon svarade icke. Men ljudet av min egen röst gjorde mig gott, min besinning återvände och jag kunde nu lugnt betrakta offret för min företagsamhet.

Torftighet, fattigdom på yttersta gränsen till misär blev det omedelbara intrycket av den späda, tafatta gestalten i den slitna, illasittande, sommarlika dräkten. Min blick snuddade vid händerna och tanken att jag hade att göra med en dåre korsade min hjärna, då jag märkte att hon bar tjocka, gråa tumvantar, som man använder i sträng köld. Denna underliga handbeklädnad stack vansinnigt av mot de tunna kängorna, den lappade sommarjaketten och den lätta, blacka hatten. Men ansiktet var klokt, gott: ett ganska ungt, rynkfritt, gulaktigt ansikte, förfulat av små leverfläckar på kinderna men icke frånstötande. När det till slut vändes mot mig, behärskades det helt av ett par blåa, blanka ögon, som betraktade mig med en lugn blick.

— Låt mig nu följa er hem, föreslog jag. Eller åtminstone ett stycke på väg.

Hon svarade — rösten hård, tonen liknöjd:

— Jag har inget hem.

— Men härifrån går vi i alla fall bort.

— Jag har ingenstans att gå.

Ett plågsamt tvivel om min handlings berättigande började att ansätta mig. Men något måste företagas och jag sade:

— Ni ska nu följa med hem till mig. Det är inte långt. Ni ska vila er och få mat och hämta krafter. Och ni ska tala om för mig, hur det står till. Jag vill er väl.

Vi satte oss i rörelse. Nu märkte jag att den linkande gången berodde på något svårartat lyte. Ett varmt medlidande fick makt med mig. Jag kände att jag tårades men fattade på samma gång hur ömklig en tårögd sentimentalitet tog sig ut i den verklighet, som för ögonblicket omgav mig.

Vi stego in i mitt tillfälliga arbetsrum. Hon tog av jaketten och jag nödgade henne att sätta sig i min enda länstol, medan jag anskaffade mat och dukade upp den.

— Seså, det är färdigt, sade jag fryntligt.

Hon såg på födan med en hungrig blick, reste sig och haltade till bordet med de gråa vantarna på. Det slog mig med ens som en skräck: har hon kanske inga händer?

Men i nästa ögonblick lågo hennes vantar på min vita bordduk bredvid brödkorgen och ett par händer visade sig, röda, vanskapliga, med krokiga fingrar, men icke alldeles oföra. Jag kände inget äckel vid denna syn. Medlidandet rörde sig fortfarande i min själ som en varm våg och frågan, med vilken rätt jag hade gripit in i

denna människas öde, föll åter över mig.

Var det hennes vanförhet, som drev henne att söka döden? tänkte jag. Kanske, kanske icke — eller icke enbart. Hon är ung, slog jag fast, icke mycket äldre än jag. I vår ålder berövar man sig livet i kraft av ett övermäktigt tänkande, ja, just i ungdomen tänker människan starkast och fordringsfullast och grubblar sönder allting. Men det har hon där icke gjort; hon är oförmögen till ett sådant tankeliv. — Eller: man ger sig in i självmordet, driven av olycklig kärlek!

Så sentimentalt allt detta! Så överklassentimentalt! Hon hade naturligtvis fattat sitt beslut för att ingen annan väg stod öppen för henne. Hon har ingen bostad, hon svälter — se så begärligt hon griper sig an med måltiden! Hon får inget arbete för sin vanförhets skull. Alltså döden — eller fattiggården! Hällre döden!

Här stod jag med samhället framför mig, likt kartan över en kontinent, som har en tom fläck i mitten: ett okänt område. Alla samhällsklasser hade skärskådats till lust och leda, alla yrkesgrupper hade blivit undersökta, men utanför klassernas och yrkenas kretsar låg den okända näjden, de vanföras och oföras och allas, som ingenting voro och ingenting kunde bliva. Och därifrån drog en människoström till fattiggårdarna och inregistrerades och statistikbehandlades och ompysslades av oss samhällsförbättrare. Och en annan flöt stilla hädan till dödsriket. Och en av den strömmens otaliga vågor hade jag häjdat i dess lopp. Vad skulle nu ske? Kunde jag giva denna våg en ny riktning?

Jag stod förlamad av en trist hjälplöshetskänsla. Enligt min samhällsuppfattning betydde individen intet och massan, vars befrielse skulle bliva dess eget verk, allt. Men inför denna enkla verklighet föll teorien ihop. Jag kunde ju icke säga: ditt läge är dystert, stackars proletär, men trösta dig, proletariatet är i rörelse, proletariatet befriar sig och således även dig, proletariatet, dina systrar och bröder — — Vilken predikan! Jag slungade socialismen, som jag bekände, och grep fatt i min faders enfaldiga kristendom, som jag icke bekände, och tog ut alla sedlarna ur min plånbok och lade dem på bordet framför min gäst.

Hon gav mig en häpen blick:

— Inte kan jag ta herrns pängar inte.

— Det kan ni visst, svarade jag. Det är en obetydlighet, det, att jag ger er pängar, mot den stora saken — — Jag menar — — alltså — — jag tänker på att jag har hindrat er att göra er av med ert liv.

Hon teg och såg ned.

— Jag kunde inte handla annorlunda, fortsatte jag. Jag hade inte tid att tänka mig in i det och om jag haft tid på mig, så skulle jag ändå ha gjort, vad jag gjorde. Men jag begriper att jag inte hade någon rätt att tvinga en medmänniska till någonting sådant som att leva.

Jag mötte åter den häpna blicken.

— Förstår ni mig inte?

— Nej, sade hon strävt.

— Jag menar att man har ansvar för vad man gör. Och eftersom jag inte lät er dö, så måste jag på något vis hjälpa er att leva.

— Inte har herrn något ansvar alls. Det var så utsett.

— Utsett?

— Ja.

— Det var utsett att ni skulle söka döden, menar ni. Men att en främmande människa plötsligt kom springande och hindrade er, var också det utsett?

— Ja. Så tror jag.

Jag började förstå henne. Hon såg icke en medmänniska i mig utan bara ett verktyg i ödets hand, likvärdigt med lokomotivet, vars skarprättarvärv jag hade avbrutit för att jag var förutbestämd att göra det. En blind ödestro behärskade henne och uteslöt allt tänkande över skeendet och sammanhangen. Min skuldförnimmelse saknade underlag i de själsliga processerna hos medmänniskan, till vilken jag kände mig stå i skuld, och försöken att »hjälpa» blevo enkla yttringar av en banal välgörenhet.

Men denna insikt kunde icke rubba mina egna tankecirklar. Jag blev icke kvitt mitt ansvarsmedvetande. Alltså upprepade jag:

— Ni ska i alla fall behålla pängarna.

Uttrycket i de blanka ögonen blev plötsligt varmt.

— Herrn är en god mänska, sade hon tafatt. Men det här är för mycket.

Återigen öppnade sig en ny utsikt över detta främmande själsliv. Hur kunde en stackare, som låg så djupt sjunken i allsköns nöd, fortfarande tveka att taga mot min hjälp?

— Ni behöver de här pängarna för att alls komma till rätta, brast jag ut. Fattigdomen är ingen skam.

— Det är just det, ser herrn, att det känns liksom en skam för mig.

— Ni sa att ni inte har något hem.

Det började rycka i hennes ansikte och ögonen tårades:

— Jag sa så och det är sanning. Men jag har haft ett hem.

— Är era föräldrar döda?

— Mor är död.

— Och er far?

— Far, han lär nog leva, han, svarade hon hårt. Jag är inte kommen från vägen, som herrn tror. Min far är bonde.

Det ryckte och ryckte i det gula ansiktet, medan hon fortfor:

— Om jag hade fått hälvten så mycket pängar av honom, som är min far, så behövde jag inte nu ta emot en enda slant av en främmande.

— Säg mig, sporde jag, vem är er far? Var har han sitt hemman?

Hennes behärskning avlöstes plötsligt av vilda snyftningar. Och skylande anletet med sina stackars händer, satt hon och vaggade på stolen utan att mäkta resa sig eller finna ett utlopp för sin smärta i ord.

När denna storm äntligen bedarrade, hade hon övervunnit sin skygghet och begynt att känna sig

hemmastadd i min bostad. Hon steg upp och utan att röra vid pängarna förflyttade hon sig tillbaka till länstolen. Det skulle hon aldrig gjort, så utmattad hon än må ha känt sig, om hon icke omedvetet på något vis hade slagit rot i detta rum, vars torftighet kunde inge henne förnimmelsen att det sociala avståndet mellan henne och mig icke var så långt, som hon skulle funnit det, i fall hon sett mig i en annan omgivning. Hon började självmant att tala, berätta i långa, flödande meningar, fyllda av upprepningar och avvikningar hit och dit men ändå icke utan en viss sammanhållning. Jag kan icke återgiva det; orden hon använde sig av voro så färglösa och kraftlösa att de icke mäkta att skapa livsbilden hennes tonfall skänkte mig, i fall jag sätter dem på papperet. Men jag erfar ännu långt efteråt min egen själs intryck av detta människoöde.

Hennes fader var en skärgårdsbonde, icke rik men häller icke fattig, härskare på sitt hemman, herre i sin båt, som människa oansenlig, vanlig: varken överhövan ömsint eller påfallande hård. Han var redbar, arbetsam, skötsam, uthållig i vinterfisket, som i allan tid hade fött hans släkt och därtill understundom i de goda strömmingsåren satt av pängar på kistbottnen.

Bonden och hans husfolk levde för fisket lika självklart som mänskorna i gårdarna uppåt land ha kommit till världen för att plöja, så och skörda vad jorden ger. Havet och fjärdarna skänkte alltid bärgning till den, som höll ut; rikligt i höstskötarnas månader men rikligast i vinternotens. Att bondens dotter fick lida köldbrännan liksom de andra nothjonen och vada i flödvattnet och isa ned sig vid vakarna — det var ingenting att klaga för! Att värken pinade henne, ledvärken, som alla, som stå i det arbetet få lov att dragas med — det kunde icke hjälpas! Att hon till sist icke härdade ut längre — det var ofrånkomligt. Hon var ställd under skickelsen, som blir alla dessa stackares lott, vilka gud låter födas på skären med en kropp, som icke står bi i en sådan kamp för brödet det hårda havet kräver av de sina.

Höst efter höst, när ångbåten gjorde sista turen till den långt avlägsna staden, ville hon ge sig av att söka läkarhjälp för sitt svåra lidande, men denna resa fick fadern aldrig råd att bestå henne. Någon ond fader var han visst icke, han handlade som alla hans likar, han drog sig för att slösa bort de hårt förvärvade pängarna på värkar och krämpor. Han lade ut dem till bot för sina båtar och nät och den väldiga vinternoten, till allt, som icke fick falla sönder, som måste lagas och som skänkte tillbaka vad en gav. Och sparde han till slut en slant, gömde han den i sin gamla kista. Ty detta var pänningens bestämmelse och att vårda sig om pänningen var människans bestämmelse — därom talades aldrig, därpå tänktes aldrig, det var engång så.

Han iakttog att värken krökte ett finger på hans dotters hand men visste ingen vån och det föll honom icke in att bekosta dyra läkemedel för ett fingers skull, hälst handen var fälig som förut. Och sedan: finger efter finger fördärvades på denna samma hand. Benet vreds krokigt, mer och mer jämmerligt krumt, allt eftersom höst följde på höst. Han såg olyckan ske, med kalla ögon såg han det, och likafullt grep det honom om hjärtat, men icke mäktade han punga ut så stora pängar som nu hade tarvats till läkemedel, läkare, sjukhusvård. Nej, det översteg hans förmåga. Detta sade han, det intalade han andra och sig själv och han höll det för rena sanningen, men en lögn var det likaväl. Om han hade gått till doms med sig, skulle han nödgats tillstå att han icke ville göra ett sådant stort offer för ett ovisst hopp om dotterns vederfående. Efter hans begrepp skedde ingenting på vår jord, som icke var utsett att ske, och om Gud ville återgiva den lidande hälsans dyra lån, så gjorde han det oberoende av läkarens konster. Sådan var bondens tro, han var fostrad i den och med den tröstade han sitt olyckliga barn.

Skall jag kalla honom hård? Skall jag finna honom ond? Skall jag döma honom ansvarig för sin gärning? Vilka fåvitska frågor! Jag har tänkt och tänkt över denna upplevelse och den har ibland tyckts mig fullständigt likgiltig, eftersom jag i alla fall lever mitt eget, inre liv i en annan värld än bondens och vinternotens, men den har också stundvis gripit mig likt ljudet av en varnande stämma i det avlägsna, som säger mig något betydelsefullt jag icke är i stånd att fatta. Dessa händelser röra mig icke så djupt för att de äro sorgliga, men emedan jag anar deras vanlighet. Denne bonde tränger sig på mig för att jag instinktivt inser att hans själslighet är den vanliga människans, massmänniskans, hennes, för vars skull jag sliter ut mig

i en ändlös kamp för allas rätt och allas frihet och allas jämlikhet. Vad vill jag henne? Jag anar hennes bevekelsegrunders omåttliga själviskhet, hennes tankevärlds fantastiska litenhet, hennes hjärtas hårdhet, hennes livssyns glanslöshet. Vad vill jag henne? Vad når jag till slut på min kallelses väg?

Jag gjorde mig dessa frågor, medan jag lyssnade till min sällsamma gäst. Med en växande oro i sinnet lyssnade jag, med en inåtriktad, seg beslutenhet att ända ned i grunden skärskåda detta mänskliga elände följde jag den talandes enkla tankebanor och lät henne stänga in mig i sin trånga, kvava värld. Jag gick ut ur mig själv den gången och levde en annans liv, så länge den oändligt långdragna berättelsen fortfor att ljuda i mina öron. Slutligen tystnade hon, tog sedlarna utan att avbida ett förnyat erbjudande, sade mig ett kärvt och tonlöst tack och gav sig av.

Följande dag omslöts jag fortfarande av hennes armod, hjälplöshet, livströtthet och undergivenhet inför det oundvikliga. Men plötsligt glömde jag henne. Jag upplevde en härlig stund. De kalla dimmorna lättade, aprilsolen begynte att stråla, utanför mitt öppna fönster lyste en slaskig landsvägs pölar gällt blå, ja, det föll något livande skimmer till och med över böndernas ruggiga krakar och fula, höga kärror, som gungande och krängande rörde sig i de djupa hjulspåren.

Styrkt av den nya dagens skönhet, dök jag ned i mitt arbete vid skrivbordet. Och denna ensamma, dödsmärkta människa, som hade förtrott mig sina lidanden, betydde icke längre något annat och mer för mig än vem som hälst, som skred förbi på vägen.

MÅSFLOCKEN

ÅR EFTER ÅR FÖRGICK OCH DEN omotståndliga tidsströmningen bestämde fortfarande mitt livs riktning. Men understundom överfölls jag av en förlamande viljelöshetsförnimmelse. Lik timret, som glider ned för älven och fattas av nyckfulla virvlar och börjar svänga runt, flöt jag då omkring i ett tillstånd, som uppvisade en skenbar ovisshet vart jag egentligen skulle hän.

Arbetarrörelsen var icke längre det enda skeende i samhället, som grep in i min levnad. Mitt tänkande fördjupade sig mer och mer i ett nytt perspektiv. I mitt lands avhängiga ställning till det halvasiatiska världsväldet i öster inträdde en ödesdiger förändring, återverkande på alla meningsriktningar och tvingande varje ansvarsmedveten människa att överskrida den begränsande cirkeln, som partibekännelse och partisinne hade dragit kring hennes tankebanor.

Trots sin ofrihet hade nationen hittills levat ett liv i halv statlighet under en inre självstyrelses högtidligt stadfästa former. De egna lagarna hade skänkt henne ett skenbart värn mot förintelsehotet från öster, som en liten ringmur av sand skyddar en skara lekande barn. Men plötsligt rasade muren, lag efter lag försattes ur gällande kraft av jätteväldets edsbrytande envåldshärskare, den dödsdömda halvstatens krigsmakt upplöstes på hans bud och inringat i en spetsgård av bajonetter väntade det i skilda nationaliteter och klasser splittrade folket sin undergång.

Jag hade utdömt detta fosterland, som svälte sina barn, men vågade icke vidgå förkastelsen, när snaran drogs till kring den hårda moderns hals. Låt vara att en utåt bräcklig och inåt i trånga samhällsformer stelnad stat icke tycktes mig värd några offer, om dess upprätthållande betraktades som ett syfte i sig — den tryggade likafullt tillvaron av en rättsordning och målet för Österns nedbrytande våldspolitik var laglöshetens kaos! De föråldrade, tryckande lagarna voro trots allt byggda på utvecklingskraftiga och samhällsbevarande rättsåskådningar, medan maktbuden, som Österns självhärskare sände ut till efterlevnad, bottnade i ett samhällsförstörande godtycke. I nödens stund fick den medeltidsaktiga staten ett egendomligt hälgdagsskimmer över sitt skrumpna anlete. Dess befängda samhällsskick förvandlade sig till en symbol för en nations rätt att leva.

Jag kunde icke göra mig fri från dessa betvingande intryck av en ny och skickelsediger verklighet. Och det kom mig icke vid att mina meningsfränder kallsinnigt skärskådade landets nödläge. De jordlösa, egendomslösa och tjänande förnummo icke rättsordningens sönderfall med samma bittra känslor, som grepo de jordägande, kapitalbesittande och befallande. Medvetet eller omedvetet sågo de senare i det bestående sociala tillståndet, som tryggade deras välmåga, en inkarnation av det älskade fosterlandet; deras fosterländska försvarsinstinkt kunde icke hållas i sär från den klassegoistiska. Men även den tillbakasatta massan begynte med åren att förnimma denna stora ofärd som ett psykiskt tryck. Arbetarrörelsen förvandlade sig till ett löjligt väsen för ingenting, allt eftersom den främmande inkräktaren gjorde sig hemmastadd i landet, bemannade det likt ett erövrat fäste och slog alla skilda samhällsklasser till trälar under sina tvångslagar, överlåtande åt dem att kivas sig emellan om rätta innebörden av statens och samhällets begrepp.

De lagtrognes och stridbares motstånd växte till en allmän, fosterländsk rörelse, hemlig, djärv, förbittrad och slutligen utmynnande i en oavvislig upprorstanke, såsom alla kuvade nationers frihetssträvanden i alla tider ha gjort det. Jag blev tvungen att erkänna detta skeendes nödvändighet.

Mina tänkesätt förskötos, omvandlades och jävade slutligen ofrånkomligt min gensträviga hållning till patriotismen. Jag vill icke säga att det allmänna, ihåliga fosterlandsbegreppet nu plötsligt hade blivit innehållsfyllt i mitt medvetande; jag »älskade» icke detta land, såsom dess store skald hade krävt och allmänna borgerliga meningen anbefallde. Men jag beundrade förbehållslöst den fosterländska bragden och kände mig dragen till den vågsamma rättskampen, som fördes i fosterlandskärlekens namn med den enskildes välfärd och liv som insats.

I någon obestämbar mening var jag släkt med dessa evigt unga äventyrargestalter, som fäkta i ett aldrig upphörande frihetskrigs tjänst. Än dyka de upp på en valplats, än på en annan. Polen, Ungern, Grekland, Italien, Mexico, — lika gott! Vilket folks frihet det gäller, angår dem föga. Hur det människoslag är beskaffat, för vars frälsning de erbjuda sina liv, bekymrar dem icke alls. De slåss för Friheten, som på ort och ställe bär något fosterlands färger.

En bana öppnade sig för mig. En uppgift bidade mig. Jag upprätthöll vidlyftiga förbindelser med det hittills ringaktade »småfolket» och en sådan man var numera användbar i fosterlandets tjänst. Alltså: jag kunde uträtta någonting värdefullt, i fall jag ville besluta mig för att gå med.

Men var jag skyldig att göra det?

Jag tvekade.

Jag borde ju visa alla splittrande inflytanden tillbaka, hålla mig själv samman, gå upp i en hel, i sig sluten livsgärning! Min känsla för det enhetliga strävandets och den raka vägens oersättliga värden höll länge stånd mot begäret att beträda nya stridsfält. Men den senare ingivelsen segrade. Åter en gång lockades jag av det oprövade, vittsyftande och äventyrliga. Och åter låg denna bevekelsegrund skyld under en pliktideologi, ett ansvarsmedvetande, som samtidigt ledde mina steg. Även jag tyckte mig stå i ansvar för det beträngda rättssamhället.

Nåväl, jag förvandlade mig till ett redskap i den stora rörelsens tjänst! Huruvida den handlingen förtjänade att nämnas god och lovvärd, kan jag icke döma om, men blind var den, såvida jag ville fästa något avseende vid mitt förhållande till människorna. Jag varsnade icke det förstuckna tvivel, varmed alla fosterlandsdyrkande borgare betraktade redaktören för en socialistisk tidning, agitatorn för internationella frihetsidéer, röd på ena sidan, fosterländsk på den andra. Mitt goda samvete hade sövt mig; det föll mig icke in att i anleten och blickar spåra en ärekränkande misstro. Ärligt, obetingat ville jag ett både — och: en fosterländsk strid och en social. De andra ville ettdera, såvida de icke föredrogo ingetdera. Alltså var jag en

ensam, innerst. Men själv visste jag det icke. Och jag hade ännu icke lärt mig fatta att den, som siktar mot mer än ett rättsideal och kämpar sig fram efter mer än en linje, av sin omvärld blir tagen för en vinglare.

En kulen dag på senhösten reste jag i politiska uppdrag till min hembygd. Så väl jag kommer ihåg den färden och ändå — så overklig den efteråt ter sig för minnet!

Först samvaron med min moder, en efterlängtad stund, vars glädje grumlades av min jäktade sinnesstämning och upptagenhet av den hemliga sändning, som var mig pålagd! Jag ville icke oroa henne och höll henne alltså utanför mina vanskliga förehavanden, men likafullt väcktes i hennes själ en plågsam aning om farorna, som hotade mig och som hon glatt och modigt hade blickat i vitögat, om jag låtit henne se dem.

Mitt handlingssätt slog mig med samvetsförebråelser i samma ögonblick jag sade farväl. På ett obeskrivligt sätt undergiven, följde hon mig till grinden. Den lilla, gula byggningen min moder nu bebor är belägen på stranden av samma å, som stryker förbi vårt forna hem; om kvällarna sitter hon på sin trappa, betraktande kyrkan och kyrkogården. Allt detta kände jag utan att tänka det, när jag överlät henne åt hennes ensamhet och åt smärtan av avskedet från hennes enda barn. Det förgångna omgav henne, det närvarande mig.

Jag reste vidare. Många gårdar kommer jag ihåg från den färden, många byar och deras invånare, många öde vägsträckor, höst, lövfall, tungsint skymning. Och jag dröjer nu vid den oförgätligaste av dessa oktoberomsvävade upplevelser.

I det dismättade kvällsmörkret blandade sig ett gulaktigt ljus, strömmande ut kring näjden från en bondgård på en kulle. Lägenhetens ålderdomliga manbyggnad hade i nyaste tid blivit skarvad med en vid sal och genom dennas fönster trängde lampsken, starkt som fyrljus: åt norr, åt öster, åt söder — landet likadant i alla väderstrecken — tysta, dunkla, bärgade fält och stumma, mörka gårdar på kullarna. Men inne i salen gick dansen över gungande tiljor, en fiol kvinkade, ett dragspel gnällde, fötter trampade i alla takter och otakter, allt eftersom parens oavlåtliga sammanstötningar nyckfullt formade det glada gyttret.

Plötsligt dog musiken bort. Den reslige bonddrängen vid fiolen drog tre korta, lustiga drag med sin sprittande stråke och lade spelet undan. Hans lille kamrat vid harmonikan flög upp med ett skratt och genast spred sig munterheten från grupp till grupp. Alla anleten skeno i trygg belåtenhet, men på samma gång vinkade bedrägliga skalkar från öga till öga och inom några minuter hade skaran utrymt golvet och ordnat sig i fyrkant på bänkar och stolrader utefter salens väggar. Den var ingen dansande folkhop mer utan en förväntansfull menighet och tillställningen avslöjade sig som ett hemligt möte.

Jag talade och kände mig för varje ord mer och mer samstämd med min vänligt lyssnande omgivning. I denna gästfria bondgård grep en varm hemkänsla omotståndligt mitt hjärta, jag hade gått med i dansen. Jag hade ju tidigare i lantliga festers ringleksvimmel mött samma jäntor och samma ynglingar och återsåg i kväll månget halvt förgätet anlete, som nickade ett glatt igenkännande till den plötsligt uppdykande studenten. Egentligen önskade jag nu säga något helt annat än vad jag var nödd och förpliktad att yttra. Jag ville jag hade fått ge form åt vackra tankar, som här fyllde mitt sinne, tala om tidsströmningarnas förvandling till lugna bildningsrörelser, om den framvirvlande socialismens indämning i bondelivets trygga fåror — dessa gamla ämnen för allas begrundan, som känna sitt väsens rötter nedvuxna i en hembygds moderliga jord. Fosterbygden begynte plötsligt att leva i medvetandet, svept i samma trolska midsommarljus, som alltid dallrade över hennes anlete, när hon borta i staden inställde sig i min hågkomst lik en hägring ur det avlägsna och förflutna. Jag såg en strimma av ån skymta fram och de smala vägarna vira sig i mjuka bukter efter björkhagarnas bryn och slingra kring kullarna, på vilkas krön små röda gårdar vilade under åldriga vårdträd. Ja, jag kom i håg det alltsammans, när jag började att tala, och i min själ spelade den ljusa melodien till en hembygdsdikt på ett ljusare nordiskt språk än mitt:

— — hvert sogn har sin heks og hver by sine trolde, dem vil vi fra livet med glaedesblus holde; vi vil fred her til lands, sankte Hans, sankte Hans! den kan vindes, hvor hjaerterne aldrig bli'r tvivlende kolde!

Men jag talade icke om freden utan om det tysta kriget, det sega, lönliga motståndet mot olag och våld. Och jag förkunnade en sträng lära om människans trohetsplikt mot Det Rätta, sådant hennes samvete fattar det och hon inom sin livskrets kan förverkliga det. En beträngd individs yttersta rättsmedel var nödvärnet och en till livet hotad nations nödvärnsrätt inneslöt likaväl som den enskildes en befogenhet att sätta våld mot våld och gripa till upproret såsom en sista utväg att hävda den förtrampade rätten.

Jag hörde min röst ljuda i en djup tystnad, när plötsligt den jamande låten av ett dragspel skar av talets sammanhang. I nästa ögonblick var jag fullständigt nedtystad och knuffades hit och dit av dansande par. Inältad i en stojande och brokig röra, som återigen fyllde det vida golvet, makades jag undan mot salens utgång. En dörr öppnade sig, klirr av sporrar ljöd genom bullret, höga rop på ett främmande tungomål nådde mitt öra, medan fiolens och dragspelets låtar veno och gnällde i en rasande takt. Lägets förvandlingar försiggingo med förbryllande snabbhet. Oljud blandade sig med tystnad, nojs och dans med skrik och handgemäng, men plötsligt skruvades mitt medvetande fast vid ett enda skeende och mitt synfält begränsades till en enda enskildhet i denna virriga tavla. Två gestalter döko upp framför mig: en ung kvinna med ett litet, förskrämt ansikte och en lång, stram officer i gendarmblå uniform. Jag uppfattade dem båda dunkelt och förvirrat. Det enda jag tydligt såg, var slaget. Gendarmofficeren gav kvinnan ett slag för bröstet. I nästa stund hade jag skrikit någon hotelse i ansiktet på mannen och höjt min knutna näve för att slå till och blivit gripen om armarna. Och i följande ögonblick hade en pistol riktats mot min panna och min upphetsning hade förbytts i lugn.

Jag betraktade officeren. Han var en mycket ung man; ansiktet litet, blekt, indolent. Små, svarta mustascher; skarpt tecknade, svarta ögonbryn; svart, glänsande hår. En svart blick, loj, djurisk, seende som djurögat ser, men oförmögen att skåda.

Denna blick mönstrade mig, som hade jag varit ett dött ting. Under tiden sänktes pistolen; den liknöjt arbetande hjärnan hade av lägets förutsättningar dragit slutsatsen att det vore dumt att lossa skottet. Nu visste jag emellertid vad jag ville. Jag skall taga dig i ögnasikte så att jag känner igen dig, tänkte jag, medan jag kvaldes av parfymlukten, som svävade kring den blåa, tunna, strama officersgestalten. I nästa stund riktade mannen en fråga till mig på mitt eget språk, spotskt, slängigt, med stark brytning; rösten mjuk, sjungande. Allt detta uppfattade jag, men icke ordens innehåll. Golvet gick i vågor, ett mörker lade sig för min blick och jag sjönk ned på spelmansbänken vid dörren.

* * *

Ett par veckor förflöto. Jag bjöd till att glömma denna händelse, men den mol i medvetandet, dovare och dovare för var dag.

Jag höll en lång överläggning med mig själv. Det vidriga mellanfallet var icke enastående. Tvärtom, rätt vanligt! Alltså borde de omgivande förhållandena godtagas, sådana de nu en gång för alla hade gestaltat sig, det jämmerliga förnedringstillståndet uthärdas, emedan det var ofrånkomligt, och en gendarmofficers slag med knytnäven mot en värnlös kvinnas bröst uppfattas som en obehaglig men naturnödvändig företeelse, likvärdig med en hunds bett! Han lydde sin instinkt, som hunden gör det; handlingen var icke jämförbar med vad jag förstod med en handling. En sådan människa kunde icke göras ansvarig för en gärning, vars rättsliga och moraliska förkastlighet hon icke mäktade fatta.

Vilka sofismer! Med slika utläggningar hade jag kunnat övertyga någon ynkrygg, men inför mig själv gjorde jag mig tarvlig. Jag var ung. Därför levde jag. Därför handlade jag som jag handlade, strykande kring bygderna och talande till enkla menigheter om höga samhällsuppgifter med fara för mitt liv i stället för att

sitta i min kammare och kämpa en mindre riskfylld kamp med pennan, som de gjorde, vilka tänkte sig för, emedan de icke voro unga. Om jag icke hade eftersträvat det obetingade, ytterliga uppgåendet i denna rättskamp, skulle en dylik pioniärverksamhet förefallit mig värdelös och tom. Och ville jag förbli mig själv trogen, måste jag visa tillbaka varje tanke, som slätade över det skedda med att åberopa dess vanlighet eller dess oundviklighet. Mitt själsliv var en flammande protest mot det oundvikliga. Ja, jag tvangs lika obevekligt av min rättsinstinkt att draga min konsekvens av den förnedring jag genomgått, som den andre av sin våldsinstinkt hade drivits att misshandla, skymfa och förnedra en försvarslös människoskara.

* * *

Den ohyggliga upplevelsen förföljde mig vecka efter vecka. Jag fick icke sömn för den.

Gendarmofficeren förföljde mig. Min blick sökte honom på gatorna, i värdshusen, överallt, där den fångade en skymt av en uniform.

* * *

En fantastisk, österländsk sorgmusik nådde mitt öra, skrällande ur simpla blåsinstrument någonstans i novemberdimman. Jag drev åt det hållet, eftersom jag ingenting annat hade att göra. I nästa hörn hopade sig människor och jag stannade mitt i skocken. Drypande mist svepte husraderna, täppte gatperspektiven; dagern var skum, det led mot eftermiddag. Och som laterna-magicabilder glida förbi ögat genom ett indifferent dunkel, döko nu en militär begravningsprocessions skilda moment ut ur det grå: plågsamt åskådliga brottstycken av ett långt sammanhang, som vevades fram ur töcken och flöt bort i töcken.

Den första bilden grep mig: svartklädda hästar; en väldig vagn, lik ett vandrande, svart tält; en helsvart kista. I nästa ögonblick ledsagarskaran: skrikande granna uniformer, fanor, pomp, ståt, den döde officerens ordnar, burna på en gredelin sammetsdyna framför hans efterleverska, som höljd i sin sorgdräkt skred fram i gatans smuts vid denna skrällande musik. Låten försvann emellertid i det avlägsna, de groteskt sorgsna synerna plånades ut ur mitt medvetande och hopen omkring mig glesnade. Därunder gledo tågets eftertrupper fram ur dimman: fotfolk, ryttare, fältkanoner, dragna av svettdrypande krakar, guppande, skramlande på den trista gatans ojämna stenläggning. Trogen som en vaktpost stod jag kvar i mitt ohemtrevliga hörn, där ingen annan betraktare gitte dröja. Och nu hände någonting.

Den sista bilden brände sig in i mitt medvetande. Den var blå. Ett gendarmkommandos skrikblåa färg svedde mitt ansikte och en blank värja, upplyft i paradställning, skar mig genom nerverna. Dess bärare såg snörrätt framför sig ut i luften med tom, kolsvart blick, tills han i gatkorsningen med ens vred på huvudet och sände mig ett liknöjt ögonkast.

Jag erfor en sådan plötslig lättnad i hjärtat, som blir en människa beskärd endast i stunder av stora avgöranden. Slumpen hade varit mig huld. Blind eller seende, dåraktig eller vis — lika gott: han lät mig få korn på min förföljare!

Denne hade säkert icke känt igen mig. Jag förmodar att han dåmera icke bevarade något som hälst minne av mitt svenska studentansikte, vars särprägel hans österländska hjärna icke gittat göra klar för sig ens i det ögonblick den bestämde över mitt liv. Han skulle häller aldrig framdeles vara i stånd att komma ihåg mig. Om det behagade slumpen att nödga oss att sitta mittemot varandra i en järnvägsvagn, skulle mitt ansikte icke väcka några minnesbilder, nej, det kunde icke falla honom in att läsa ut någonting ur det! Men jag hade hållit fast hans drag i mitt medvetande och i återseendets ögonblick förstod jag att denne främling just nu betydde mer i mitt liv än någon annan mänsklig varelse.

* * *

Jag begynte att vandra, förföljande den sista, blåaktiga skymten av detta oöverskådliga tåg, som ett lik drog efter sig genom höstdimman. Min gång var lätt, min tanke skarp och klar. Jag befann mig i ett tillstånd av skön och djup harmoni. Det reflekterande jaget hade upplöst sin egen tillvarelseform och inkarnerat sig i ett handlande jag.

Rollerna voro ombytta. Jag var förföljaren, gendarmofficeren mitt villebråd. Jag ämnade hålla ut, tills jag fått en säker kunskap om hans bostad. Jag ville sätta mig in i hans vanor och bevaka hans rörelser, ty jag hade beslutit att skjuta ned honom.

* * *

Det föll mig icke in att jag planlade ett brott; så fullständigt maktlös stod moralen, som förbjuder oss att dräpa, mot rättsmedvetandets och ärekänslans krav på den enda handling, som tillfredsställde dem. Jag förmådde häller icke skönja någon olikhet mellan min ställning och krigarens, då han dödar, som skulle ha inneburit en mindre grad av berättigande för min gärning än för hans. Att båda kunde stämplas som fördömliga tillviskade mig mitt förnuft, min mänsklighetskänsla och den kristliga instinkt, som oberoende av mitt bejakande eller förnekande av kristendomens läror levde inom mig. Men alla dessa röster voro för svaga att mana fram någon tvekan.

Det lade sig alltså ett ändlöst avstånd mellan brottets begrepp och den rättshandling, vars utförande min hjärna nu övervägde. Den tycktes mig naturnödvändig, enkel och självklar, men på samma gång klöv den sig i ett inre skeende, där jag helt var med, och ett yttre, som skulle bli kallat för mord och gestaltas i vidriga enskildheter. De angingo mig icke själsligt. De upplöstes för mitt medvetande i dunkel och intighet. Jag tänkte endast: jag har beslutit att dräpa en medmänniska, det tynger mig icke, jag bär det med ett underbart lugn.

* * *

Jag visste icke hur länge min vandring utefter de töckniga gatorna hade fortgått, då en oväntad syn nödgade mig att för ett ögonblick skjuta undan hela detta tankekomplex. Ett arbetartåg mötte begravningsprocessionen. Röda fanor lyste i det dystra diset. Bekanta ansikten nickade åt mig. Led efter led ryckte upp framför mig och blev borta bakom mig, medan jag obekymrad höll min egen kurs i fjäten på det blåa villebrådet.

Men plötsligt ansattes jag av en dunkel föreställning att något maktpåliggande försiggick omkring mig. De mötande fyrmannaleden växte ut till sexmanna, åttamanna; de fyllde gångbanorna, de upplöste sig i ett mörkt myller, stumt, hotfullt, oavbrutet vällande mot mig ur dimman.

Jag stannade.

Och i samma ögonblick rycktes min själ loss från sin bundenhet vid jagets uppgifter och gärningar. Jag svek icke plikten, som min rättslidelse hade ingivit mig, när jag nu vände om och sällade mig till den sista eftertruppen i mina egna röda fanors tåg genom staden. Med en likadan känsla av befrielse, som hade gripit mig, då jag upptäckte min förföljare, lät jag honom försvinna för att en högre nödvändighet drev mig in i den övermäktiga motströmmen och medan jag skred framåt i det oavbrutet växande arbetartåget, förvandlades aningen om stundens innebörd till visshet. Den enskilda människans kamp efter egna linjer hade plötsligt mist all betydenhet, allt berättigande. Ett länge förberett massangrepp riktade denna novemberafton sina första stötar mot det hatade främlingsväldet.

När morgonen grydde, vrok en tjutande storm sina täta, svarta byar över land och hav. Hamnarnas vatten steg högre och högre uppåt kajerna, ångestfyllt, okunnigt om stormens vilja men svallande, fräsande,

hotfullt brusande under hans grepp. Hela staden på bärgsuddarna, omvärvd av det svartgråvita hösthavet, genomblåst av skarpa, isiga ilar, gav sig i ovädrets våld. Alla nakna träd jämrade och alla fallna löv jagades upp från sina vilostäder och spredos i rasslande svärmar över gator och torg.

Men som ett maktlöst vinddrag berörde vintermånadsstormen de självupptagna mänskorna. Folksjälen upplevde sina krafters frigörelse, våldsam, väldig och hemlighetsfull som ett havsskalv. Ett vapenlöst uppror bröt ut. En politisk storstrejk svepte över landet. All trafik upphörde; järnvägslinjerna lågo tysta och öde från gräns till gräns. All handel avstannade. Alla fabriker stoppade. Alla ämbetsverk upplöste sig och förbindelselederna mellan befallande och lydande skuros av. Oöverskådliga människomassor, fladdrande fanor, klingande sånger, rungande rop levandegjorde i ett oavbrutet yttre händelseförlopp denna välvning i tingens inre ordning, som hade skapat en aldrig förut skådad enighet mellan samhällsklasserna och bragt konflikten mellan våld och rätt i ett bristningsläge.

Jag upplevde dessa stormande senhöstdagar som en stor högtid. Själv betydelselös, kände jag mig fyllas av det mäktiga livsmedvetandet hos mängden, som jag tillhörde. Ett historiskt skeende uppenbarade sin innebörd för mig, en namnlös någon, och lät mig fatta den mångtusenhövdade massans betydelsefullhet, när rättskänslans bud uttryckte sig i dess vilja. Fosterlandets slitna namn lyste med solens glans. Fosterlandets strid blev rättens kamp mot det idélösa våldet, dess seger den mänskliga andens triumf över kaos. Och denna massrörelse utlöste på samma gång en spänstig ungdomlighet ur den mänskliga psyken. En vaknande ungdomsförnimmelse i folkets själ hade möjliggjort den. Allt var instinktens verk, intet en klok beräknings. Varje kalkyl med handgripliga maktfaktorer hade mynnat ut i insikten att ett litet, vapenlöst folks motstånd mot ett väpnat världsvälde var ogenomförbart och vanvettigt, men en sådan förklokhet var värdelös för nationen i det lysande ögonblick, då hon fattade sin bestämmelse att övervinna det oövervinnliga och gripa det onåbara.

Efteråt sannades den. Och som alla andra bragder präglades detta stordåd till skiljemynt av politikerna, som i sinom tid inställde sig och tillhandlade landet de fördelar läget hade att erbjuda. Jag värdesätter icke politiska vinningar och bedömer icke virtuoserna i underhandlingens konst. Jag skärskådar mina själstillstånd, den namnlöses upplevelser, som aldrig blivit sammanflätade med ett händelseförlopp av detta slag, om icke tillståndet i hans land hade nödgat dess ungdom att sätta in sin kraft i en kamp för politiska mål. Om de yttre händelserna ägde en avgörande betydelse för mig, skulle jag dröja vid dem och vore jag en diktare och en krigare som Körner, skulle jag förnimma en nations förnedring, som han engång kände den, och höja mig över min omgivning och bana mig väg genom de politiska tilldragelsernas kaos med mitt svärd och min lyra. Men jag är ingen Körner; jag har aldrig längtat att få dö för mitt land, mina instinkter ha aldrig varit heroiska och efter en hjältes ära har jag aldrig traktat. Jag är en självupptagen och ur hjältesynpunkt löjlig personlighet. Men jag är stark i kraft av min lidelse, som driver mig att utan tvekan och fruktan gå upp varje väg jag känner vara den rätta vägen. Jag är ung och behärskas av förnimmelsen att jag, under mina förutsättningar, rör mig på livets höjder. Och likväl — en aning säger mig att min bana nu hastigt börjar att stupa nedåt.

Hur tomt, när fosterlandets begrepp återigen löste upp sig i intet! Den stora kampen var slut; en mindre, dystrare tog vid. Människohavet fortfor att storma, men den alltomfattande massrörelsen klöv sig i tvänne och samhällsklasserna drabbade samman. En handfull vapen, som vid storstrejkens utbrott under otaliga mödor och vedervärdigheter smugglats in i landet för att brukas mot den gemensamma fienden, kom till användning i en oförutsedd strid. Överklass och underklass väpnade sig: borgare från skilda läger, bärande vita armbindlar som tecken att de voro beslutna att försvara sig, och arbetarskaror, hetsande varandra till angrepp mot bundsförvanten från i går. I den orofyllda staden vandrade jag bortkommen omkring, som man rör sig i en skräckdröm, då man försöker att lista sig undan ett osynligt men allestädes närvarande vidunder. Jag bar ett rött band om armen. Det hade förut betytt medverkan i allas kamp men förkunnade nu mitt

instämmande i proletariatets nya reformprogram. Jag godkände det. Jag kunde icke göra en kovändning åt höger för att en hop vettvilla meningsfränder svängt helt om åt vänster. Jag mäktade icke avsäga mig min samhörighet med arbetarklassen utan att upplösa mig i ett eländigt ingenting. Alltså bar jag det röda bandet.

De första skotten föllo, röda stupade, vita stupade. Min tanke stod fullständigt hjälplös inför denna händelseutveckling, som icke styrdes av någon fattbar nödvändighet. I min kvalfulla sinnesstämning blandade sig en obetvinglig avsky för varje väpnad meningsfrände jag mötte. De röde buro huvudskulden till denna ödesdigra skottlossning, jag dömde dem obetingat, men samtidigt bjöd jag till att hålla mig tapper och som ett yttre tecken på min trohet mot mig själv lät jag det röda bandet fortfarande lysa på rockärmen.

Jag märkte nu att den ena efter den andra av mina borgerliga bekanta undvek att möta min blick och besvara min hälsning. Nåväl, jag fick lov att uthärda det. De röda och vita bandens veckor löpte till ända, de fientliga lägren uppgåvo sin väpnade stridsberedskap, det eviga tidningskriget tog åter fart, men jag erfor varken tillfredsställelse eller olust vid att forma mina artiklar och se korrekturens malström flyta. Min själ befann sig i ett egendomligt tillstånd av bidan på något, som snart måste hända.

En stilla, blekblå söndagsmorgon stod jag i ett gathörn, på väg ingenstans, tänkande på ingenting. Det hade snöat hela natten: allt var ljusare än förr och alla ansikten gladare. Jag såg mig omkring med halvvakna ögon, då jag plötsligt så starkt förnam närvaron av något bekant anlete att jag spratt till och i nästa stund med en nick mottog min vän seglaren, som hade stannat framför mig. Men han besvarade icke min hälsning. Han böjde sig lätt framåt med samma smidiga axelrörelse, som ledsagade hans utblickar föröver, när han satt vid rodret, och samtidigt betraktade han mig oavvänt med sina havsögon.

— God dag, upprepade jag.

Han öppnade munnen, kisade och slungade i mitt ansikte ordet:

— Förrädare!

Min själ fylldes av smärta, vrede, hat mot den forne kamraten, hans typ, hans klass, hela den mänskliga samhällighet, vars psyke blottade sig i hans handling. Mitt hat var fullkomligt maktlöst. Men även skymfen var vanmäktig, ty den kunde icke bringa mitt väsens grunder att vackla och driva mig till något av de galna försvarsförsök, som i det första ögonblicket föresvävade mig. Min själ öppnade sig för den, lät den tränga ned i sitt innersta djup och slöt sig åter för att aldrig låta ett ord yppa, vad hon erfarit, men häller aldrig förgäta det.

Jag överlevde detta ögonblick. På min väg nedåt bidade redan en annan händelse av liknande slag men av större mått, som också skulle överlevas. Sedan fick jag tänka på att dö.

Samma julmånadssöndag, om kvällen, vandrade jag till en gammal kåk i förstadens utkant, där några arbetarföreningar inrett en möteslokal. Min tidnings styrelse var kallad till stämma.

Den stormiga sträjkveckan hade efterlämnat en allmän osäkerhet i de inre maktförhållandena inom arbetarvärlden. Proletärpartiets väg låg kantad med lik av kullröstade storheter: utopister, som profeterat tusenårsrikets ankomst och blivit stående med tomma händer, och misstänkta kryptoborgare, som med ett verkligt eller förment dubbelspel förverkat massornas tillit. Huruvida jag själv av dessa yttersta dagars folkmening stämplades som död eller levande, bekymrade mig icke det minsta. Jag infann mig vid stämman för att göra bekantskap med en nyvald styrelse, förfäkta mina meningar och stanna på min post eller gå beroende på de tillstädeskomnes godtagande eller ogillande hållning. Avgörandet ingav mig olust men ingen räddhåga. Genom en mörk och kall sal drev jag liknöjd in i ett sidorum, där en församling på tre personer satt och väntade kring ett skrangligt bord under en osande taklampa.

Jag kände två av dem.

Den lille, driftige varvstimmermannen med de runda, röda kinderna och de stora barnögonen höll jag uppriktigt av. Vi duade varann sedan ett par år tillbaka. Hans friska uppenbarelse kallade alltid fram glada intryck: båtar, tjärdoft, tågverksdoft, havsdoft. Han och jag hade en vår seglat till utskären på alfågelskytte och under den färden blev vårt broderskap mer än en form.

En tid bortåt hade jag också stått i förbindelser med den ryktbare typografen, som numera ledde hela arbetarrörelsen. Denne mäktige man ägde icke mina sympatier. Vid mitt inträde i rummet gav jag akt på hans minspel och bekräftade en gammal iakttagelse: han visade mig inget ansikte utan en mask. Alla uttryck av själslighet, som skymtade under masken, voro obestämda. Välviljan förrådde en underton av illvilja, skämtsamheten avslöjade en förstucken bitterhet, det ovala, bleka, kvinnligt vackra anletets rörelser föreföllo spelade. Den mäktiges tal var lika mjukt som hans stora, vita händer. Tankegången i hans långa andraganden syntes alltid i första ögonblicket klar och omotsäglig och den lyssnande tog ordalagens egendomliga beslöjning för ett yttre manér, men efteråt inställde sig en förnimmelse att skälen, som givits, vore utspelade och avhängiga av andra, djupare skäl, som förtigits. En dold avsiktlighet, vars innersta syfte icke var arbetarrörelsens uppbyggande mission utan det borgerliga samhällets sönderspängande för att förnöja ett hungrigt hat — detta och ingenting mer sade mig min instinkt att jag borde gå ut från vid mitt nödtvungna samarbete med proletariatets nye ledare.

Den lille rödkindade klämde min framräckta hand i sin hårda näve och den mäktige gav mig ett slappt handslag. Den tredje mannen, tidningsbolagsstyrelsens nyvalde ordförande — till yrket stenarbetare — kände jag icke alls. Jag hade vid mitt inträde varsnat ett stort, grått huvud i ett moln av tobaksrök, men nu vaggade gestalten ut ur den skymmande skyn och ofrivilligt tog jag ett steg tillbaka.

För mitt medvetande skymtade plötsligt något gammalt, halvglömt synintryck, som någon gång i tiden hade irriterat mig. Det var en simpel bild, ett klumpigt valplakat, visande kapitalisten, bonden och arbetaren sida vid sida till åskådarens benägna jämförelse och begrundan. Kapitalisten: en kort, däst herre med pösande mage, sammanfattande några miljoner av människosläktets numerär. Bonden: en köttig figur av medellängd, talsman för några tiotal miljoner. Och sist arbetaren, kolossen, byggd av muskler, världens härskare i det kommande, uttrycket för hundrade miljoners vilja. Allt nog, denna banala symbol dök nu upp för mitt häpna öga i en gestalt av kött och blod. Mitt nya förstyre överskuggade vår lilla församling likt ett bärg, tronande över några stackars kullar. Jag hade aldrig skådat en väldigare mänsklig kroppshydda och aldrig känt min hand så redlös, som när den omslöts av den fryntligt hälsande stenhuggarens oformliga labb.

I nästa stund måste jag le. En löjlig förvirring höll på att gripa mig. Gestaltens omfång fängslade icke längre min uppmärksamhet och icke häller anletet, vars intetsägande vanlighet skämtsamt bröt av mot den skräckinjagande staturen. Men jättens gälla röst förbryllade mig som en hörselvilla, påminnande om någonting förut hört och upplevat — jag visste icke när och letade förgäves efter en hållpunkt för minnet, medan vi satte oss och begynte vår överläggning.

Det yppade sig inga sakliga meningsolikheter och samtalet svävade snart i ändlösa ellipser över de rådande ställningarna och förhållandena. Den mäktiges oljiga talförhet smorde in mig i en smet av fraser. Motsättningarna arbetare — herre, marxist — revisionist, underklassmedvetande — överklassmedvetande återkommo alltjämt, inneslutande något slags förtäckta slängar till mig, som kunde betraktas som herre, revisionist och överklassmedveten. Plötsligt hoppade ordet förrädare fram såsom djävulen ur leksakslådan. Det var ju bara ett ord, meningslöst, vräkigt, utan rimligt sammanhang med det egentliga ämnet för överläggningen. Men det äcklade mig och jag tog icke fel på den mäktiges avsikt att antyda att arbetarrörelsens förrädare stode att finna bland de bildade medhållarne av min typ. Den lille rödkindade begrep likaså denna halvkvädna visa och sade oförtäckt:

— Här finns ingen förrädare.

— Här! brast jag ut. Vad menar du med här och vad ville ni egentligen ha sagt?

Den mäktige log ett tunt, tomt löje.

— Förklara er! yrkade jag med hot i tonen.

Det tvetydiga leendet bredde sig över hela det bleka anletet:

— Den, som inte behöver ta åt sig ett slikt ord, han är obekymrad. Och den, som känner på sig att det kan gälla för honom, han får känna det. Jag har ingenting bestämt sagt, jag.

En dunkel ångest grep mig. Men innan jag hann yttra något, hade timmermannen kastat alla betänkligheter över bord:

— Du har ingenting påstått, nej, men du menar nånting ändå. Du vill åt honom där, vet jag. För just om honom har jag en gång förut hört dig bruka detsamma ordet.

— Det stämmer inte, försäkrade den mäktige. Men ett barn kan begripa att en överklassares ställning i vår rörelse är konstig på många sätt — —

— Hans är inte konstig alls, avbröt min försvarare. Det vet jag, som har varit med från början.

Den mäktige fortfor:

— Jag har ingenting sagt om någon viss enskild. Men jag har min mening om alla de här granna fåglarna, som kommer flygande, så snart vi börjar på att betyda nånting.

— Håll käften! skrek timmermannen.

Den mäktige tystnade, oavlåtligt leende. Hans medtalare klippte med ögonen:

— Granna fåglar! Som kommer flygandes till oss! Jo, jo, — du kan lägga dina ord, så det låter riktigt bra. Hör på du, som är en så stor fågelkännare! Du har förstås hört allorna sjunga?

— Visst det.

— Vet du att med allorna om vårn följer ibland en sällsynt fågel, som kallas allförrädarn? Han är grann, han. Du kan genast se att han hör till nån finare sort än di små, gråa, som kommer strykandes i tusental. Men han hyllar sig till dem och flyttar med dem.

— Varför gör han så?

— Varför! Det lär inte fan kunna grunda ut och inte du häller. Men han är ingen förrädare mot allorna, fast han kallas så för att nån filur har kommit opp med det. Det var den saken! Och lika står det till med den här förrädarn.

Jag blev varm om hjärtat. Det var ju rena, rama sanningen om mig själv jag hade fått höra! Men min ångest tilltog.

I samma stund reste sig stenhuggaren och föll in:

— Jag går i borgen för honom, för si jag känner honom, fast han inte känner mig.

Ångesten förbyttes i skräck. Jag såg den jättelika gestalten växa upp framför mig som en ond syn i en dröm. Och jag visste att jag någon gång i tiden med vedervilja hade lyssnat till denna gälla röst, som nu fortfor att tala:

— Vi är från samma socken, si. Han är salig kyrkherrns son och jag vet nog, jag, vad far hans gick för och vad han själv går för. Jag ska tala om att jag sa mig loss från kyrkherrn, förrän nån annan alls tänkte på sånt i vår socken. Och han sa sig loss från far sin och det gjorde han ren när han var en studentpojke och alla andra mänskor hylla prästens lära, utom jag och sonen. En sån karl var han då och honom tror jag på än.

Den väldige tystnade och i samma nu föllo fjällen från mina ögon. Ett vinterlandskap i yrväder rullade upp sig framför mig — långt borta — hemma på landet, där jag satt och grubblade i min vindskammare. Genom ett flor av dansande flingor upptäckte jag en grå gestalt, vadande, sjunkande till midjan i drivorna och närmande sig prästgården med olidlig långsamhet. Och plötsligt stod jag i det bokfyllda arbetsrummet och hörde genom den halvöppna dörren till kansliet en skrällande röst fara ut i otidigheter mot min fader. Och ur denna avlägsna verklighet förflyttade sig uppträdet in i nuet och min faders befallande stämma dog bort, men den andra rösten fortfor att ljuda, skärande genom tystnaden:

— Jag tror på honom, så prästson han är.

Min ångest försvann. Jag tryckte tigande timmermannens hand. Och gick.

Följande morgon slog jag mig ned vid skrivbordet.

Mina brev med anhållan om befrielse från redaktörsbefattningen och alla förtroendeposter krävde icke många penndrag. Men jag ville också skriva till seglaren och då märkte jag att den enkla och klara sanningen icke lät gripa sig i ord, som denna hjärna mäktade fatta. Likasåväl kunde jag lägga ut mina självstillstånd och bevekelsegrunder för stenhuggaren! Bådas världar tycktes mig lika fientliga och lika avlägsna! Men jag utförde ändå denna meningslösa handling. Jag offrade ett brev på en människa, som jag skulle ha sänt en kula, om jag ägt kraft att följa hederskänslans bud.

Det kom inget svar. Och det behövdes häller inget. Det borgerliga samhället åskådliggjorde för mig med fullständig tydlighet att den, som vankat på gatorna med en röd bindel om armen, medan hans jämlikar stupade för fosterlandet, var en död man. Denna insikt, detta medvetande störde icke mitt lugn. Att döden, i den mening jag förstår honom, nu hade tröttnat på sin långa lek med mig och ämnade gripa sitt byte för att icke släppa det mer — det kände jag. Men människors domar över mig stodo icke i något orsaksförhållande till det själens sammanbrott jag kallar min död.

Ett nytt år bröt in. En klar, vit, bjällerklingande januarimorgon, när jag händelsevis företog en vandring inåt staden, mötte jag min vän.

Våra vägar hade skilts för länge sedan. Endast då slumpen föranledde det, hade vi fördrivit någon stund i varandras sällskap, flyktigt språkande om likgiltiga ting. Men i detta tillfälliga möte låg en mening gömd. Mitt döende livsmedvetande väcktes; jag kände att hjärtat ännu levde och i hjärtat — vänskapen.

Vi tryckte varandras händer, följdes åt en stund och när vi ströko förbi vår forna stamkrog, föreslog jag att vi skulle gå in ett slag. Min vän biföll, ett grand motvilligt, kunde jag märka. Men jag lade icke denna iakttagelse på sinnet.

Vi satte oss alltså vid vårt gamla bord i källarsalens bortersta vrå. Ölet kom fram, händelserna för dagen kommo fram, vi kände emellertid båda att vårt kallprat skar sig mot tankarna vi samtidigt tänkte och stämningen blev tryckt. Medan vi ansträngde oss att hålla det tynande samtalet vid liv, slog jag fast att min väns röda, glada anlete ytterligare hade rundat ut sig på sista tiden och på något sätt förflackats, att hans röst

hårdnat, att hans sätt att lägga orden blivit avmätt och stramt. Genom min hjärna flög en tanke att han kanske hade dömt mig efter samma mått, som den borgerliga mängden lagt på mina handlingar, och måhända fann sig besvärad av mitt sällskap. Men jag kvävde denna tarvliga misstro.

Jag mötte hans blick. Med en glad, befriande förnimmelse bekräftade jag att den var god som förr. Och den röjde att han var tillfreds med livet, kanske lycklig. Plötsligt kom jag ihåg den underbara juninatten för länge sedan, de årens vänskap, den stundens förtroenden. Han stod vid vägskälet då. Och när jag nu varsnade den lugna blicken med den varma, gröna glimten i, anade jag att han gjort det goda valet och ställt sig på solsidan och hållit sig kvar i solen: en lycklig make och fader. Men i nästa ögonblick grep mig en förnimmelse av ett omätligt avstånd mellan honom och mig. Oförmedlat kastade jag fram:

— Minns du en sommarnatt en gång i tiden, när vi drack hos dig och sen plötsligt gav oss ut till havs?

Han log instämmande.

— Och kommer du ihåg, vad vi talade om den natten?

Nu lade han upp ett oförstående anlete.

— Minns du verkligen ingenting alls, om du tänker efter, vidhöll jag.

Han skakade på huvudet:

— Nej. Det ligger för långt bakom oss.

En svindlande övergivenhetskänsla grep mig.

— Du talade om dig själv, fick jag fram. Om intellektets lidelse och hjärtats. Du stod vid en skiljoväg och gjorde ditt val och nådde, vad du längtade att nå. Och nu, efteråt, vill jag fråga dig: när du grep det obestämbara vi människor kallar lyckan, kände du då med ens att det uppstod ett tomrum i din själ?

Hans anlete förrådde ingen rörelse. Hans blick undvek att möta min.

Jag fortfor lågmält:

— Tomrummet, ser du, det är vad jag har känt starkast av allt, som någonsin har uppfyllt mig.

Då brast han ut:

— Du är så sällsynt, svårfattligt verklighetsfrämmande. Och jag — jag är en verklighetsmänska, en vanlig mänska. Därför förstår vi inte varann.

— Vi gjorde det förr, sade jag skyggt.

— Ja, genmälde han. Vi var unga då. Jag har förändrats, förvandlats, och du har förblivit dig lik. Ärligt talat, du har lämnat dig efter på vägen och det får man inte göra. Du har försenat dig, du har dröjt för länge kvar i ungdomen. Tänk dig en enkel bild: en perrong, tåg, som avgår. Vi reser alla bort med de tågen, undantagslöst alla. Den ena stiger på en dag för tidigt, den andra en dag för sent. Men allesammans ger sig slutligen av. Utom en enda, underlig figur, som i evighet blir stående på perrongen. Det är du.

Han talade mer och mer påskyndat och hans ord fingo en anstrykning av hårdhet. Men jag förstod honom. Jag borde ju ha besinnat det för länge sen: min vän hade redan skänkt mig för mycket av sin tid. Han var en verksam, av göromål överhopad läkare och hade alltid bråttom.

Nu satt han emellertid kavlugn, beredd att låta mig tala. Men jag hade ingenting mer att säga honom. Vi tego. Långa, tomma minuter drogo förbi. Och slutligen reste vi oss, gledo ut i den solfyllda vintern och skildes.

* * *

Mars bröt in. Hans drivor gnistrade, hans rännilar glittrade, hans himmel lyste, hans vindar sjöngo. Men det skymde omkring mig.

Maj slog ut sina gröna löv och vita blommor. Hans dagar förlängde sig i det oändliga och hans sol ökade från vecka till vecka sin gyllne glans. Men skymningen tätnade omkring mig.

Juli drog fram över jorden. Jag kände ingen skillnad på sommar och vinter. Men också den förnimmelselöse kan ibland utföra ändamålsenliga handlingar och jag visade mig vara i stånd till en sådan. En julimorgon befann jag mig på havet — vandrande på en ångares däck. Jag hade valt den hedersammaste av utvägarna, som stodo öppna: en frivillig landsflykt. Liknöjd iakttog jag att skärgårdens yttersta båd dök ner under synrandslinjen bakom mig och lika intresselöst skulle jag beskåda de vida haven och nya länderna jag stävade mot.

Jag gick ned i min hytt och såg mig i spegeln: jag var förvandlad, jag liknade icke mera min fader och häller icke mig själv. Mitt ansikte hade lagt ut på bredden, stelnat och för alltid upphört att vara ungt. Jag förstod det men kände ingenting därvid. Jag förnam häller icke numera något tomrum i min själ. Själen var tomrum själv och jag var död.

Allt stillare, allt kallare från dag till dag, prövade jag mitt dödsmedvetandes verklighet, medan jag vandrande lämnade bakom mig sträcka efter sträcka av det vaggande däcket, lika mekaniskt som ångaren slukade sin kurslinje över havet. Tidningarna talade om för mig världsomspännande händelser. Men ingen instinkt vaknade för att tvinga mig att känna ett samband med dem. Människorna, som jag här icke fann någon anledning att undfly, berättade muntra, sorgliga, vanliga, sällsamma, tomma, innehållsrika ting, men ingen instinkt lät mig erfara en enda skymt av allt detta såsom levande liv eller njuta en glad blick ur ett öga som ljus eller förnimma ett käckt steg av en fot som rytm. Slutligen ryckte jag mig loss från denna ofattliga omvärld, valde en viloplats längst akterut och ägnade mig åt att betrakta de skriande måsarna, som svävade över kölvattnets fåra.

Vilken underbar syn! Ångaren flyr, måsflocken följer efter — i timmar, dagar. Någon godbit skall här vankas, ropar måsinstinkten; håll ut, håll ut! De ofattliga, tindrande molnen vandra högt över fåglarnas spända vingspeglar, det ofattliga, mörkblåa havet böljar under deras vita magar, ångaren flyr, måsflocken följer — i stiltje, i storm, i gryning, i skymning. Håll ut! Hungern skall bli mättad! Håll ut!

Dag efter dag tillbragte jag i vilstolen, betraktande måsarna. Jag såg min ungdom framför mig som en vit bild mot den blåa skyn. Men jag kände ingen längtan. Och ingen smärta grep mig vid tanken att en själ, som upphört att längta, är död.